

Bodleian Libraries

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

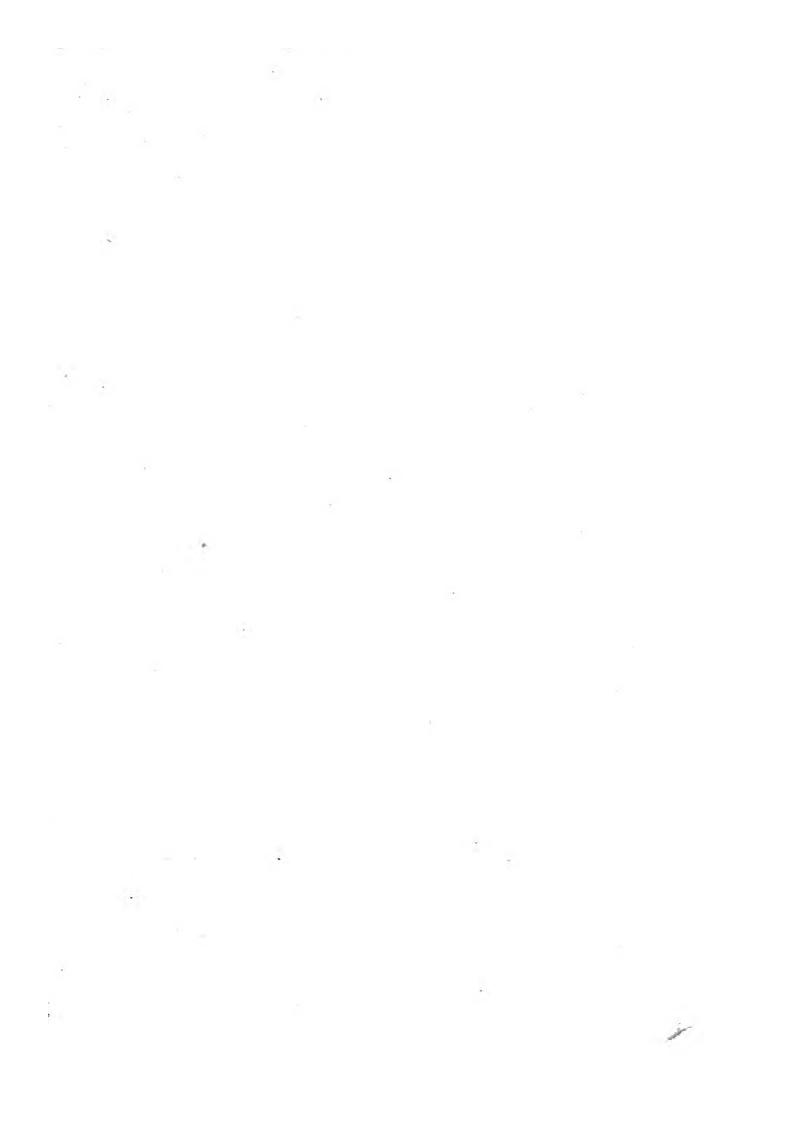
For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence. ÁPASTAMBA'S DHARMASÚTRA. fansty, 4.749a

आपस्तम्बीयधर्मसूत्रम्.

APHORISMS ON THE SACRED LAW

OF

THE HINDUS,

BY APASTAMBA.

EDITED, WITH A TRANSLATION AND NOTES,

By GEORG BÜHLER, Ph.D.,

PROFESSOR OF ORIENTAL LANGUAGES, ELPHINSTONE COLLEGE.

By order of the Government of Bombay.

PART I.

-00,000---

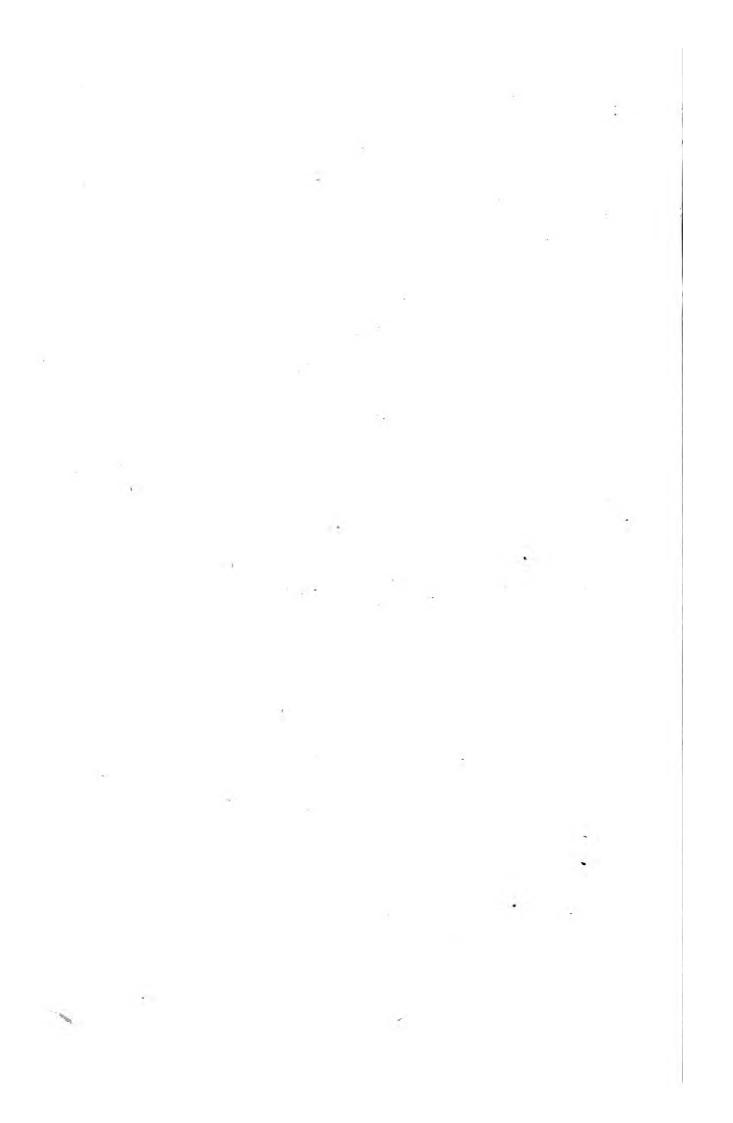
CONTAINING THE TEXT, WITH CRITICAL NOTES AND AN INDEX OF THE SUTRAS.

00,000

Bomban:

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1868.

SIR A. GRANT, BART., LL.D.,

LATE DIRECTOR OF PUBLIC INSTRUCTION, BOMBAY, Erc.,

This work is dedicated,

AS A TOKEN OF ADMIRATION AND GRATITUDE.

असेस्वर:

E SACKED LA IV

aug.

EARTH STEEL

A PARTIE DO THAT LOS

-gramate rahinihahrah

MARKETTAND THE TWOM

Transport destroy has

4.1.1) 178 20 3187 27 18

CRITICAL INTRODUCTION.

THE subjoined edition of A'pastamba's Dharmasútra is based on five MSS.

- (a) P., bought by the editor from a Bhikshuk in the neighbourhood of Puṇa, contains the text only, and is written on 34 leaves, à 20 lines, à 30—32 aksharas. On the cover it is marked अथ हिरण्यकेशीधर्मसूत्रं and इति हिरण्यकेशीधर्मसूत्रं. It is from eighty to a hundred years old.
- (b) P. U., borrowed from a Brahman in Puṇa, contains the text of the Sútra and the commentary of Haradatta, called Ujjvalavritti. It is written on 137 leaves, à 18 lines, à 42—46 aksharas. It may be about fifty years old.
- (c) N., copied for the editor at Násik, contains the text only, and is written on 57 leaves, à 16 lines, à 24—26 aksharas.
- (d) N. U., copied for the editor at Násik, contains the text and the Ujjvalá, and is written on 282 leaves, à 18 lines, à 32-34 aksharas.
- (e) Md., lent by the Government of Madras to the editor, contains the text only. It is described in the Rev. W. Taylor's Catalogue, vol. I. p. 68, No. 2111. The text of the Sútra begins on folio 3, and ends on folio 33. There are two copies of folio 27, the second of which seems to have been put in, because the first has been broken off in the middle.

These MSS. belong to three families, the first of which is formed by P., P.U., and N. U. (see especially note to A'p. II. VI. 15, 11-12, and passim, e.g. note to II. VII. 16, 12). If compared with N. and Md. the three MSS. show the most distinct traces of having been corrected with the aid of MSS. of the Hiranyakes'isútra, and of its commentary, the Ujjvalá of Mahádeva.

CRITICAL INTRODUCTION.

THE subjoined edition of A'pastamba's Dharmasútra is based on five MSS.

- (a) P., bought by the editor from a Bhikshuk in the neighbourhood of Puṇa, contains the text only, and is written on 34 leaves, à 20 lines, à 30—32 aksharas. On the cover it is marked भ्रथ हिरण्यकेशीधर्मसूत्रं and इति हिरण्यकेशीधर्मसूत्रं. It is from eighty to a hundred years old.
- (b) P. U., borrowed from a Brahman in Puṇa, contains the text of the Sútra and the commentary of Haradatta, called Ujjvalavritti. It is written on 137 leaves, à 18 lines, à 42—46 aksharas. It may be about fifty years old.
- (c) N., copied for the editor at Násik, contains the text only, and is written on 57 leaves, à 16 lines, à 24—26 aksharas.
- (d) N. U., copied for the editor at Násik, contains the text and the Ujjvalá, and is written on 282 leaves, à 18 lines, à 32-34 aksharas.
- (e) Md., lent by the Government of Madras to the editor, contains the text only. It is described in the Rev. W. Taylor's Catalogue, vol. I. p. 68, No. 2111. The text of the Sútra begins on folio 3, and ends on folio 33. There are two copies of folio 27, the second of which seems to have been put in, because the first has been broken off in the middle.

These MSS. belong to three families, the first of which is formed by P., P.U., and N. U. (see especially note to A'p. II. VI. 15, 11-12, and passim, e.g. note to II. VII. 16, 12). If compared with N. and Md. the three MSS. show the most distinct traces of having been corrected with the aid of MSS. of the Hiranyakes'isútra, and of its commentary, the Ujjvalá of Mahádeva.

The Hiranyakes'isútra belongs to a school, which is a subdivision of the A'pastambas, and is almost identical with the sútra of the latter. Its commentary, also, which was compiled by Mahádeva, and bears the same title as Haradatta's vritti, is nothing but an extract from the latter, with slight modifications and additions. As MSS. of the Hiranyakes'i S'ákhá are much more numerous in the Marátha country than those of A'pastamba's works, the Pandits, with their habitual carelessness, correct the latter with the help of the former; and thus it has happened that a distinct class of MSS. with a mixed text and a mixed commentary has arisen, to which not only P., P. U. and N. U. belong, but also some other copies, which were sent to the editor for inspection from Puna. The fact, that three of the MSS. used for the edition, amongst which were both the copies of the commentary, presented a mixed text, made the restitution of A'pastamba's text unusually difficult. But as two copies of Mahádeva's Ujjvalá on the Hir. Sú. and, besides, a good copy of the text of the latter work, were available, it became possible to decide where the text had been mixed. In this task a material aid was derived also from the circumstance, that the number of interpolations, in which the three MSS. agree, is not greater than that of the interpolations which occur in one or two of the copies only, and that P. has been corrected secunda manu with the help of a MS. which, though also mixed, apparently agreed with none of the others. The genesis of the three MSS., therefore, seems to have been this. All three are derived from one codex archetypus, to which P. in its original form stands nearest. Next in rank comes P. U., and lowest in the scale stands N. U., in which the text is mixed most, and which, besides shows many faults and omissions. As regards the remaining two MSS., N. is the best, and nearly free from interpolations.

It shows, however, a number of clerical errors, and some omissions occur. On the whole this MS. stands nearest to P. in its corrected form.

Md., finally, belongs to a separate class, as might be expected from its southern origin.

Its most marked peculiarity consists in a number of interpolations, some of which are of considerable extent. They may bedivided into two classes:—

- (a) Interpolations, occurring in Md. alone, viz. I. IX. 24, 25; I. X. 29, 7; II. I. 1, 17; II. V. 11, 19; II. V. 12, 2; II. VI. 15, 10.
- (b) Interpolations, occurring in one or both MSS. of the commentary also, viz. I. III. 11, 37; I. VI. 19, 14; I. VI. 19, 16; I. XI. 31, 3; I. XI. 31, 15, 16, and 18; I. XI. 32, 27; II. IV. 9, 13; II. V. 12, 4.

These interpolations are mostly nothing but pieces of the commentary, which have, either by accident or intentionally, been placed in the text. Intentional, probably, are the additions after II. V. 11, 19, and II. V. 12, 2, which seem to have been made, in order to make A'pastamba give the orthodox number of marriage-rites. The remaining interpolations may have originated through old marginal glosses being transferred into the text by copyists. Everybody, who has had books copied by the common Lekhaks of India, will know how much trouble it costs to teach these men to keep marginal notes out of the text, and how great a number of the discrepancies between the various MSS. are owing to their carelessness on this point.

Under these circumstances it became necessary to relax the rule, which, otherwise, ought to guide the editor in the case of books accompanied by old commentaries, namely, that of strict adherence to the readings, given by the commentator. Wherever P. U. and N. U. gave and commented on a reading, which was supported by the Hiranyakes'isútra, but opposed by N. and Md., that of the latter was adopted. For the rest of the text N. and P. (in its corrected form), always subject to the control of the commentary. serve as a basis. The control of the commentary is so much more necessary, as the text contains a great number of obsolete forms, which are frequently replaced by modern and more intelligible ones in the MSS. Thus not a single MS. has the curious form पाइत्रानि I. I. 4, 1, though it appears from Haradatta's comment that he read it in his copies, and the form व्युपजाद I. II. 8, 15 is preserved in Md. alone.

The full collection of various readings, given under the text, which contains all the v. ll. of the five MSS., with the exception of palpable clerical mistakes, will show the manner in which these principles have been worked out, and makes it superfluous to enter

here on a discussion of the details. In some cases, however, the reasons for the selection of certain readings will appear only on inspection of the commentary. In these cases, a remark, viz. "see note to the Translation," or "see the Com.," has usually been given in the foot-note, as large extracts from Haradatta's vritti will be subjoined as foot-notes to the translation. There are, besides, a few other cases, e. g. of the words निय्याच, नियासक, आभिशास्य, in which the reasons for the adoption of these particular forms will be given in the grammatical portion of the general introduction to the translation. As regards the division of the Sútras, P. U. frequently differs from N. U. and P., though the differences are not such as to create differences in meaning also. For the text N. U. and P.'s division has been followed, but P. U.'s variations have been added in the notes.

The Index of the Sútras has been prepared by Mr. Bhímáchárya Jhalkíkar, 2nd assistant teacher of Sanskrit in Elphinstone College, whose intelligent assistance lightened also materially the tedious work of collation, and that of correcting the proofs.

॥ अथापस्तम्बीयधर्मसूत्रं प्रारभ्यते॥

00000

2.2.2.2 - 24.

अथातः सामयाचारिकान्धर्मान्व्याख्यास्यामः ॥ १ ॥

धर्मज्ञसमयः प्रमाणं वेदाश्च ॥ २ ॥

चवारो वर्णा ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः ॥ ३ ॥

तेषां पूर्वः पूर्वी जन्मतः श्रेयान् ॥ ४ ॥

अशूद्राणामदुष्टकर्मणामुपायनं वेदाध्ययनमस्याधेयं फलवन्ति

च कर्माणि ॥ ७॥

शुत्रूषा शूद्रस्थेतरेषां वर्णानाम् ॥ ६ ॥

पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्वर्णे निःश्रेयसं भूयः ॥ ७ ॥

उपनयनं विद्यार्थस्य श्रुतितः सँस्कारः ॥ ८ ॥

सर्वैभ्यो वेदेभ्यो साविव्यनूच्यत इति हि ब्राह्मणम् ॥ ९ ॥

तमसो वा एष तमः प्रविश्वति यमविद्यानुपनयते यश्चाविद्यानिति

हि ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

तिसन्नभिजनविद्यासमुदेतं समाहितं संस्कर्तारमीप्सेत्।। ११।। तिसमञ्जीव विद्याकर्मान्तमविप्रतिपन्ने धर्मेभ्यः।। १८।।

यस्मादर्मानाचिनोति स आचार्यः ॥ १३ ॥

तस्मै न दुह्येकदाचन ॥ १४॥

स हि विद्यातस्तं जनयति ॥ १८ ॥

I. i, 1, 2, P.U. makes বিশেষ a separate Sútra. We according to N.U. and P. ব om. Md.

I. i, 1, 7. निश्रेयसं Md., P. U., N. U., N.

I. i, 1, 10. ft om. P. U., N., N. U.

I. i, 1, 11. ⁰सम्पेतं Md.

I. i, 1, 14. दुधेत P. U.

¹ A

तच्छे्ष्ठं जन्म॥ १६॥

शरीरमेव मातापितरी जनयतः ॥ १७ ॥

वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीत ग्रीष्मे राजन्यं शरिद वैश्वं गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणं गर्भैकादशेषु राजन्यं गर्भद्वादशेषु वैश्वम् ॥ १८ ॥

अथ काम्यानि ॥ १९ ॥

सप्तमे ब्रह्मवर्चसकाममष्टम आयुष्कामं नवमे तेजस्कामं दशमे-त्राद्यकाममेकादश इन्द्रियकामं द्वादशे पश्कामम्।। 2011

आ षोडशादब्राह्मणस्यानात्यय आ दाविँशात्सित्रियस्या चतुर्विं-शाद्देश्यस्य ॥ २१ ॥

यथा व्रतेषु समर्थः स्याद्यानि वक्ष्यामः ॥ २२ ॥

अतिकान्ते सावित्र्याः काल ऋतुं त्रैविद्यकं ब्रह्मचर्यं चरेत् ॥ २३ ॥

अथोपनयनम् ॥ २४॥

ततः संवत्तरमुदकोपस्पर्शनम् ॥ २५ ॥

अथाध्याप्यः ॥ २६ ॥

अथ यस्य पिता पितामह इत्यनुपेती स्यातां ते ब्रह्महसँस्तुताः॥२०॥ तेषामभ्यागमनं भोजनं विवाहमिति च वर्जयेत्॥ २८॥

तेषामिच्छतां प्रायश्चित्तम् ॥ २९ ॥

यथा प्रथमेतिकम ऋतुरेवँ संवत्सरः ॥ ३० ॥

अथोपनयनं तत उदकोपस्पर्शनम् ॥ ३१॥ १॥

I. i, 1, 20. P. U. divides this Sutra into six, and says एतानि षट्सूत्राणि स्पष्टार्थानि. We according to P. and N. U.

I. i, 1, 22. P.U. joins this Sutra with the preceding.

I. i, 1, 27. ब्रह्महा Md., P. sec. man.; N. U. पितापितामहावि Md.; पितामहश्चानु P.U.

I. i, 1, 28. इति om. Md.

2 2. 2. 1-18

9. 9. 2.

प्रतिपूरुषं संख्याय संवन्तरान्यावन्तोनुपेताः स्यः॥ १॥ सप्तभिः पावमानीभिर्यदन्ति यच दूरक इत्येताभिर्यजुष्पवित्रेण सामपवित्रेणाङ्किरसेनेति ॥ २॥

अपिवा व्याहतिभिरेव ॥ ३॥

अथाध्याप्यः ॥ ४ ॥

अथ यस्य प्रितामहादि नानुस्मर्यत उपनयनं ते रमशानसँ-

स्तुताः ॥ ५ ॥

तेषामभ्यागमनं भोजनं विवाहिमिति च वर्जयेनेषामिच्छतां प्रायिश्चनं द्वादशवर्षाणि त्रैविद्यकं ब्रह्मचर्यं चरेदथोपनयनं तत उदकोपस्पर्शनं पावमान्यादिभिः ॥ ६ ॥

अथ गृहमेधीपदेशनम् ॥ ७॥

नाध्यापनम् ॥ ८॥

नतो यो निवर्तते तस्य सँस्कारो यथा प्रथमेतिकमे ॥ ६॥

नत ऊर्ध्वं प्रकृतिवन् ॥ १० ॥

उपेतस्याचार्यकुले ब्रह्मचारिवासः ॥ ११ ॥

अष्टाचत्वारिँ शहूर्षाणि ॥ १२ ॥

पादूनम् ॥ १३॥

अर्धेन ॥ १४॥

I. i, 2, 1. संख्यायां Md.

I. i, 2, 2. सामपित्रियेण om. N. U. यजुःप³ all the MSS.

I. i, 2, 3. ब्याइतोभिः Md. एव om. P.U.

I. i, 2, 6. \(\) om. P. U.; N. U.

I. i, 2, 9. अतिकमे om. Md.

I. i, 2, 13. पादीनम् Md; P; N. U. Com.; N.; all prim. man.

L i, 2, 14. अशंतम P. prim. man. P. U.; N.; but see the Com.

2.2. 2. 24-88

त्रिभिर्वा ॥ १५ ॥ द्वादशावरार्ध्यम् ॥ १६॥ न ब्रह्मचारिणो विद्यार्थस्य परोपवासोस्ति ॥ १७ ॥ अथ ब्रह्मचर्यविधिः ॥ १८ ॥ आचार्याधीनः स्यादन्यत्र पतनीयभ्यः ॥ १९ ॥ हितकारी गुरोरप्रतिलोमयन्वाचा ॥ २० ॥ अधासनशायी ॥ २१ ॥ नानुदेश्यं भुञ्जीत ॥ २२ ॥ नथा क्षारलवणमधुमाँसानि ॥ 23 ॥ अदिवास्वाधी ॥ २४ ॥ अगन्धसेवी ॥ २५ ॥ मैथुनं न चरेत् ॥ २६ ॥ उत्मन्नश्लायः ॥ २७॥ अङ्ग्रानि न प्रक्षालयीत ॥ २८ ॥ प्रकालयीत वशुचिलिप्तानि गुरेारसंदर्शने ॥ २९ ॥ नाप्सु श्रावमानः स्नायाद्यदि स्नायादण्डवस्त्रवेत् ॥ ३० ॥ जिंटलः ॥ ३१ ॥ शिखाजटो वा वापयेदितरान् ॥ ३२ ॥ भै।ञ्जी मेखला त्रिवृद्ब्राद्मणस्य शक्तिविषये दक्षिणावृत्ता-नाम् ॥ ३३ ॥ ज्या राजन्यस्य ॥ ३४ ॥

I. i, 2, 16. द्वाददावराध्यम् N; ° ज्ञावरार्धम् P. U.

I. i, 2, 22. अनुदेइयं N.

I. i, 2, 27. °आध्यो P.

I. i, 2, 29. असंदर्श P.; P.U.

I. i, 2, 32. 可 om. Md.

2.2.2.34 | 3.2-20

मीञ्जी वायोमिश्रा ॥ ३६ ॥
आवीसूत्रं वैश्वस्य ॥ ३६ ॥
सेरी तामली वेत्येके ॥ ३७ ॥
पालाशो दण्डो ब्राह्मणस्य नैय्यग्रोधस्कन्धजीवाङग्रो राजन्यस्य
बादर औदुम्बरो वा वैश्वयस्य वार्क्षो दण्ड इत्यवर्णसंयोगेनैक
उपदिशन्ति ॥ ३८ ॥
वासः ॥ ३९ ॥
शाणीक्षौमाजिनानि ॥ ४० ॥
काषायं चैके वस्त्रमुपदिशन्ति ॥ ४९ ॥ २ ॥

9. 9. 3

माञ्जिष्ठं राजन्यस्य ॥ १॥ हारिद्रं वैश्यस्य ॥ २॥ हारिप्रमेणेयं वा कृष्णं ब्राह्मणस्य ॥ ३॥ कृष्णं चेदनुपस्तीर्णासनशायी स्यात् ॥ ४॥ रीरवं राजन्यस्य ॥ ६॥ बस्ताजिनं वैश्यस्य ॥ ६॥ आविकं सार्ववार्णकम् ॥ ७॥ कम्बलस्य ॥ ८॥ बह्मलस्य ॥ ८॥ बह्मलस्य ॥ ८॥ बह्मलस्य ॥ ८॥ अजिनं वेदेवस्य वसीत क्षत्रवृद्धिमिच्छन्वस्त्राण्येवी-भयवृद्धिमिच्छन्नजिनान्येव वसीत क्षत्रवृद्धिमिच्छन्वस्त्राण्येवी-भयवृद्धिमिच्छन्नअभयमिति हि ब्राह्मणम् ॥ ९॥ अजिनं वेवेन्तरं धारयेत् ॥ १०॥

I. i, 2, 36. 驯育 P. sec. m.

I. i, 2. 38. सदुम्बरः Md.

I. i, 3. 3. कृष्णाजिनं Md.

I. i, 3, 10. उत्तरे P.; उत्तरीयं P. U. text.

2. 2.3. 22-20

अनृत्तदर्शी ॥ ११ ॥

सभाः समाजाँ श्वागन्ता ॥ १८ ॥

अजनवादशीलः ॥ १३॥

रहःश्रीलः ॥ १४ ॥

गुरोरुदाचोरष्ट्रकर्ता स्वैरिकर्माणि ॥ १८ ॥

स्त्रीभिर्यावदर्थसंभाषी ॥ १६॥

मृदुः ॥ १७ ॥

शान्तः ॥ १८ ॥

दान्तः ॥ १९ ॥

र्हीमान् ॥ २० ॥

दृढधातिः ॥ २१ ॥

अग्लांसुः ॥ २२ ॥

अक्रोधनः ॥ 23 ॥

अनसूयुः ॥ २४ ॥

सर्वं लाभमाहरन्गुरवे सायं प्रातरमत्रेण भिक्षाचर्यं चरेद्रिक्षमा-णोन्यत्रापपात्रभ्योभिश्वस्ताच ॥ २५ ॥

स्त्रीणां प्रत्याचक्षाणानां समाहितो ब्रह्मचारीष्टं दन्तं हुतं प्रजां पशू-न्त्रह्मवर्चसमन्नाद्यं वृ<u>क</u>े। तस्मादु ह्वे ब्रह्मचारिसंधं चरन्तं न प्रत्याचक्षीतापि हैष्वेवंविध एवंत्रतः स्यादिति हि ब्राह्म-णम् ॥ २६॥

नानुमानेन भैक्षमुाच्छिष्टं दृष्टश्रुताभ्यां तु ॥ २७ ॥

I. i, 3, 15. स्वेरकर्माण P.; P. U.; Md.

I. i, 3, 16. यावदर्थ Md.

I. i, 3, 22. अग्लास्तुः P, sec. m.; अग्लास्तुः Md.

I. i, 3, 24. अनस्यः Md.

I. i, 3, 26. ft om. N.; N. U.; P. U.

2. 2. 3. 76 8. 2

भवत्पूर्वया ब्राह्मणो भिक्षेत ॥ २८ ॥ भवन्मध्यया राजन्यः ॥ २९ ॥ भवदन्त्यया वैश्यः ॥ ३० ॥ तत्समाहत्योपनिधायाचार्याय प्रब्रूयात् ॥ ३१ ॥ तेन प्रदिष्टं भुञ्जीत ॥ ३८ ॥ विप्रवासे गुरोराचार्यकुलाय ॥ ३३ ॥ तैर्विप्रवासेन्येभ्योपि स्रोत्रियेभ्यः ॥ ३४ ॥ नामप्रयोजनद्यरेत् ॥ ३८ ॥ भुका स्वयममुत्रं प्रक्षालयीत ॥ ३६॥ न चोच्छिष्टं कुर्यात् ॥ ३७॥ अशक्तौ भूमौ निखनेत् ॥ ३८॥ अप्स वा प्रवेशयेत् ॥ ३९ ॥ आर्याय वा पर्यवदध्यात् ॥ ४० ॥ अन्तर्धिने वा शुद्राय ॥ ४१ ॥ प्रोषितो भैक्षादमी कृत्वा भूञ्जीत ॥ ४२ ॥ भैक्षं हविषा सँस्तुतं तत्राचार्यो देवतार्थे ॥ ४३ ॥ आहवनीयार्थे च ॥ ४४ ॥ तं भोजयिवा ॥ ४८ ॥ ३॥

9. 9. 8

यदुच्छिष्टं प्राञ्जाति ॥ १ ॥

I. i, 3, 28. भिक्षेत् P.U.; N.U.

I. i, 3, 38. খহানী Md.; N.

I. i, 3, 40. परिदध्यात् Md.

I. i, 3, 43. संस्कृतं N.; N. U. text.

I. i, 4. 1. Haradatta must have read प्राधाति, though all my MSS. read प्राधाति. For he says प्राधाति (MSS. प्राधाति) इत्यत्र अकार इछान्दसः (P. U. इत्यत्र कार N. U. जकार) शादिति (पाणि ८ ৪ ४৪) (MSS. नशादिति) धुलप्रतिषेधात्.

2. 2. 8. 7-72

इविरुच्छिष्टमेव तत् ॥ 2 ॥ यदन्यानि द्रव्याणि यथालाभमुपहरति दक्षिणा एव ताः ॥ ३॥ स एष ब्रह्मचारिणो यज्ञो नित्यप्रततः ॥ ४॥ न चारमै श्रुतिविप्रतिषिद्दमुच्छिष्टं दद्यात् ॥ ५ ॥ यथा क्षारलवणमधुमाँसानीति ॥ ६॥ एतेनान्ये नियमा व्याख्याताः ॥ ७ ॥ श्रुतिर्हि बलीयस्यानुमानिकादाचारात् ॥ ८॥ दृश्यते चापि प्रवृत्तिकारणम् ॥ ९ ॥ प्रीतिर्द्युपलभ्यते ॥ १० ॥ पितुर्ज्येष्ठस्य च भ्रातुरुच्छिष्टं भोक्तव्यम् ॥ ११ ॥ धर्मविप्रतिपत्तावभोज्यम् ॥ १८ ॥ सायं प्रातरुद्कुम्भमाहरेत् ॥ १३ ॥ सदारण्यादेधानाहत्याधी निदध्यात् ॥ १४ ॥ नास्तमिते समिदारो गच्छेत् ॥ १८॥ अग्निमिद्धा परिसमूह्य समिध आदध्यात्सायं प्रातर्यथी-पदेशम् ॥ १६॥ सायमेवाग्निपूजेत्येके ॥ १७ ॥ समिदमित्रं पाणिना परिसमूहेन्न समूहन्या ॥ १८ ॥ प्राक्तु याथाकामी ॥ १९ ॥ नास्युदकशेषेण वृथाकर्माणि कुर्वीताचामेदा ॥ २० ॥ पाणिसंक्ष्येनोदकेनैकपाण्यावर्जितेन च नाचामेत् ॥ २१ ॥

I. i, 4, 3. तदन्यानि N.

L. i, 4, 4. स एव N. U.; N. prim. m.

I. i 4, 5. प्रदद्यात् Md.

I. i 4, 6. माँसादोनि इति P. U.; मांसानि Md.

I. i, 4, 21. उदकेन om. Md. च नाष्याचामेत् P. U.; च न त्वाचामेत् N. U.; विर्जिनिनाचामेत् P.

2. 2. 8. 2212. 4.2-0.

स्वप्नं च वर्जयेत् ॥ २२ ॥
अथाहरहराचार्यं गोपायेद्धर्मार्थयुक्तैः कर्मभिः ॥ २३ ॥
स गुन्ना संविभन्नूयाद्धर्मगोपायमाजूगुपमहिमिति ॥ २४ ॥
प्रमादादाचार्यस्य बुद्धिपूर्वं वा नियमातिक्रमं रहिस बोधयेत् ॥ २५ ॥
अनिवृत्ती स्वयं कर्माण्यारभेत ॥ २६ ॥
निवर्तयेद्दा ॥ २७ ॥
अथ यः पूर्वात्थायी जवन्यसंविभी तमाहुर्न स्विपतीति ॥ २८ ॥
स य एवं प्रणिहितात्मा ब्रह्मचार्यत्रैवास्य सर्वाणि कर्माणि फलवन्त्यवाप्तानि भवन्ति यान्यिप गृहमेधे ॥ २९ ॥ ४ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने प्रथमः पटलः ॥

नियमेषु तपःशब्दः ॥ १ ॥
तदितकमे विद्याकर्म निःस्रवित ब्रह्म सहापत्यादेतस्मात् ॥ २ ॥
कर्तपत्यमनायुष्यं च ॥ ३ ॥
तस्मादृषयोवरेषु न जायन्ते नियमातिकमात् ॥ ४ ॥
श्रुतर्षयस्तु भवन्ति केचिकर्मफलशेषेण पुनःसंभवे ॥ ६ ॥
यथा श्रेतकेतुः ॥ ६ ॥
यकिंच समाहितोब्रह्म प्याचार्यादुपयुक्ते ब्रह्मवदेव तस्मिन्फलं भवति ॥ ७ ॥

I. i, 4, 23. तथाह⁰ Md.

I. i, 4, 25. नियामातिकमिणम् Md.

I. ii, 5, 3. गर्तपत्यम् Md.; N. U.; भर्त P. pr. m.

I. ii, 5, 7. किंचि. Md.; N.U. ब्रह्माप्य P.U.; but see the Com. 2 A

2. 2. 4. 6-23.

अथो याकिंच मनसा वाचा चक्षुषा वा संकल्पयन्ध्यायत्याहा-भिविपश्यित वा तथैव तद्भवतीत्युपिदश्चित्त ॥ ६ ॥ गुरुप्रसादनीयानि कर्माणि स्वस्त्ययनमध्ययनसंवृत्तिः ॥ ६ ॥ इत्यतोन्यानि निवर्तन्ते ब्रह्मचारिणः कर्माणि ॥ १० ॥ स्वाध्यायधृग्धर्मरुचिस्तपस्व्यृजुर्मृदुः सिध्यति ब्रह्मचारी ॥ १९॥ सदा महान्तमपररात्रमुत्थाय गुरोस्तिष्ठन्प्रातरभिवादमभिवाद-

यीतासावहं भी इति ॥ १८॥ समानग्रामे च वसतामन्येषामपि वृद्धतराणां प्राक्प्रातरा-ज्ञात् ॥ १३॥

प्रोष्य च समागमे ॥ १४॥

स्वर्गमायुश्चेप्सन् ॥ १८ ॥

दक्षिणं बाहुँ स्रोत्रसमं प्रसार्य ब्राह्मणोभिवादयीतोरःसमं राज-न्यो मध्यसमं वैश्यो नीचैः शुद्रः ॥ १६ ॥

प्राञ्जिलः॥ १७॥

प्रावनं च नाम्नोभिवादनप्रत्यभिवादने च पूर्वेषां वर्णानाम्।। १८।। उदिते वादित्य आचार्येण समेत्योपसंग्रहणम् ॥ १९॥ सदैवाभिवादनम् ॥ २०॥ उपसंग्राह्य आचार्य इत्येके ॥ २१॥

दक्षिणेन पाणिना दक्षिणं पादमधस्तादभ्यधिमृश्य सकुष्ठिक-मुपसंगृह्णीयात् ॥ २२ ॥

उभाभ्यामेवोभावभिपीडयत उपसंत्राह्यावित्येके ॥ 23 ॥

I. ii, 5, 8. भतो Md. sec. m.; both वा om. Md.; second वा om. N. U. I. ii, 5, 10. इस्पेतेभ्यो P. U.; N. U.

I. ii, 5, 17. Haradatta reads in the first instance प्राञ्जलिम || अभिना-दगीत प्राञ्जलि कृत्वेत्यर्थः | प्राञ्जलिरिति युक्तः पाटः ||

I. ii, 5, 19. द्यादित्ये N.U.

2. 2. 4. 28/4. 2-24.

सर्वाहुँ सुयुक्तोध्ययनादनन्तरोध्याये ॥ २४ ॥ तथा गुरुकर्मसु ॥ २८॥ मनसा चानध्याये ॥ २६॥ आहूताध्यायी च स्यात् ॥ २७॥ ६॥

9. 2. E.

सदा निशायां गुरुँ संवेशयेत्तस्य पादी प्रक्षाल्य संवाह्य ॥ १ ॥ अनुज्ञातः संविशेत् ॥ २ ॥ न चैनमभिप्रसारयीत ॥ ३॥ न खट्टायाँ सतोभित्रसारणमस्तीत्वेके ॥ ४ ॥ न चास्य सकाशे संविष्टो भाषेत ॥ ७॥ अभिभाषितस्त्वासीनः प्रतिब्र्यात् ॥ ६ ॥ अन्त्थाय तिष्ठन्तम् ॥ ७॥ गच्छन्तमनुगच्छेत् ॥ ८॥ धावन्तमनुधावेत् ॥ ९॥ न सोपानदेष्टितिशरा अवहितपाणिर्वासीदेत् ॥ १० ॥ अध्वापत्रस्तु कर्मयुक्तो वासीदेत् ॥ ११ ॥ न चेदुपसीदेत् ॥ १८ ॥ देविमवाचार्यमुपासीताविकथयन्नविमना वाचं शुश्रूषमाणोस्य अनुपस्थकृतः ॥ १४ ॥ 119311 अनुवाति वाते वीतः ॥ १८ ॥

I. ii, 5, 24. संयुक्तो N. U.; Haradatta mentions as common अध्यायेत् अध्यायेदिति प्रायः पठन्ति । तत्र तकार इछान्दसोपपाठो वा । Most likely the reading is an Apapátha, produced by the initial त of the following Sútra.

I. ii, 5, 27. आहुताध्यायां च N. U.; आहुतोध्याई P.

I. ii, 6, 2. संनिवेद्ययेत Md.

I. ii, 6, 15. वाते om. Md.; N.U.

2. 2. 6. 26-26.

अप्रतिष्टब्धः पाणिना ॥ १६॥ अनपश्चितोन्यत्र ॥ १७ ॥ यज्ञोपवीती द्विवस्तः॥ १८॥ अधोनिवीतस्वेकवस्त्रः॥ १९॥ अभिमुखोनभिमुखम् ॥ २० ॥ अनासन्नोनतिद्रे च ॥ २१ ॥ यावदासीनो बाह्भ्यां प्राप्नुयात् ॥ २२ ॥ अप्रतिवातम् ॥ 23 ॥ एकाध्यायी दक्षिणं बाह्ं प्रत्युपसीदेत् ॥ २४ ॥ यथावकाशं बहवः ॥ २५ ॥ तिष्ठति च नासीतानासनयोगविहिते ॥ २६ ॥ आसीने च न संविशेत ॥ २७॥ चेष्टति च चिकी पॅस्तच्छिक्ति विषये ॥ २८ ॥ न चास्य सकाशेन्वक्स्छानिन उपसंगृण्हीयात्॥ २९ ॥ गोत्रेण वा कीर्तयेत् ॥ ३० ॥ न चैनं प्रत्युत्तिष्ठेदनूत्तिष्ठेद्वापि चेत्तस्य गुरुः स्यात् ॥ ३१॥ देशाच्वासनाच सँसर्पेत् ॥ ३८ ॥ नाम्ना तदन्तेवासिनं गुरुमप्यात्मन इत्येके ॥ ३३॥ यस्मिँ स्वनाचार्यसंबन्धाद्गीरवं वृत्तिस्तस्मिन्नन्वक्स्छानीयेप्याचा-र्यस्य ॥ ३४ ॥ भुका चास्य सकारो नानू थायोच्छिष्टं प्रयच्छेत् ॥ ३८ ॥

आचामेद्दा ॥ ३६॥

I. ii, 6, 21. ¬ om. P.U.; N.U.; N.

I. ii, 6, 28. Haradatta prefers to read चिकी वेत् | चिकी वें दिति तु युक्तः पाठः | |

I. ii, 6, 29. °स्थानिनं P.; N.; P.U. Com. But see the explanation in the Com.

I. ii, 6, 31. P. U. makes a new Satra beginning with अपि चेत्।.

2. 2. 4. 30 1. 0. 2-26.

किं करवाणीत्यामन्त्रय ॥ ३७ ॥ ६ ॥ १. ८. ७.

उत्तिष्ठेनुष्णीं वा ॥ १ ॥ नापपर्यावर्तेत गुरोः प्रदक्षिणीकृत्यापेयात् ॥ २ ॥ न प्रेक्षेत नय्नाँ स्थियम् ॥ ३ ॥ ओषधिवनस्पतीनामाच्छिद्य नोपजिघेत ॥ ४॥ उपानहीं छच्नं यानमिति वर्जयेत् ॥ ५॥ न समयेत ॥ ६ ॥ यदि स्मयेतापिगृह्य स्मयेतेति हि ब्राह्मणम् ॥ ७ ॥ नोपजिघेत्स्रियं मुखेन ॥ ८॥ न हृदयेन प्रार्थयेत् ॥ ९ ॥ नाकारणाद्पस्पृशेत् ॥ १० ॥ रजस्वली रक्तदन्सत्यवादी स्यादिति हि ब्राह्मणम् ॥ ११ ॥ यां विद्यां कुरुते गुरी तेप्यस्याचार्या ये तस्यां गुरीवँद्याः॥१८॥ यानन्यान्पर्यतोस्योपसंगृण्हीयात्तदा खेत उपसंत्राह्याः ॥ १३॥ गुरुसमवाये भिक्षायामुखन्नायां यमनुबद्धस्तद्धीना भिक्षा ॥१४॥ समावृत्तो मात्रे दद्यात् ॥ १८ ॥ माता भर्तारं गमयेत् ॥ १६॥ भर्ता गुरुम् ॥ १७ ॥ धर्मकृत्येषु वोपयोजयेत् ॥ १८ ॥

I. ii, 7, 5. इति च Md.; N.

I. ii, 7, 7. गुद्ध N. U.; हि om. all except Md.

I. ii, 7, 8. जपाजिन्नेत् P. U.

I. ii, 7, 11. fe om. all except Md.

I. ii, 7, 13. तथा Md.

I. ii, 7, 14. भिक्षा: Md.

I. ii, 7, 16 and 17. These two Sútras are left out in N. U.

2. 2. 0. 28/2. 2-2.

कृत्वा विद्यां यावतीं शक्नुयादेददक्षिणामाहरेदर्मतो यथा-शक्ति ॥ १९ ॥

वाक्त ॥ १९॥
विषमगते वाचार्य उम्रतः शूद्रतो वाहरेत् ॥ २०॥
सर्वदा शूद्रत उम्रतो वाचार्यार्थस्याहरणं धार्म्यमियेके ॥ २१॥
दक्ता च नानुकथयेत् ॥ २२॥
कृत्वा च नानुस्मरेत् ॥ २३॥
आत्मप्रश्नँसां परगर्हामिति च वर्जयेत् ॥ २४॥
प्रेषितस्तदेव प्रतिपद्येत ॥ २६॥
श्रास्तुम्थानागमादृक्तिरन्यत्र ॥ २६॥
अन्यत्रोपसंम्रहणादुच्छिष्टाश्चनाचार्यवदाचार्यदारे वृक्तिः॥२०॥
तथा समादिष्टभ्यापयति ॥ २०॥
वृद्दतरे च सब्रह्मचारिणि ॥ २९॥
उच्छिष्टाश्चनवर्जमाचार्यवदाचार्यपुत्रे वृक्तिः॥ ३०॥
समावृक्तस्याप्येतदेव सामयाचारिकमेतेषु ॥ ३१॥ ७॥

9.2.6

यथा ब्रह्मचारिणो वृत्तम् ॥ १ ॥ माल्यालिप्रमुख उपलिप्तकेश्वरमश्रुरक्तोभ्यक्तो वेष्टिखुपवेष्टिती काञ्चुक्युपानही पादुकी ॥ २ ॥

I. ii, 7, 21. सर्वथा N.U. Text and Com.; Md. धार्मम् Md.; Haradatta seems to have read धर्म्यम्. He says धर्म्य (MSS. धार्म्य) धर्मादनपतिमत्येक आचार्या मन्यन्ते । धार्म्यमिति पाठे स्वार्थे ष्यञ् ॥. The general sense remains the same.

I. ii, 7, 25. तदेव P. U.; P.; N. But see the Com.

I. ii, 7, 26. अन्यत्र om. P.; N.; N. U.; but it seems necessary to have it both in S. 26 and 27, as otherwise it ought to be taken in two different meanings.

I. ii, 8, 2. Haradatta mentions another reading क उनुकीपानही; and N.U. leaves out पादुकी in the Text, and inserts in the Com. पादुकी ति पाठे before the explanation of the word.

2. 2. 6. 3-20.

उदाचारेषु चास्यैतानि न कुर्याकारयेद्या ॥ ३ ॥ स्वैरिकर्मसु च ॥ ४ ॥ यथा दन्तप्रक्षालनोत्सादनावलेखनानीति ॥ ७ ॥ तद्व्याणां च न कथयेदात्मसंयोगनाचार्यः ॥ ६ ॥ स्नातस्तु काले यथाविध्यभिहतमाहूतोभ्येतो वा न प्रतिसँहरे-दिखेके ॥ ७॥

दिखेक ॥ ७॥
उचैस्तरां नासीत ॥ ८॥
तथा बहुपादे ॥ ९॥
सर्वतः प्रतिष्ठिते ॥ १०॥
श्रय्यासने चाचिरते नाविशेत् ॥ ११॥
यानमुक्तोध्वन्यन्वारोहेत् ॥ १८॥
सभानिकषकटस्वस्तराँश्च ॥ १३॥
नानभिभाषितो गुरुमभिभाषेत प्रियादन्यत् ॥ १४॥
व्युपतोद्व्युपजावव्यभिहासोदामन्त्रणनामधेयग्रहणप्रेषणानीति

गुरोर्वर्जयेत् ॥ १६ ॥
आपद्यर्थं ज्ञापयेत् ॥ १६ ॥
सह वसन्सायं प्रातरनाहूतो गुरुं दर्शनार्थो गच्छेत् ॥ १७ ॥
विप्रोष्य च तदहरेव पश्येत् ॥ १८ ॥
आचार्यप्राचार्यसंनिपाते प्राचार्यायोपसंगृह्योपसंजिष्टृक्षेदाचार्यम्
प्रतिषेधेदितरः ॥ २० ॥

I. ii, 8, 14. P.U. divides the S. into two, beginning the second with प्रियात्.

I. ii, 8, 15. व्युपजाप P. U.; P.; N.; N. U.; but the correctness of the reading of Md. is testified by Haradatta's note* वकार इडान्द सीपपाठी वा।।
I. ii, 8, 17. गुरुदर्शनार्थी P. U.; N. U.

I. ii, 8, 19. प्राचार्ये।पसंगृद्ध N.U. प्राचार्ये।पसंगृण्हीयात् Md.

^{*} चकार P.U., दकार N.U., वकार Hir.U.

2. 7 6. 72 | 3. 9. 2 - 3.

लुप्यते पूजा चास्य सकाशे ॥ २१ ॥

मुहूँ ऋाचार्यकुलं दर्शनार्थो गच्छेद्यथाशक्यधिहरूयमादायापि दन्तप्रक्षालनानीति ॥ २२ ॥

मातरं पितरमाचार्यमझीँ यगृहाणि च रिक्तपाणिर्नोपगच्छेद्राजा-नं चेत्र स्नुतमिति ॥ 23॥

तस्मिन्गुरोर्वृत्तिः॥ 2४॥

पुत्रमिवैनमनुकाङ्कन्सर्वधर्मेष्वनपच्छादयमानः सुयुक्तो विद्यां ग्राह्येत् ॥ २५ ॥

न चैनमध्ययनविद्रेनात्मार्थेषूपरुन्ध्यादनापत्सु॥ २६॥

अन्तेवास्यनन्तेवासी भवति विनिहितात्मा गुरावनैपुणमापद्य-मानः ॥ २७॥

आचार्योप्यनाचार्यो भवति स्रुतात्परिहरमाणः ॥ २८ ॥

अपराधेषु चैनं सततमुपालभेत ॥ २९ ॥

अभित्रास उपवास उदकोपस्पर्शनमदर्शनमिति दण्डा यथामा-त्रमा निवृत्तेः ॥ ३० ॥

निवृत्तं चरितब्रह्मचर्यमन्येभ्यो धर्मभ्योनन्तरो भवेत्यतिसृ-जेत् ॥ ३१ ॥ ८ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने द्वितीयः पटलः समाप्तः॥

स्रावण्यां पौर्णमास्यामध्यायमुपाकृत्य मासं प्रदेषि नाधी-यीत ॥ १ ॥

तैष्यां पौर्णमास्याँ रोहिण्यां वा विरमेत् ॥ २ ॥ अर्थपञ्चमाँ खतुरो मासानित्यके ॥ ३ ॥

I. ii, 8, 23. Left out by P.; N. Haradatta's comment, स्पष्टम् shows that the words are part of the text.

I. ii, 8, 25. अनुपछादयमानः Md.

निगमेष्वध्ययनं वर्जयेत् ॥ ४॥ आन डुहेन वा शकृत्यिण्डेनोपलिप्नेधीयीत ॥ ७॥ रमशाने सर्वतः शम्याप्रासात्।। ६॥ यामेणाध्यवसिते क्षेत्रेण वा नानध्यायः॥ ७॥ ज्ञायमाने तु तस्मिन्नेव देशे नाधीयीत ॥ ८॥ रमञानवच्छूद्रपतितौ ॥ ९॥ समानागार इत्येके ॥ १० ॥ श्रद्रायां तु प्रेक्षणप्रतिप्रेक्षणयोरेवानध्यायः ॥ ११ ॥ तथान्यस्याँ स्त्रियां वर्णव्यतिक्रान्तायां मैथुने ॥ १८ ॥ ब्रह्माध्येष्यमाणो मलवद्वाससेच्छन्संभाषितुं ब्राह्मणेन संभाष्य तया संभाषित । संभाष्य तु ब्राह्मणेनैव संभाष्याधीयीत । एवं तस्याः प्रजानिःश्रेयसम् ॥ १३ ॥ अन्तःशवम् ॥ १४॥ अन्तञ्चाण्डालम् ॥ १८ ॥ अभिनिर्हतानां तु सीम्न्यनध्यायः ॥ १६ ॥ संदर्शने चारण्ये ॥ १७ ॥ तदहरागतेषु च ग्रामं बाह्येषु ॥ १८ ॥ अपि सत्सु ॥ १९ ॥ संधावनुस्तनिते रात्रिम् ॥ २० ॥ स्वप्नपर्यान्तं विद्युति ॥ २१ ॥ उपव्युषं यावता वा कृष्णाँ रोहिणीमिति शम्याप्रासाद्विजानी-

यादेतस्मिन्काले विद्यातमाने सप्रदोषमहरनध्यायः ॥ २२ ॥ दन्हेपररात्रे स्तनियन्तुना ॥ २३ ॥

I. iii, 9, 21. पर्यन्तं Md.; N.; but Haradatta अन्त्या दीर्घः । उपान्त्या न्हस्तः । विपर्यासङ्घान्दसापपाठो वा ॥

I. iii, 9, 23. दहरे N. U.; दभ्ते P. sec. man.

2. 3. 9. 28. 120. 22.

उर्ध्वमर्धरात्रादित्येके ॥ २४ ॥ गवां चावरोधे ॥ २५ ॥ वध्यानां च यावता हन्यन्ते ॥ २६ ॥ पृष्ठारूढः पश्चनां नाधीयीत ॥ २७ ॥ अहारात्रावमावास्यासु ॥ २८ ॥ ९ ॥

9. 3. 90.

चातुर्मासीषु च ॥ १ ॥
वैरमणो गुरुष्वष्टाक्य औपाकरण इति व्यहाः ॥ २ ॥
तथा संबन्धेषु ज्ञातिषु ॥ ३ ॥
मातिर पितर्याचार्य इति द्वादश्वाहाः ॥ ४ ॥
तेषु चोदकोपस्पर्शनं तावन्तं कालम् ॥ ६ ॥
अनुभाविनां च परिवापनम् ॥ ६ ॥
न समावृत्ता वंपरत्रन्यत्र विहारादित्येके ॥ ७ ॥
अथापि ब्राह्मणम् । रिक्तो वा एषोनपिहितो यन्मुण्डस्तस्यैतदपिधानं यच्छिखेति ॥ ८ ॥
सन्त्रेषु तु वचनाद्वपनं शिखायाः॥ ६ ॥
आचार्यं त्रीनहोरात्रानित्येके ॥ १० ॥
स्रोत्रियसँस्छायामपरिसंवत्सरायामेकाम् ॥ ११ ॥
सब्रह्मचारिणीत्येके ॥ १८ ॥

I. iii, 9, 26. यावता वा हन्यन्ते Md.

I. iii, 10, 2. वैरमणे P., prim. man. The reading is noticed by Haradatta.—अष्टाक्ये, see notes to the Translation.

L. iii, 10, 8. ह वा एषी Md.

I. iii, 10, 9. P. and N. U. join this with the following Sútra, but wrongly.

2. 3. 20. 23 22. 2.

श्रोत्रियाभ्यागमेधिजिगाँसमानोधीयानो वानुज्ञाप्याधीयीताध्या-पयेद्वा ॥ १३ ॥ गुरुसंनिधी चाधीहि भो इत्युकाधीयीताध्यापयेदा ॥ १४ ॥ उभयत उपसंग्रहणमधिजिगाँसमानस्याधीत्य च १८॥ अधीयानेषु वा यत्रान्यो व्यवेयादेतमेव शब्दमुत्मुज्याधी-यीत ॥ १६॥ श्वगर्दभनादाः सलावक्येकसकोलूकशब्दाः सर्वे वादित्रशब्दा रोदनगीतसामञ्जदास्य ॥ १७॥ शाखान्तरे च साम्नामनध्यायः ॥ १८ ॥ सर्वेषु च शब्दकर्मसु यत्र सँसृज्येरन् ॥ १९ ॥ छर्दियेवा स्वप्नान्तम् ॥ २० ॥ सर्पिर्वा प्राक्य ॥ २१ ॥ प्तिगन्धः ॥ 22 ॥ श्कं चायसंयुक्तम् ॥ 23 ॥ प्रदोषे च भुका ॥ २४ ॥ प्रोदकयोश्च पाण्योः ॥ २५ ॥ प्रेतसंक्रुप्तं चात्रं भुका सप्रदोषमहरनध्यायः ॥ २६ ॥

9. 3. 99.

काण्डोपाकरणे चामातृकस्य ॥ १ ॥

अश्रादेन तु पर्यवदध्यात् ॥ २८ ॥ १० ॥

आ च विपाकात् ॥ २७॥

I. iii, 10, 13. P.U. makes अध्यापयेद्वा a separate Sútra.

I. iii, 10, 14. P.U. makes অধ্যাপ্যাল্ল a separate Sútra. P. begins a new Sútra with অধ্যাধান.

I. iii, 10, 17. Regarding the form মন্তাৰুকী see the note to the Translation.

I. iii, 10, 22. प्तीगन्धः P. sec. man.; Md.

2. 3. 22. 2-22.

काण्डसमापने चापितकस्य ॥ 2 ॥ मनुष्यप्रकृतीनां च देवानां यज्ञे भुकेत्येके ॥ 3 ॥ पर्युषितैस्तण्डुलैराममाँसेन च नानध्यायः ॥ ४॥ तथौषधिवनस्पतिमूलफलैः ॥ ७॥ यकाण्डमुपाकुर्वीत यस्य चानुवाक्यं कुर्वीत न तत्तदहरधी-यीत ॥ ६॥ उपाकरणसमापनयोश्च पारायणस्य तां विद्याम् ॥ ७ ॥ वायुर्घोषवान्भूमी वा तृणसंवाही वर्षति वा यत्र धाराः प्रवहेत् ॥ ८॥ य्रामारण्ययोद्य संधी ॥ ९ ॥ महापथे च ॥ १० ॥ विप्रोष्य च समध्ययनं तदहः ॥ ११ ॥ खैरिकर्ममु च ॥ १२ ॥ यथा पादप्रक्षालनोत्सादनानुलेपणानीति ॥ १३॥ तावन्तं कालं नाधीयीताध्यापयेद्या ॥ १४॥ संध्योः ॥ १५ ॥ तथा वृक्षमारूढः ॥ १६॥ अप्सु चावगाढः ॥ १७॥ नक्तं चापावृते ॥ १८ ॥ दिवा चापिहिते ॥ १९ ॥ अविहितमनुवाकाध्ययनमाषाढवासान्तिकयोः ॥ २० ॥ नित्यप्रश्नस्य चाविधिना ॥ २१॥

I. iii, 11, 3. देवानां च Md.

I. iii, 11, 13. अनुलेपनानि P. sec. man., N., but Haradatta, णलमाक-स्मिकमपपाठो वा । Md. अवलेपनानि.

I. iii, 11, 17. वावगादः Md.

तस्य विधिः ॥ २२ ॥

अकृतप्रातराश उदकान्तं गवा प्रयतः शुचौ देशेधीयीत यथा-ध्यायमुत्मजन्वाचा ॥ ८३॥

मनसा चानध्याये ॥ २४॥

विद्युति चाभ्यत्रायाँ स्तनियनावप्रायत्ये प्रेतान्ने नीहारे च मानसं परिचक्षते ॥ ८५॥

श्रादभोजन एवैके ॥ २६ ॥

विद्युत्स्तनियन्तर्वृष्टिश्चापतौ यत्र संनिपतेयुस्त्यहमनध्यायः ॥२७॥ यावज्रमिर्व्युदकेत्येके ॥ २८ ॥

एकेन द्राभ्यां वैतेषामाकालम् ॥ २९ ॥

सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणे भूमिप्रचलेपस्वान उल्कायामग्न्युत्पाते च सर्वासां विद्यानां सार्वकालिकमाकालम् ॥ ३०॥

अश्रं चापतौ सूर्याचन्द्रमसोः परिवेष इन्द्रधनुः प्रतिसूर्यमत्त्यद्य

वाते पूतिगन्धे नीहारे च सर्वेष्वेतेषु तावन्तं कालम् ॥३१॥

मुहूर्तं विरते वाते ॥ 32 ॥

सलावृक्यामेकसृक इति स्वप्नपर्यन्तम् ॥ ३३ ॥

नक्तं चारण्येनम्नावहिरण्ये वा ॥ ३४॥

अननूक्तं चापर्ती छन्दसो नाधीयीत ॥ ३८॥

प्रदोषे च ॥ ३६॥

I. iii, 11, 30. भूमिचले Md. भिल्काचले P.

I. iii, 11, 31. पूर्तागन्धे Md. च om. Md.

I. iii, 11, 32. महून Р.

I. iii, 11, 33. °एकसृकोलूक इति Md.

I. iii, 11, 35. नानूकम् Md.

³ A+

१. इ. ११. इ७।८. १२. १.

सार्वकालिकमाम्नातम् ॥ ३७॥

यथोक्तमन्यदतः परिषत्तु ॥ ३८ ॥ ११ ॥

इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने तृतीयः पटलः समाप्तः॥

9.8.92.

तपः स्वाध्याय इति ब्राह्मणम् ॥ १ ॥

I. iii, 11, 37. After this Sútra N. U. and Md. add:—
यदि सर्पों व्यवेयात् |
एतदेव कुम्भीनसः |
इतरेषां दीघेजातीनां मूषिकमण्डूकमार्जराणां [मार्जलानां Md.] वायसस्याहोरात्रः |
सप्रदोषमेव [प्रदोषमेव N. U.] चाण्डालश्वपाकः |
शाशकस्याजस्य च षण्मासान् |
यदि इस्तीं संवत्सरः | [हस्तिनः संवत्सरः Md.]
व्यान्नश्च तथेव | [व्यान्नस्य च Md.]
यथोपाङ्गते मन्त्राणामेवमुत्मृष्टे कव्यानाम् |

N. U. gives no Com. on these Sútras, and the analogy of other passages makes it extremely probable that they are interpolations, caused by the vagueness of Sútra 37.

• It must however be mentioned, that another old Puna MS., which was consulted for this passage, exhibits them likewise.

Besides, the last Sútra is found, with slight variations, also in the Hir. S., the Commentary of which does, however, not notice it.

Finally Nandapandita says in his Commentary on Vishnu 32, 22:—
यदि हस्ती संवत्सरो यदि व्याग्नस्तयैव चेत्यापस्तम्बः।

It would seem, that he, also, knew S. 6 and 7. For the difference between the text of N. U. and his quotation may be placed to the score of the habitual inaccuracy of the Hindu Pandits in quoting. Nandapandita is a modern writer and very careless, so that it would be unwise to place these Sútras into our text on his authority. But his testimony, as well as the other points mentioned, show that this interpolation is not of recent date.

2. 8. 22. 2-23.

तत्र श्रूयते । स यदि तिष्ठन्नासीनः श्रयानो वा स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इति ॥ २ ॥

अथापि वाजसनेविब्राह्मणम् । ब्रह्मयज्ञो ह वा एष वस्वाध्यायस्त-स्येते वषद्भारा यस्तनयति यद्दिद्योतते यदवस्फूर्जिति यद्दातो वायति । तस्मास्तनयति विद्योतमानेवस्फूर्जिति वाते वायत्य-धीयीतेव वषद्भाराणामच्छम्बद्भारायेति ॥ ३॥

तस्य शाखान्तरे वाक्यसमाप्तिः ॥ ४॥

अथ यदि वातो वा वायास्तनयेद्दा विद्योतेत वावस्फूर्जेंद्देकां वर्चमेकं वा यजुरेकं वा सामाभिव्याहरेद्रूर्भवः सुवः सत्यं तपः श्रद्धायां जुहोमीति वैतत् । तेनो हैवास्यैतदहः स्वाध्याय उपानो भवति ॥ ७॥

एवं सत्यार्यसमयेनाविप्रतिषिद्दम् ॥ ६ ॥

अध्यायानध्यायं ह्युपदिश्चन्ति । तदनर्थकं स्याद्याजसनेयिब्राह्मणं चेदवेक्षेत ॥ ७ ॥

आर्यसमयो ह्यगृह्यमानकारणः ॥ ८ ॥ विद्यां प्रत्यनध्यायः श्रूयते न कर्मयोगे मन्त्राणाम् ॥ ९ ॥ ब्राह्मणोक्ता विधयस्तेषामुत्सन्नाः पाठाः ॥ १० ॥ प्रयोगादनुमीयन्ते ॥ ११ ॥ यत्र तु प्रीत्युपलब्धितः प्रवृत्तिनं तत्र शास्त्रमस्ति ॥ १८ ॥ नदनुवर्तमानो नरकाय राध्यति ॥ १३ ॥

I. iv, 12, 2. वर्जैस्तिष्टना॰ P.; P. U., but unsupported by the Com.

I. iv, 12, 3. यद्वातो वाति Md. 'स्फूर्जित वा वाते वा वायत्य' Md.

I. iv, 12, 7. ^oनध्याये Md.; तदुपदेश्वानम^o स्यादादि वा^o; and चेद omitted, P.U.; in P.U. the Sútra is apparently disfigured by marginal glosses which have been mixed with the Text. चेद om. N.U.

I. iv, 12, 8. अगृह्ममान, see notes to the Translation.

I. iv, 12, 11. P. U. joins Sútras 10 and 11.

१. 8. १२. १8 १३. १३.

अथ ब्राह्मणोक्ता विधयः ॥ १४ ॥
तेषां महायज्ञा महासत्त्राणीति सँस्तुतिः ॥ १८ ॥
अहरहर्भूतविकर्मनुष्येभ्यो यथाशक्ति दानम् ॥ १६ ॥ १२ ॥
१ ४ १३

देवेभ्यः स्वाहाकार आ काष्ठात्पितृभ्यः स्वधाकार ओदपात्राहृ-षिभ्यः स्वाध्याय इति ॥ १ ॥ पूजा वर्णज्यायसां कार्या ॥ १ ॥ वृद्धतराणां च ॥ ३ ॥ हष्टोद्पति दृप्तोधर्ममतिकामति धर्मातिकमे खलु पुनर्नरकः॥४॥ न समावृत्ते समादेशो विद्यते ॥ ७ ॥ ओंकारः स्वर्गद्वारं तस्मादब्रह्माध्येष्यमाण एतदादि प्रतिपद्येत॥६॥

आकारः स्वगद्दार तस्माद्ब्रह्माध्यष्यमाण एतदादि प्रातपद्यता। शि विकथां चान्यां कृत्वैवं लौकिक्या वाचा व्यावर्तते ब्रह्म यज्ञेषु चैतदादयः प्रसवाः ॥ ७॥

लोके च भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युर्यथा पुण्याहँ स्वरूषृदिमिति ॥ ८॥

नासमयेन कृच्छ्रं कुर्वीत त्रिःश्रावणं त्रिःसहवचनमिति परि-हाप्य ॥ ९ ॥

अविचिकित्सा यावद्ब्रह्म निगन्तव्यमिति हारीतः ॥ १० ॥ न बहिर्वेदे गतिर्विद्यते ॥ ११ ॥

समादिष्टमध्यापयन्तं यावदध्ययनमुपसंगृण्हीयात् ॥ १८ ॥ नित्यमहन्तमित्येके ॥ १३ ॥

I. iv, 13, 1. ऋषिभ्यः om. Md.

I. iv, 13, 7. P. U. begins a new Sútra with यज्ञेष; we according to N. U. and P.

I. iv, 13, 8. चेतदादीन Md.

I. iv, 13, 9. P. U. begins a new Sútra with न्नि:श्रावणम्.

१. ४. १३. १८। १४. ११.

न गतिर्विद्यते ॥ १४ ॥
वृद्धानां तु ॥ १८ ॥
ब्रह्माणि मिथो विनियोगे न गतिर्विद्यते ॥ १६ ॥
ब्रह्मा वर्धत इत्युपिद्दिशन्ति ॥ १७ ॥
निवेशे वृत्ते संवत्सरे संवत्सरे द्दी द्दी मासी समाहित आचार्थकुले वसेद्भूयः श्रुतमिच्छित्रिति श्वेतकेतुः ॥ १८ ॥
एतेन ह्यहं योगेन भूयः पूर्वस्मात्कालाच्छुतमकरविनिति ॥ १९ ॥
तच्छास्त्रैर्विप्रतिषिद्धम् ॥ २० ॥
निवेशे हि वृत्ते नैय्यमिकानि श्रूयन्ते ॥ २१ ॥ १३ ॥

9. 8. 98.

अभिहोत्रमितथयः ॥ १ ॥
यचान्यदेवंयुक्तम् ॥ २ ॥
अध्ययनार्थेन यं चोदयेत्र चैनं प्रत्याचक्षीत ॥ ३ ॥
न चास्मिन्दोषं पश्येत् ॥ ४ ॥
यद्च्छायामसंवृत्तौ गतिरेव तस्मिन् ॥ ६ ॥
मातरि पितर्याचार्यवच्छुश्रूषा ॥ ६ ॥
समावृत्तेन सर्वे गुरव उपसंत्राह्याः ॥ ७ ॥
प्रोष्य च समागमे ॥ ८ ॥
भातृषु भगिनीषु च यथापूर्वमुपसंत्रहणम् ॥ ६ ॥
नित्या च पूजा यथोपदेशम् ॥ १० ॥
ऋत्विक्छुशुरिपतृत्यमानुलानवरवयसः प्रत्युत्थायाभिवदेत।११॥

I. iv, 13, 14. This Sútra is om. by Md.

I. iv, 13, 18. निवेशे हि Md.

I. iv, 13, 19. क्वीत P. sec. m; N. U. अक्वीमति Md.

I. iv, 14, 5. यदिच्छायाम Md.

I. iv, 14, 11. अभिवादयेत् N. U.

2. 8. 28. 12-24.

तूष्णीं वोपसंगृह्णीयात् ॥ १२ ॥ दशवर्षं पौरसख्यं पञ्चवर्षं तु चारणम् । त्रिवर्षपूर्वः श्रोत्रियो अभिवादनमहिति ॥ १३ ॥ ज्ञायमाने वयोविशेषे वृद्धतरायाभिवाद्यम् ॥ १४ ॥ विषमगतायागुरवे नाभिवाद्यम् ॥ १८ ॥ अन्वारुह्य वाभिवादयीत ॥ १६ ॥ सर्वत्र तु प्रखुत्थायाभिवादनम् ॥ १७ ॥ अप्रयतेन नाभिवाद्यम् ॥ १८ ॥ तथाप्रयताय ॥ १९ ॥ अप्रयतऋ न प्रत्यभिवदेत् ॥ २० ॥ पतिवयसः स्त्रियः ॥ २१ ॥ न सोपानदेष्टितशिरा अवहितपाणिर्वाभिवादयीत ॥ 22 ॥ सर्वनाम्ना स्त्रियो राजन्यवैश्यौ च न नाम्ना ॥ ८३ ॥ मातरमाचार्यदारं चेत्येके ॥ २४ ॥ दशवर्षश्च ब्राह्मणः शतवर्षश्च क्षत्रियः। पितापुत्री स्म ती विद्धि तयोस्तु ब्राह्मणः पिता ॥ २५ ॥ कुशलमवरवयसं वयस्यं वा पृच्छेत् ॥ २६ ॥

I. iv, 14, 13. श्रीतियों यो P. U. The Sútra is a s'loka, and for this reason श्रीतियों अभि must be read without Sandhi, as frequently in old S. literature.

I. iv, 14, 14. ज्ञायमाने त Md.

I. iv, 14, 19. N. U. and P. combine Sátras 19 and 20, but both Comhave before Sátra 18 the remark, उत्तरे हे सूत्रे निगदसिंद्धे.

I. iv, 14, 20. प्रत्यभिवादयेत् N. U.

I. iv, 14, 23. P.U. combines S. 23 and 24.

I. iv, 14, 24. ₹ om. Md.

I. iv, 14, 25. स्मृती Md., P. U. text sec. man., P. sec. man., N. But against the Com-

2. 8. 28. 20 4. 24. 24.

अनामयं क्षत्रियम् ॥ २७ ॥ अनष्टं वैश्यम् ॥ २८ ॥ आरोग्यं शूद्रम् ॥ २९ ॥ नासंभाष्य स्रोत्रियं व्यतिव्रजेदरण्ये च स्त्रियम् ॥ ३० ॥ १४ ॥ ॥ इत्यापस्तम्बीयधर्भसूत्रे प्रथमे प्रस्ने चतुर्थः पटलः समाप्तः ॥

9. 2. 92.

उपासने गुरूणां वृदानामतिथीनां होने जप्यकर्मणि भोजन आचमने स्वाध्याये च यज्ञोपवीती स्यात् ॥ १॥ भूमिगतास्वप्स्वाचम्य प्रयतो भवति ॥ 2 ॥ यं वा प्रयत आचामयेत् ॥ ३॥ न वर्षधारास्वाचामेत् ॥ ४॥ तथा प्रदरोदके ॥ ५ ॥ तप्ताभिश्चाकारणात् ॥ ६॥ रिक्तपाणिर्वयस उद्यम्याप उपस्पृशेत् ॥ ७ ॥ शक्तिविषये न मुहूर्तमप्यप्रयतः स्यात् ॥ ८॥ नम्रो वा ॥ ९॥ नाप्स् सतः प्रयमणं विद्यते ॥ १० ॥ उत्तीर्य खाचामेत् ॥ ११ ॥ नाप्रोक्षितमिन्धनमय्रावादध्यात् ॥ १२ ॥ मृहस्वस्तरे चासँस्पृश्चन्यानप्रयतान्प्रयतो मन्येत ॥ १३ ॥ तथा तृणकाष्ठेषु निखातेषु ॥ १४ ॥ प्रोद्य वास उपयोजयेत् ॥ १८ ॥

I. iv, 14, 28. খানিছ Md.

I. iv, 14, 30. P. U. begins a new Sútra with अरणे.

१. ५. १५. १६। १६. ७.

11 98 11

शुनोपहतः सचेलोवगाहेत ॥ १६ ॥
प्रक्षाल्य वा तं देशमित्रना सँस्पृश्य पुनः प्रक्षाल्य पादी चाचम्य प्रयतो भवति ॥ १९ ॥
अग्निं नाप्रयत आसीदेत् ॥ १८ ॥
इषुमात्रादित्येके ॥ १९ ॥
न चैनमुप्रधमेत् ॥ २० ॥
खद्वायां च नोपद्ध्यात् ॥ २१ ॥
प्रभूतेधोदके ग्रामे यत्रात्माधीनं प्रयमणं तत्र वासो धाम्या ब्राह्मणस्य ॥ २२ ॥
मूत्रं कृत्वा पुरीषं वा मूत्रपुरीषलेपानन्नलेपानुच्छिष्टलेपान्रेतसश्च ये लेपास्तान्त्रक्षाल्य पादी चाचम्य प्रयतो भवति॥२३॥

9. 6. 98.

तिष्ठन्नाचांमेखव्हों वा ॥ १ ॥ आसीनिस्त्रराचांमेबृद्वंगमाभिरिद्धः ॥ २ ॥ त्रिरोष्ठी पिरमृजेत् ॥ ३ ॥ हिरित्येके ॥ ४ ॥ सकृदुपस्पृशेत् ॥ ६ ॥ हिरित्येके ॥ ६ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥

I. iv, 15, 16. सचैलो N. U.

I. iv, 15, 17. वापि N. U. नहेशं N.U. P. divides the Sútra into three, beginning the second with प्रक्षात्य and the third with आवस्य.

I. iv, 15, 18. N. leaves out this and the following Sútras to the end of the Khanda.

I. v, 16, 7. पाणिपादी N. U.

2. 4. 26. 1-23

अथाप उपस्पृशेत् ॥ ८॥ भोक्ष्यमाणस्तु प्रयतोपि दिराचामेद्धिः परिमृजेत्सक्दुपस्यशेत्।।८।। रयावान्तपर्यन्तावोष्ठावुपस्पृश्याचामेत् ॥ १० ॥ न इमञ्जीभरुच्छिष्टो भवत्यन्तरास्ये सद्भिर्यावन्न हस्तेनोपस्प-श्रति ॥ ११ ॥ य आस्याद्विन्दवः पतन्त उपलभ्यन्ते तेष्वाचमनं विहि-तम् ॥ १२ ॥ ये भूमी न तेष्वाचामेदियेके ॥ १३ ॥ स्वप्ने क्षवथौ शृङ्काणिकाष्ट्रवालम्भे लोहितस्य केशानामप्नेर्गवां ब्राह्मणस्य स्त्रियाश्चालम्भे महापथं च गत्वामेध्यं चोपस्पृश्यां-प्रयतं च मनुष्यं नीवीं च परिधायाप उपस्पृशेत् ॥ १४ ॥ आर्द्रं वा शक्रदोषधीभूमिं वा ॥ १८ ॥ हिँसार्थेनासिना मांसं छिन्नमभोज्यम् ॥ १६ ॥ दद्भिरपूपस्य नापच्छिन्द्यात् ॥ १७ ॥ यस्य कुले म्रियेत न तत्रानिर्दशे भोक्तव्यम् ॥ १८ ॥ तथानुत्थितायाँ सूतिकायाम् ॥ १९ ॥ अन्तःशवे च ॥ २० ॥ अप्रयतोपहतमन्नमप्रयतं न खभोज्यम् ॥ २१ ॥ अप्रयतेन तु श्रूद्रेणोपहतमभोज्यम् ॥ २२ ॥

यस्मिँ श्वाने केशः स्यात् ॥ 23 ॥

I. v, 16, 10. ज्ञावा° N. U., Md.

I. v, 16, 11. उपस्पृश्चीत् Md.

I. v, 16, 13. ये भूमी न तेष्वाचमनं विहितं ये भूमी न तेष्वाचामेदियेके Md.

I. v, 16, 14. सिंघाणिका N. U.; ज्ञिंघाणिका N.; P. U.; Md. ज्ञृंघाणिका Hir. S.; see the Introduction.

I. v, 16, 18. अनिर्दशाहे Md.

I. v, 16, 21. अप्रयतीपहतं P.; N.U.; N., but the Com. स्पृष्टम्.

2. 4. 28. 28129. 9.

अन्यहामेध्यम् ॥ २४ ॥
अमेध्येरवमृष्टम् ॥ २६ ॥
कीटो वामेध्यसेवी ॥ २६ ॥
मूषकलाङ्गं वा पदा वोपहतम् ॥ २७ ॥
सिचा वा ॥ २८ ॥
शुना वापपात्रेण वा दृष्टम् ॥ २९ ॥
सिचा वोपहतमपरिहितस्य ॥ ३० ॥
दास्या वा नक्तमाहतम् ॥ ३१ ॥
भुञ्जानं वा ॥ ३८ ॥ १६ ॥

9. 6. 99.

यत्र शूद्र उपस्पृशेत् ॥ १ ॥
अनर्हद्भिर्वा समानपृङ्गी ॥ २ ॥
भुञ्जानेषु वा यत्रानुःथायोच्छिष्टं प्रयच्छेदाचामेद्दा ॥ ३ ॥
कुःसियवा वा यत्रात्रं द्युः ॥ ४ ॥
मनुष्येरवद्रातमन्यैर्वामध्येः ॥ ६ ॥
न नावि भुञ्जीत ॥ ६ ॥
कृतभूमौ तु भुञ्जीत ॥ ८ ॥
अनाप्रीते मृन्मये भोक्तव्यम् ॥ ६ ॥

I. v, 16, 25. अन्सूष्टं N.; P. pr. man; P. U., but the Com. स्पृष्टम्.

I. v, 16, 27. P. U. makes पदा वीपहतम् a new Sútra.

I. v, 16, 29. ₹9g Md.

I. v, 16, 30. अपिर्हितस्य. om. Md.

I. v, 17, 6—10. These Sútras are made one by N. U. and P., but this is hardly permissible on account of the many verbs.

I. v, 17, 8. 3 om. Md.

2. 4. 20. 20- 20.

आप्रीतं चेदभिदग्धे ॥ १० ॥ परिमुष्टं लौहं प्रयतम् ॥ ११ ॥ निर्किखितं दारुमयम् ॥ १२ ॥ यथागमं यज्ञे ॥ १३ ॥ नापणीयमञ्जमश्रीयात् ॥ १४॥ तथा रसानाममाँसमध्लवणानीति परिहाप्य ॥ १८ ॥ तैलसर्पिषी तूपयोजयेदुदकेवधाय ॥ १६ ॥ कृतात्रं प्यंषितमखाद्यापेयानाद्यम् ॥ १७ ॥ शुक्तं च ॥ १८ ॥ फाणितपृथुकतण्डुलकरम्भभरुजसक्तुशाकमांसिपष्टक्षीरविका-रीषधिवनस्पतिमूलफलवर्जम् ॥ १९ ॥ शक्तं चापरयोगम् ॥ २० ॥ सर्वं मद्यम्पेयम् ॥ २१ ॥ तथैलकं पयः ॥ 22 ॥ उष्ट्रीक्षीरमगीक्षीरसंधिनीक्षीरयमस्क्षीराणीति ॥ 23 ॥ धेनोञ्चानिर्दशायाः ॥ २४ ॥ तथा कीलालीषधीनां च ॥ २५॥ करञ्जपलाण्डुपरारीकाः ॥ २६ ॥ यचान्यत्परिचक्षते ॥ २७ ॥

1 18 10 25 N II 25

I. v, 17, 10. अग्निदाधे. N. U; अनिदाधे Md.

I. v, 17, 11. लोहितम. Md.

I. v, 17, 15. रसानामाममाँसं P.; N.; वामामाँसं N. U.; but see the Com.

I. v, 17, 16. तु प्रयोजयेत् Md.

I. v, 17, 18. ¬ om. Md.

I. v, 17, 19. करंब. P. U.; pr. man. फणित Md.

I. v, 17, 20. चापरसंयोगम्. Md.

I. v, 17, 25. वनस्पतीन† added in P. U.; N.; but not explained in the Com.

I. v, 17, 26. कालंज N. U.; पलंडुपलारीकाः Md.

2. 4. 20. 26 4. 26. 2.

क्याक्रभोज्यमिति हि ब्राह्मणम् ॥ २८ ॥
एकखुरोष्ट्रगवयत्रामसूकरश्वरभगवाम् ॥ २९ ॥
धेन्वनडुहोर्भस्यम् ॥ ३० ॥
मेध्यमानडुहमिति वाजसनेयकम् ॥ ३१ ॥
कुकुटो विकिराणाम् ॥ ३८ ॥
प्रवः प्रतुदाम् ॥ ३३ ॥
कव्यादः ॥ ३४ ॥
हैसभासचकवाकसुपर्णाद्य ॥ ३८ ॥
कुञ्चकाञ्च वार्धाणसलस्मणवर्जम् ॥ ३६ ॥
पञ्चनखानां गोधाकच्छपम्माविद्छल्यकखद्भशशपूतिखषवर्जम् अभस्यद्येटो मस्यानाम् ॥ ३८ ॥
सर्पशीर्षां मृदुरः कव्यादो ये चान्ये विकृता यथा मनुष्यशिरसः ॥ ३९ ॥ १९ ॥

।। इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने पञ्चमः पटलः समाप्तः ॥ १. ६. १८.

मध्वामं मार्गं माँसं भूमिर्मूलफलानि रक्षा गव्यूतिनिर्वेशनं युग्यघासस्रोत्रतः प्रतियाह्याणि ॥ १॥

I. v, 17, 30. कारणाइ क्ष्यम् N. U. in the Text, and the Commentary कारण-मष्टकादिनिधि: It is taken from the Hiranyakes'i S.

I. v, 17, 31. मेध्यं मांसमा वाजसने यिकम् N. U.

I. v, 17, 35. इससारस चक्रवाक N. U.

^{1.} v, 17, 36. वाभ्रीणस Md. करंच. Md. Regarding की इच see the Com.

I. v, 17, 37. শ্বাবিত্যান্যক is the better reading, according to Haradatta, but against the MSS. শ্বাবিত্যান্য Md.

I. v, 17, 39. सर्पञ्चोषी. P. U., Text and Com.; N. U.; N. मृदर: P. U.; मृदर: N. U.

I. vi, 18, 1. प्रतिगृद्धाण Md. मार्गमांसं N. U.

2. 4. 26. 2-26.

एतान्यपि नानन्तेवास्याहतानीति हारीतः ॥ २ ॥ आमं वा गृण्हीरन्कतात्रस्य वां विरसस्य ॥ ३ ॥ न सुभिक्षाः स्युः ॥ ४ ॥ स्वयमप्यवृत्ती ॥ ५॥ स्वर्णं दच्वा ॥ ६॥ पशुं वा भुञ्जीत ॥ ७॥ नात्यन्तमन्ववस्येद्तिं प्राप्य विरमेत् ॥ ८॥ त्रयाणां वर्णानां क्षत्रियप्रभृतीनां समावृत्तेन न भोक्तव्यम्।।९।। प्रकृत्या ब्राह्मणस्य भोक्तव्यं कारणादभोज्यम् ॥ १० ॥ यत्राप्रायश्चित्तं कर्मासेवते प्रायश्चित्तवति ॥ ११ ॥ चरितनिर्वेशस्य भोक्तव्यम् ॥ १८ ॥ सर्ववर्णानाँ स्वधर्मे वर्तमानानां भोक्तव्यँ शूद्रवर्जमित्येके॥१३॥ तस्यापि धर्मोपनतस्य ॥ १४॥ सुवर्णं दच्वा पशुं वा भुञ्जीत नात्यन्तमन्ववस्येदृत्तिं प्राप्य विरमेत् ॥ १५ ॥ संघात्रमभोज्यम् ॥ १६॥ परिकुष्टं च ॥ १७ ॥ सर्वेषां च शिल्पाजीवानाम् ॥ १८॥

I. vi. 18, 3. P.U. begins a new Sútra with क्रतान्नस्य; प्रतिगृण्होरन्. Md.

I. vi, 18, 5. P. U. joins this Sútra with the following two.

I. vi, 18, 8. P. U. divides the Sútra into two, beginning the second with वृत्तिम्.

I. vi, 18, 11. यत्र प्राय⁰ N. U.

I. vi, 18, 12. ानर्वेषस्य N.; P.; Md.

I. vi, 18, 13. वर्तमानानां च Md.

I. vi, 18, 16. संघान्नं न P. U.

[.] I. vi, 18, 17. च सर्वेषाम् N. U.

I. vi, 18, 18. च om. P. U. जीविनाम् P. U.

2. 4. 26. 29 29. 2.

ये च शस्त्रमाजीवन्ति ॥ १९ ॥ वे चाधिम् ॥ २०॥ भिषक् ॥ २१ ॥ वार्धुषिकः ॥ 22 ॥ दीक्षितोक्रीतराजकः ॥ 23 ॥ अप्रीषोमीयसँखायामेव ॥ २४॥ ह्तायां वा वपायां दीक्षितस्य भोक्तव्यम् ॥ २५ ॥ यज्ञार्थे वा निर्दिष्टे शेषाङ्गञ्जीरित्रति हि ब्राह्मणम् ॥ २६ ॥ क्रीबः ॥ २७॥ राज्ञां प्रेषकरः ॥ २८ ॥ अहवियाजी ॥ २९ ॥ चारी ॥ ३०॥ अविधिना च प्रव्रजितः ॥ ३१ ॥ यश्चामीनपास्यति ॥ 32 ॥ यश्च सर्वान्वर्जयते सर्वान्नी च स्रोत्रियो निराकृतिर्वृषलीपतिः 11 33 11 96 11

9. 8. 98.

मत्त उन्मत्तो बद्दोणिकः प्रखुपविष्टो यश्च प्रखुपवेशयते ताव-न्तं कालम् ॥ १ ॥ क आश्यात्रः ॥ २ ॥

I. vi, 18, 19. ज्ञास्त्रेण P.U.

I. vi, 18, 26. | fe om. all except Md. | 41 om. N. U.

I. vi, 18, 28. पेषको P. pr. m.; N.; P. U. text.

I. vi, 18, 31. प्रविताः P. U.; प्रवजतो Md.

I. vi, 18, 32. N. U. om. this Sútra.

I. vi, 18, 33. वर्जयेत्स[°] Md.

I. vi, 19, 1. बद्धणिकः Md. प्रस्युपवेद्ययीत Md.

. 32 +

य ईप्सेदिति कण्वः ॥ ३॥ पुण्य इति कौंसः ॥ ४ ॥ यः कश्चन दद्यादिति वार्ष्यायणिः ॥ ५ ॥ यदि हि रजः स्छावरं पुरुषे भोक्तव्यम्। अथ चेश्वलं दानेन निर्देषिो भवति ॥ ६॥ शुदा भिक्षा भोक्तव्यैककुणिकौ काण्वकुसी तथा रसादिः ॥ ७ ॥ सर्वतोपेतं वार्ष्यायणीयम् ॥ ८॥ पुण्यस्येप्सतो भोक्तव्यम् ॥ ६ ॥ पुण्यस्याप्यनीप्सतो न भोक्तव्यम् ॥ १० ॥ यतः कृतश्चाभ्युद्यतं भोक्तव्यम् ॥ ११ ॥ नाननियोगपूर्वमिति हारीतः ॥ १८ ॥ अथ पुराणे श्लोकावुदाहरन्ति ॥ १३॥ उद्यतामाहृतां भिक्षां पुरस्तादप्रवेदिताम् । भोज्यां मेने प्रजापितरिप दुष्कृतकारिणः॥ न तस्य पितरोश्रन्ति दश वर्षाणि पञ्च च । न च हव्यं वहत्यग्निर्यस्तामभ्यवमन्यत इति ॥ १४ ॥ चिकित्सकस्य मृगयोः शल्यकृन्तस्य पाशिनः।

श्रद्धापूर्त तु भोक्तव्यं चोरस्यापि विशेषतः । न त्वेव बहुयाड्यस्य यक्षीपनयते बहूनित ॥

श्रद्धापुतस्य Md. But the Commentary neither gives any comment on it, nor refers to it with a single word.

L vi, 19, 3. इच्छेत् P. pr. m.

I. vi, 19, 5. कश्चित् P. U.; Md.; N.; N. U. text.

I. vi, 19, 6. रजस्थावरं P. U.; N. U.; P.; N. यहि ह Md.; P. sec. m.

I. vi, 19, 11. अभुदितं Md. अभुदंतं N. U.

I. vi, 19, 12. नाननुयोगं Md.; N. U.

L. vi. 19, 13. श्लोकान् N. U.

I. vi, 19, 14. अप्रचोदिता N. U. अभ्योधमन्यते Md. च om. N. After this Sútra N. U., P. U., and Md. insert another verse:—

2. 8. 29. 24/0. 20. 8.

कुलटायाः षण्ढकस्य च तेषामन्नमनाद्यम् ॥ १५ ॥ अथाप्युदाहरन्ति । अन्नादे भूणहा माष्टि अनेना अभिशंसति । स्तेनः प्रमुक्तो राजनि याचन्ननृतसंकरइति ॥ १६ ॥ १९ ॥

।। इत्यापरतम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने षष्ठः पटलः ।।
नेमं लीकिकमर्थं पुरस्कृत्य धर्मां ख्रोरेत् ॥ १ ॥
निष्फला ह्यभ्युद्ये भवन्ति ॥ २ ॥
तद्यथाम्रे फलार्थे निमित्ते छाया गन्ध इत्यनू पद्यन्ते ।
एवं धर्ममिप चर्यमाणमर्था अनू पद्यन्ते ॥ ३ ॥
नो चेदनू पद्यन्ते न धर्महानिभवति ॥ ४ ॥

I. vi, 19, 16. In this Sútra we have a great confusion. Md., P. U., Text, P., read with slight variations:—

अन्नादे भूणहा मार्ष्टि पत्या भार्थापचारिणा । मुरी शिष्यश्च याड्यश्चार्त्वक्षु स्तेनी राजीन ॥ [राजीनीत Md.] [राजीनिकिव्विषम् P. U.]

स्तेनः प्रमक्ती राजनि अनेना अभिज्ञांसति । याचचनुतसंकर इति ॥

N. U. text apparently has had the same reading, but it has been mixed partly with the Commentary.

The reading of our Text is that of N. and of the Hiranyakes'in's, who, however, have the modern form 'संगरे for संकरे.

The reasons why I prefer the reading of N. are-

⁽¹⁾ Because N. U. comments on our Text only, and P. U. gives first the Commentary on our Text, and after that a Commentary on पर्यो आयों &c., whence it appears, that the latter part of the Commentary is a later addition;

⁽²⁾ Because Haradatta, according to both N. U. and P. U., states distinctly, that स्तेन: प्रमुक्ती राजीन is the third páda of the verse, which it can only be, if our reading is adopted.

⁽³⁾ Because the fuller reading mentions the king's guilt twice.

The interpolation seems, however, to be old, as such different redactions of the Sútra as Md. and P. have it.

I. vii, 20, 3. अर्थादयो N. U.

I. vii, 20, 4. नोचेदन्त्यद्यन्ते om. Md.

2. ७. २०. ५ |२१. ४.

अनसूयुर्दुष्प्रलम्भः स्याकुहक शठनास्तिक बालवादेषु ॥ ८ ॥ न धर्माधर्मी चरत आवँ स्व इति । न देवगन्धर्वा न पितर इत्याचक्षतेयं धर्मीयमधर्म इति ॥ ६ ॥

यं वार्याः कियमाणं प्रश्तांसन्ति स धर्मी यं गर्हन्ते सोधर्मः॥ ॥ सर्वजनपदेष्वेकान्तसमाहितमार्याणां वृत्तं सम्यग्विनीतानां वृद्धा-नामास्मवतामलोलुपानामदाम्भिकानां वृत्तसाहश्यं भजेत ॥ ८॥ एवमुभी लोकावभिजयति ॥ ६॥ अविहिता ब्राह्मणस्य बणिज्या ॥ १०॥ आपदि त्यवहरेत पण्यानामपण्यानि व्युदस्यन् ॥ ११॥

मनुष्यान्रसान्रागान्गन्धानत्रं चर्म गवां वशाँ श्लेष्मोदके तोक्म-

किण्वे पिप्पलिमरीचे धान्यं माँसमायुधं सुकृताञ्चां च।।१२॥ तिलतण्डुलाँस्वेव धान्यस्य विशेषण न विक्रीणीयात् ॥१३॥ अविहितश्चेतेषां मिथो विनिमयः ॥१४॥ अन्नेन चान्नस्य मनुष्याणां च मनुष्ये रसानां च रसैर्गन्धानां

च गर्न्थेविद्यया च विद्यानाम् ॥ १८ ॥ अक्रीतपण्यैर्व्यवहरेत ॥ १६ ॥ २० ॥

9. 9. 29.

मुञ्जबल्बजैर्मूलफलैः ॥ १ ॥ नृणकाष्ठेरविकृतैः ॥ २ ॥ नात्यन्तमन्ववस्येत् ॥ ३ ॥ वृत्तिं प्राप्य विरमेत् ॥ ४ ॥

I. vii, 20, 5. दुष्प्रलम्भस्यात् P.

I. vii, 20, 7. यत्त्रायी: P. sec. m., Md. यद्गहरूने Md.

I. vii, 20, 8. आर्याणां वृत्तं स्वधमीनरतानां सम्यग्वि N. U.

I. vii, 20, 12. गवा वसाः N.U; विष्यली P.U.; N.U.; N. मिर्चे P.U.; Md. आयुधान् Md.

I. vii, 20, 16. व्यवहरेन् N.

I. vii, 21, 4. P. U. joins this Sútra to the preceding.

2. 0. 22. 4/2. 22. 2.

न पतितैः संव्यवहारो विद्यते ॥ ५ ॥

तथापपात्रैः ॥ ६ ॥

अथ पतनीयानि ॥ ७॥

स्तेयमाभिश्चस्यं पुरुषवधी ब्रह्मोज्झं गर्भशातनं मातुः वितुरिति योनिसंबन्धे सहापत्ये स्त्रीगमनं सुरावानमसंयोगसंयोगः॥८॥

गुर्वीसिखं गुरुसिखं च गवान्याँ घ परतल्पान् ॥ ६ ॥

नागुरुतल्पे पततीत्येके ॥ १० ॥

अधर्माणां तु सततमाचारः ॥ ११ ॥

अथाश्चिकराणि ॥ १८ ॥

शूद्रगमनमार्यस्त्रीणाम् ॥ १३ ॥

प्रतिषिद्धानां माँसभक्षणम् ॥ १४ ॥

शुनो मनुष्यस्य कुक्कटसूकराणां ग्राम्याणां कव्यादसाम् ॥१८॥

मनुष्याणां मूत्रपुरीषप्राज्ञनम् ॥ १६ ॥

श्द्रोच्छिष्टमपपात्रागमनं चार्याणाम् ॥ १७॥

एतान्यपि पतनीयानीत्येके ॥ १८ ॥

अतोन्यानि दोषवन्त्यशुचिकराणि भवन्ति । दोषं बुद्धा न पूर्वः प-रेभ्यः पतितस्य समाख्याने स्याद्दर्जयेचेनं धर्मेषु ॥१९॥८१॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने सप्तमः पटलः ॥

अध्यात्मिकान्योगाननुतिष्ठेन्यायसँहिताननैश्चारिकान् ॥ १ ॥

I. vii, 21, 6. अथ Md.

^{1.} vii, 21, 9. °सर्खी both times Md.; P. U. गुर्नीसर्खो N., but see the Com.

I. vii, 21, 14. प्रतिषिद्धानां च Md.

I. vii, 21, 16. मनुष्याणां च Md.

I. vii. 21, 19. P.U. begins a new Sútra with दोषं.

I. viii. 22, 1. आध्यात्मिकान्यों Md.; P. sec. m.; but see the Com. °सहितान् P. U.

2. ८. २२. २|२३. १||.

आत्मलाभान्न परं विद्यते ॥ २ ॥
तत्रात्मलाभीयाञ्ज्लोकानुदाहरिष्यामः ॥ ३ ॥
पूः प्राणिनः सर्व एव गृहाज्ञयस्य ।
अहन्यमानस्य विकल्मषस्य ।
अचलं चलिनकेतं येनुतिष्ठन्ति तेमृताः ॥ ४ ॥
यदिदमिदि हेदि ह लोके विषयमुच्यते ।
विधूय कविरेतदनुतिष्ठेदुहाज्ञयम् ॥ ६ ॥
आत्मन्नेवाहमलञ्चेतदितं सेवस्व नाहितम् ।
अथान्येषु प्रतीच्छामि साधुष्ठानमनपेक्षया ।
महान्तं तेजस्कायं सर्वत्र निहितं प्रभुम् ॥ ६ ॥
सर्वभूतेषु यो नित्यो विपश्चिदमृतो ध्रुवः ।
अनङ्गोज्ञञ्दोज्ञरीरोस्पर्ज्ञश्च महाञ्छुचिः ।
स सर्वं परमा काष्ठा स वैषुवतं स वै वैभाजनं पुरम् ॥ ७ ॥
तं योनुतिष्ठेस्तर्वत्र प्राध्वं चास्य सदाचरेत् ।
दुर्दर्जं निपुणं युक्तो यः पश्चेत्स मोदेत विष्ठप इति ॥८॥२८॥

9.6.23.

आत्मन्पश्यन्सर्वभूतानि न मुह्येचिन्तयन्कविः । आत्मानं चैव सर्वत्र यः पश्येत्स वै ब्रह्मा नाकपृष्ठे विराजति॥१॥ निपुणोणीयान्बिसोर्णाया यः सर्वमावृत्य तिष्ठति । वर्षीयाँश्च पृथिव्या ध्रुवः सर्वमारभ्य तिष्ठति ॥

I. viii, 22, 5. उत्त्यतेवध्य P.

I. viii, 22, 6. अलब्धेतत् P.U.; text N.

I. viii, 22, 7. व om. P. U. वैष्वंत P. U. Text and Com.

I. viii, 22, 8. इति om. Md.; P.U.; N.

2. ८. २३. २१९. २8. ६

स इन्द्रियेर्जगतोस्य ज्ञानादन्योनन्यस्य ज्ञेयात्परमेष्ठी विभाजः । तस्मात्कायाः प्रभवन्ति सर्वे स मूलँ शाश्वातिकः स नित्यः॥२॥ दोषाणां तु निर्वातो योगमूल इह जीविते । निर्हत्य भूतदाहीयान्द्रोमं गच्छित पण्डितः ॥ ३॥ अथ भूतदाहीयान्द्रोषानुदाहरिष्यामः ॥ ४॥ कोधो हर्षो रोषो लोभो मोहो दम्भो द्रोहो मृषोद्यमत्याञ्चपरीवाद्यात्त्रपूर्वा काममन्यू अनात्स्यमयोगस्तेषां योगमूलो निर्वातः ॥ ६॥

अकोधोहषौरोषोलोभोमोहोदम्भोद्रोहः सत्यवचनमनत्याशेविशुन-मनसूया संविभागस्याग आर्जवं मार्दवं शमो दमः सर्व-भूतैरविरोधो योग आर्यवमानृशंस्यं तुष्टिरिति सर्वात्रमाणां सम-यपदानि तान्यनुतिष्टान्विधना सार्वगामी भवति।। ६।। ६३।।

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्नेष्टमः पटलः ॥

क्षत्रियँ हत्वा गवाँ सहस्रं वैरयातनार्थं दद्यात् ॥ १ ॥ श्वतं वैश्ये ॥ २ ॥ दश शूद्रे ॥ ३ ॥ ऋषभद्यात्राधिकः सर्वत्र प्रायश्चित्तार्थः ॥ ४ ॥ स्त्रीषु चैतेषांमेवम् ॥ ५ ॥

पूर्वयोर्वर्णयोर्वेदाध्यायं हत्वा सवनगतं वाभिश्वस्तः ॥ ६ ॥

I. viii, 23, 2. Line b, आनृत्य Md.; Line c, अन्योन्यस्य N.; Line d, नित्यः कः Md.

I. viii, 23, 3. भूतदाहादीन् N. U. text; भूतदाहान् P. sec. man. Md.; N. om. all from निर्दृत्य.

I. viii, 23, 5. आनात्म्यं Md.

I. viii, 23, 6. आनुदाँसं N. U. आनुदासं आनुदांस्यं P. U. Com.

I. ix, 24, 4. प्रायक्षित्तार्थ P.; N.

ब्राह्मणमात्रं च ॥ ७॥ गर्भं च तस्याविज्ञातम् ॥ ८॥ आत्रेयों च स्त्रियम् ॥ ९ ॥ तस्य निर्वेशः ॥ १० ॥ अरण्ये कुटि कृत्वा वाग्यतः शविशरध्वजोर्धशाणीपक्षमधीना-भ्यपरिजान्वाच्छाद्य ॥ ११ ॥ तस्य पन्था अन्तरा वर्गनी ॥ १२ ॥ ह्या चान्यमुकामेत् ॥ १३॥ खण्डेन लोहितकेन शरावेण ग्रामे प्रतिष्ठेत ॥ १४ ॥ कोभिश्वस्ताय भिक्षामिति सप्तागाराणि चरेत् ॥ १८ ॥ सा वृत्तिः ॥ १६ ॥ अलब्धोपवासः ॥ १७ ॥ गाश्च रक्षेत् ॥ १८ ॥ तासां निष्कमणप्रवेशने हितीयो ग्रामेर्थः ॥ १९ ॥ द्वादश वर्षाणि चरित्वा सिन्दः सिद्रः संप्रयोगः ॥ २० ॥ आजिपथे वा कुटिं कृत्वा ब्राह्मणगव्योपजिगीषमाणी वसेत्। त्रिः प्रतिराद्योपजित्य वा मुक्तः ॥ २१ ॥ आश्वमेधिकं वावभ्थमवेत्य मुच्यते ॥ 22 ॥ धर्मार्थसंनिपातेर्थमाहिण एतदेव ॥ 23 ॥

I. ix, 24, 10. निवंष: P.; P. U.; N.; Md.

I. ix, 24, 11. ৰুপ্ৰা N.U.; হাৰহিংবাৰী Md. But see Notes to the Translation.

I. ix, 24, 13. वान्यम् N.U.; P.U.

I. ix, 24, 14. लीहितकेन P.; खण्डनखेन P. sec. m. शारावेण वा Md.

I. ix, 24, 17. अलब्ध्नोपनासः P. The reading in the text seems preferable, as lectio doctior.

2. 9. 28. 28/24. 20.

गुरुँ हवा श्रोत्रियं वा कर्मसमाप्तमेतेनैव विधिनोत्तमादुच्छा-साचरेत् ॥ २४॥

नास्यास्मिँ झोके प्रत्यापत्तिर्विद्यते।कल्मषं तु निर्हण्यते।।2४।।2४।। १. ९. २५.

गुरुतल्पगामी सवृषणं शिश्नं परिवास्याञ्जलावाधाय दक्षिणां दिशमनावृत्तिं व्रजेत् ॥ १॥

ज्विलतां वा सूर्मि परिष्वज्य समाप्नुयात् ॥ २ ॥ सुरापोग्निस्पर्शीं सुरां पिवेत् ॥ ३ ॥

स्तेनः प्रकीर्णकेशाँसे मुसलमादाय राजानं गवा कर्माचक्षीत । तेनैनं हन्यात् । वधे मोक्षः ॥ ४॥

अनुज्ञातेनुज्ञातारमेनः स्पृत्राति ॥ ५ ॥

अमिं वा प्रविशेत्तीक्ष्णं वा तप आयच्छेत् ॥ ६ ॥

भक्तापचयेन वात्मानं समाप्रुयात् ॥ ७ ॥

इच्छ्संवलारं वा चरेत् ॥ ८॥

अथाप्युदाहरन्ति ॥ ९ ॥

स्तेयं कृत्वा सुरां पीत्वा गुरुदारं च गत्वा ब्रह्महत्यामकृत्वा । चतुर्थकाला मितभोजनाः स्युरपोभ्यवेयुः सवनानुकल्पम् । स्छानासनाभ्यां विहरन्त एते त्रिभिविषैरप पापं नुदन्ते ॥१०॥

I. ix. 24, 25. नास्यान्यस्मिन् Md. After this Sútra Md. adds ग्रवा हत्वा त्रिक्षान्द्रायणं चरेद्वादद्य यथाधिगं पद्मन् दत्वा || But these words were not in Haradatta's copy, as he says in his Com. on I. ix. 26, 1, in regard to the wilful killing of a cow, बुद्धिपूर्व तु | गां हत्वा विद्यविद्यादि स्मृत्यन्तरोक्तं द्रष्टव्यम् ||

I. ix, 25, 1. परीवास्य Md.; आदाय Md.

I. ix, 25, 2. ar om. Md.

I. ix, 25, 5. एनस्पृश्चित P.

I. ix, 25, 6. P.U. begins a new Sútra with तीक्षा.

I. ix, 25, 8. कृत्छ संवत्सरं. N. U.; N.; P. But see Sútra I. ix, 27, 8.

I. ix, 25, 10. विष्य P.; P. U. Text, but see the Com.

2. 9. 24. 22 | 26. 20.

प्रथमं वर्णं परिहाप्य प्रथमं वर्णं हत्वा संग्रामं गत्वावतिष्ठेत । तंत्रेनं हन्युः ॥ ११ ॥ अपि वा लोमानि त्वचं माँसमिति हावयित्वाप्तिं प्रविशेत्॥१२॥ वायसप्रचलाकबर्हिणचक्रवाकहँसभासमण्डूकनकुलडेरिका-श्वहिँसायाँ शूद्रवयायश्चित्तम् ॥ १३ ॥ २५ ॥

9. 8. 28.

धेन्वनडुहोस्राकारणात् ॥ १ ॥
धुर्यवाहप्रवृत्ती चेतरेषां प्राणिनाम् ॥ २ ॥
अनाकोश्यमाकुश्यानृतं वोका त्रिरात्रमक्षीराक्षारारुवणभोजनम् ॥ ३ ॥
गूद्रस्य सप्तरात्रमभोजनम् ॥ ४ ॥
स्त्रीणां चैवम् ॥ ६ ॥
वेष्वाभिश्वस्यं तेषामेकाङ्गं छिन्वाप्राणिहसायाम् ॥ ६ ॥
अनार्यवपशुनप्रतिषिद्धाचारेष्वभक्ष्याभोज्यापेयप्राश्चने गूद्रायां च
रेतः सिकायोनी च दोषवच कर्माभिसंधिपूर्वं कृत्वानभिसंधिपूर्वं वाङ्किङ्गाभिरप उपस्पृशेद्धारुणीभिर्वान्यैर्वा पवित्रैर्यथा
कर्माभ्यासः ॥ ७ ॥
गर्दभेनावकीणीं निर्ऋतिं पाकयंज्ञन यजेत ॥ ८ ॥
तस्य शूद्रः प्राश्चीयात् ॥ ६ ॥
मिथ्याधीतप्रायश्चित्तम् ॥ १० ॥

I. ix, 25, 13. वायसङ्गकलासप P.U.; देरीका Md.

I. ix, 26, 2. धूर्यवाहमबाहमवृत्ती Md.

I. ix, 26, 3. चीत्का P. U.; N. U. °क्षारलवर्ण Md.

I. ix, 26, 6. आभिज्ञस्यं P.; P.U.; N. But see above I. vii, 19, 8.

2. 9. 26. 22 | 20. 0.

संवत्सरमाचार्यहिते वर्तमानो वाचं यच्छेत्वाध्याय एवोत्सृज्य-मानो वाचमाचार्य आचार्यदारे वा भिक्षाचर्ये च ॥ ११ ॥ एवमन्येष्वपि दोषवत्त्वपतनीयेषूत्तराणि यानि वक्ष्यामः॥१८॥ काममन्युभ्यां वा जुहुयाकामोकार्षीन्मन्युरकार्षीदिति जपेदा ॥ १३॥

पर्वणि वा तिलभक्ष उपोष्यं वा स्वोभूत उदकमुपस्पृश्य सा-वित्रीं प्राणायामशः सहस्रकृत्व आवर्तयेदप्राणायामशो वा ॥ १४ ॥ २६ ॥

9. e. 29.

स्रावण्यां पौर्णमास्यां तिलभक्ष उपोष्य वा स्रोभूते महानदमुद-कमुपस्पृश्य साविज्या समित्सहस्रमादध्याज्जपेद्वा ॥ १ ॥ इष्टियज्ञकतून्वा पवित्रार्थानाहरेत् ॥ २ ॥ अभोज्यं भुका नैष्पुरीष्यम् ॥ ३ ॥ तत्सप्तरात्रेणावाप्यते ॥ ४ ॥ हेमन्तशिशिरयोर्वोभयोः संध्योरुदकमुपस्पृशेत् ॥ ६ ॥ कृच्छ्दादशरात्रं वा चरेत् ॥ ६ ॥ व्यहमनक्ताश्यदिवाशी ततस्त्यहं व्यहमयाचितव्रतस्त्र्यहं नास्राति किंचनेति कृच्छ्दादशरात्रस्य विधिः ॥ ७ ॥

I. ix, 26, 11. उत्सुजमानो Md.; आचार्यवदाचार्यदारे भिक्षाचेर्य च Md.; भिक्षाचेर्य N.; P.; P.U.

I. ix, 26, 12. अपतनीयेषु om. Md.

I. ix, 26, 13. P. U. makes जपेद्वा a separate Sútra.

I. ix, 26, 14. महानदमुदकमुप° N. U. The reading is taken from the Hiranyakes'isútra.

I. ix, 27, 1. at om. Md.

I. ix, 27, 3. কিলুবাৰ N. U.; N.; N. U. joins this with the following Sútra.

I. ix, 27, 6. कुछू द्वादशरात्रं N.

I. ix, 27, 7. अयाचितं वर्ते Md. कृतं द्वादशारात्रस्य Md.

2. 9. 20. 2120. 26. 6.

एतमेवाभ्यसे संवत्सरं स कृच्छ् संवत्सरः ॥ ८॥
अथापरम् । बहून्यप्यपतनीयानि कृत्वा त्रिभिरनम्मत्पारायणैः
कृतप्रायिद्यन्तो भवति ॥ ६॥
अनार्यां शयने बिभ्रद्ददृद्धं कषायपः ।
अन्नाद्मण इव वन्दित्वा तृणेष्वासीत पृष्ठतप् ॥ १०॥
यदेकरानेण करोति पापं कृष्णं वर्ण न्नाह्मणः सेवमानः ।
चतुर्थकाल उदकाभ्यवायी निभिवंषैरतदपहन्ति पापम्।११॥
॥ २०॥

।। इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने नवमः पटलः समाप्तः॥
यथा कथा च परपरित्रहमभिमन्यते स्तेनो ह भवतीति कौत्सहारीतौ तथा कण्वपुष्करसादी ॥ १ ॥
सन्त्यपवादाः परित्रहेष्विति वार्ष्यायणिः ॥ २ ॥
श्राम्योषा युग्यधासो न स्वामिनः प्रतिषेधयन्ति ॥ ३ ॥
अतिव्यपहारो व्यृद्धो भवति ॥ ४ ॥
सर्वत्रानुमतिपूर्वमिति हारीतः ॥ ६ ॥
न पतितमाचार्य ज्ञातिं वा दर्शनार्थौ गच्छेत् ॥ ६ ॥
न चास्माद्रोगानुपयुञ्जीत ॥ ७ ॥
यहच्छासंनिपात उपसंगृह्य तूष्णीं व्यतिव्रजेत् ॥ ८ ॥

I. ix, 27, 8. एवमेतान्य P. U. text only; एवमेव N. U.; अभ्यस्येत् N.; N. U.; अभ्यस्येत्कृक्संवत्सरं स° Md.

I. ix, 27, 9. अनक्षन्पराय° P. U.

I. ix, 27, 11. अभ्युपायी. P. sec. m., N. U.; अभ्ययीयी N.

I. ix, 28, 1. 本「oq Md., N. U.

I. x, 28, 2. परपरिपहेष्टिति P. sec. m.

I. x, 28, 4. अतिब्यवहार: Md., N. U.

I. x, 28, 5. अनुमिति P.; N.

I. x, 28, 6. दर्शनार्थ N.

2. 20. 26. 9-22.

माता पुत्रत्वस्य भूयाँसि कर्माण्यारभते । तस्याँ शुत्रपूषा नित्या पतितायामपि ॥ ९ ॥

न तु धर्मसंनिपातः स्यात् ॥ १० ॥

अधर्माहतान्भोगान्नुज्ञाय न वयं चाधर्मश्चेत्यभिव्याहत्याधोना-भ्युपरिजान्वाच्छाद्य त्रिषवणमुदकमुपस्पृश्चन्नक्षीराक्षाराल-वणं भुञ्जानो द्वादश्च वर्षाणि नागारं प्रविश्वेत् ॥ ११॥

ततः सिद्धिः ॥ १२ ॥

अथ संप्रयोगः स्वादार्यैः ॥ १३ ॥

एतदेवान्येषामपि पतनीयानाम् ॥ १४ ॥

गुरुतल्पगामी तु सुषिराँ सूर्मि प्रविक्योभयत आदीप्याभिदहे-दात्मानम् ॥ १८ ॥

मिथ्यैतदिति हारीतः ॥ १६ ॥

यो ह्यान्मानं परं वाभिमन्यतेभिशस्त एव स भवति ॥ १७॥ एतेनैव विधिनोत्तमादुच्छ्वासाद्यरेत्। नास्यास्मिँ क्षोके प्रत्यापत्ति-

र्विद्यते । कल्मषं तु निर्हण्यते ॥ १८ ॥

दारव्यतिकमी खराजिनं बहिर्लोम परिधाय दारव्यतिक्रमिणे भिक्षामिति सप्तागाराणि चरेत्। सा वृत्तिः षण्मासान्।।१९॥ स्थियास्तु भतृव्यतिकमे कृच्छ्दादशरात्राभ्यासस्तावन्तं कारुम्।।2०॥

अथ भ्रूणहा म्वाजिनं खराजिनं वा बहिर्लोम परिधाय पुरुष-शिरः प्रतीपानार्थमादाय ॥ २१ ॥ २८ ॥

I. x, 28, 10. संनिवाप: Md.

I. x, 28, 11. °क्षारल° Md.

I. x, 28, 15. दहेत P. U.

I. x, 28, 20. भर्नुव्यतिक्रमे P. U.; P.; N. U.; Md. But the correctness of the reading of N. is proved by the Com. भर्नव्यतिक्रम इति च्छान्दसी रेफलीपः ॥

I. x, 28, 21. प्रतिपादनार्थमादाय Md.; प्रतिपानार्थ N.; P. U. ends the Khanda after I. x, 29, 1.

2. 20. 29. 2-9.

9. 90. 20.

खदाङ्गं दण्डार्थं कर्मनामधेयं प्रब्रुवाण खड्कम्येत को भ्रूण क्षे भिक्षामिति। ग्रामे प्राणवृत्तिं प्रतिलभ्य शून्यागारं वृक्षमूलं वाभ्युपाश्रयेत्र हि म आर्थैः संप्रयोगो विद्यते । एतेनैव विधिनोत्तमादुच्छ्वासाचरेत् । नास्यास्मिं क्षोके प्रत्यापात्तिर्विद्यते । कल्मषं तु निर्हण्यते ।। १ ।। यः प्रमत्तो हन्ति प्राप्तं दोषफलम् ।। २ ।। सह संकल्पेन भूयः ।। ३ ।। एवमन्येष्विप दोषवत्सु कर्मसु ।। ४ ।। तथा पुण्यित्रयासु ॥ ६ ॥ प्रीक्षार्थोपि ब्राह्मण आयुधं नादधीत ॥ ६ ॥ यो हिँसार्थमभिकान्तं हन्ति मन्युरेव मन्युं स्प्रश्नाति न तस्मिन्दोन् ष इति पुराणे ॥ ७ ॥

In the first line अध्यापक and कुले must be read, and in the sixth जिए।सीयात. The first two lines are from Baudháyana I. 10, the next four from Vásishtha III., and, I suppose, they have got into the text from the commentary, in which they are actually quoted. The Hiranyakes'isútra has the first two lines, preceded by अथाप्यदाहर्जित। But it is quite clear from Haradatta's words, that he did not know them. See Notes to the Translation.

I. x, 29, 1. चंक्रमेत P.U.; P.; N.

I. х, 29, 2. чиतो N. U. Text.; Р. pr. m.

I. x, 29, 6. आददीत N. U.; N.; P. U. sec. m.

I. x, 29, 7. Md. adds after this Sútra:—
अध्यायनं कुलं जातं यो हन्यादाततायिनम् ।
न तेन भूणहा स स्यान्मन्युस्तं मन्युमृष्ठिति ।।
अग्निदो गरदश्चेव श्रस्त्वपाणिर्धनापहः ।
क्षेत्रदारहरश्चेव षढेते आततायिनः ॥
आततायिनमायान्तमपि वेदान्तपारगम् ।
जिषांसन्तं जिषांसियान्न तेन भ्रूणहा भवेत् ॥
गोबाह्मणानां स्वदारोरहेतीरा श्राभिषातः द्यारणागतं च ।
स्त्रीणां च केदाग्रहणे प्रवृत्ते विष्रेण द्यास्त्रग्रहणं प्रदास्तम् ॥

2. 20. 29. 6-20.

अथाभिश्वस्ताः समवयसाय चरेयुर्धार्म्यमिति साँशित्येतरेतरया-जका इतरेतराध्यापका मिथो विवहमानाः ॥ ८ ॥ पुत्रान्संनिष्पाद्य ब्रूयुर्विप्रव्रजतासमदेवं ह्यस्मस्वार्याः संप्रत्यपत्स्य-थेति ॥ ९ ॥

अथापि न सेन्द्रियः पतित ॥ १० ॥

तदेतेन वेदितव्यम्। अङ्गृहीनो हि साङ्गं जनयति ॥ ११ ॥

मिथ्यैतदिति हारीतः ॥ १८ ॥

दिधिधानीसधर्मा स्त्री भवति ॥ १३॥

यो हि दिधिधान्यामप्रयतं पय आतच्य मन्थित न तेन धर्म-कृत्यं कियते । एवमशुचि शुक्कं यित्रवर्तते न तेन सह संप्र-योगो विद्यते ॥ १४ ॥

अभीचारानुव्याहारावशुचिकरावपतनीयौ ॥ १५॥ पतनीयाविति हारीतः॥ १६॥

पतनीयवृत्तिस्वशुचिकराणां द्वादश मासान्द्वादशार्थमासान्द्वादश द्वादशाहान्द्वादश सप्ताहान्द्वादश ज्यहान्द्वादशाहँ सप्ताहं ज्यहं व्यहमेकाहम् ॥ १७ ॥

I. x, 29, 8. विवाहमाना: P.U.; P.; N.U. सांशिक्येतर् N.U.; Md.; P. pr. m.

I. x, 29, 9. अस्मात्स्वार्याः P. pr. m; P. U.; N. The Com. gives no explanation of this form, or of its v. l. अस्मत्स्वा° (N. U.; P. sec. m. Md.), but simply its equivalent अस्मासु. I prefer अस्मत्सु, because it admits of an explanation, अस्मद् + सु.—विप्रविज्ञताः स्मेदवं द्यस्मत्स्वार्याः संप्रत्यवपत्स्यते. Md. But see the Com.

I. x, 29, 10. तथापि P.

I. x, 29, 14. आतंच्य Md. आतव्यमिथन P. U. निवर्तते N.; P. U.; N. U.

I. x, 29, 15. अभिचार Md.; N. But see the Com. अनुव्यवहारी P. U.

I. x, 29, 17. Md. adds द्वादश व्यहान् after सप्ताहान्.

2. 20. 29. 26-22. 30. 24.

इत्यशुचिकरनिर्वेशो यथा कर्माभ्यासः ॥ १८ ॥ २९ ॥ ॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्ने दशमः पटलः समाप्तः ॥

9. 99. 30.

विद्यया स्नातीत्येके ॥ १ ॥
तथा व्रतेनाष्टाचत्वारिँगत्परीमाणेन ॥ 2 ॥
विद्या व्रतेन चेत्येके ॥ ३ ॥
तेषु सर्वेषु स्नातकवद्गृत्तिः ॥ ४ ॥
समाधिविशेषाच्छुतिविशेषाच पूजायां फलविशेषः ॥ ८ ॥
अथ स्नातकव्रतानि ॥ ६ ॥
पूर्वेण ग्रामानिष्कमणप्रवेशनानि शीलयेदुचरेण वा ॥ ७ ॥
संध्योश्च बहिर्ग्रामादासनं वाग्यतस्य ॥ ८ ॥
विप्रतिषधे श्रुतिलक्षणं बलीयः ॥ ६ ॥
सर्वान्रागान्वासिस वर्जयेत् ॥ १० ॥
कृष्णं च स्वाभाविकम् ॥ ११ ॥
अनुद्रासि वासो वसीत् ॥ १२ ॥
अप्रतिकृष्टं च शक्तिविषये ॥ १३ ॥
दिवा च शिरसः प्रावरणं वर्जयेनमूत्रपुरीषयोः कर्म परिहाप्य ॥ १४ ॥

शिरस्तु प्रावृत्य मूत्रपुरीषे कुर्याद्रूम्यां किंचिदन्तर्थाय ॥ १८॥

I. x, 29, 18. निर्वेषः P.; N.; N. U.; Md. इति om Md.

I. xi, 30, 2. वृत्तेन P. U.; अष्टचत्वारिशहर्षप. P. sec. m. परिमाणेन N.; Md.; N. U. Text; but see the Com.

I. xi, 30, 3. विद्यया P. sec. m.

I. xi, 30, 5. पूजायां च Md.

I. xi, 30, 8. वाग्यतस्य Md.

I. xi, 30, 11. कुडणं वा N. U.

I. xi, 30, 12. अनुद्वास Md., but see the Com.

I. xi, 30, 13. अप्रतिकृष्णं N. U.; P. U.

⁷ A

2. 22. 30. 26-32. 3.

छायायां मूत्रपुरीषयोः कर्म वर्जयेत् ॥ १६॥ स्वां तु छायामवमेहेत् ॥ १७॥ न सोपानन्मूत्रपुरीषे कुर्याकृष्टे पथ्यप्सु च ॥ १८॥ तथा छीवनमेथुनयोः कर्माप्सु वर्जयेत् ॥ १६॥ अग्निमादित्यमपो ब्राह्मणं गां देवताश्चाभिमुखो मूत्रपुरीषयोः कर्म वर्जयेत् ॥ २०॥ अश्मानं लोष्ठमार्द्रानोषधिवनस्पतीनूर्ध्वानाच्छिद्य मूत्रपुरीषयोः शुन्धनं वर्जयेत् ॥ २०॥ अग्नमपो ब्राह्मणं गां देवता द्वारं प्रति पादं च शक्तिविषये नाभिप्रसारयीत ॥ २२॥ अथाप्युदाहरन्ति ॥ २३॥ ३०॥ १०११ ३१०

प्राङ्मुखोन्नानि भुञ्जीत उच्चरेद्दक्षिणामुखः । उदङ्मुखो मूत्रं कुर्यायत्यक्पादावनेजनमिति ॥ १ ॥ आरादावसथानमूत्रपुरीषे कुर्याद्दक्षिणांदिशं दक्षिणापरां वा॥२॥

अस्तिमते च बहिर्यामादारादावसथादा मूत्रपुरीषयोः कर्म वर्जयेत् ॥ ३ ॥

I. xi, 30, 17. The Com. states that न डायां, not नु च्डायां, is the correct reading.

I. xi, 30, 22. °मादिसं Md. गा P. U.; Md.; N. U. प्रतिवातं P. U.; N.; P. But see the Com.

I. xi, 31, 2. अराज्ञाव Md. P. U. begins a new Sútra with दक्षिणाम.

I. xi, 31, 3. ज्ञुन्धनं वर्जयेत् N. U. After this Sútra Md. and N. U. add: ज्ञिरःपरिवेष्टनं प्रथमं निवीतं द्वितीयं दिज्ञावलोकनं तृतीयमन्तर्धानं चतुर्थे मान पञ्चमं पुरीषं षष्ठं मृत्तिकाग्रहणं सप्तममुदकमष्टममेतदष्टकमिया चक्षते ॥[इत्येतदष्टकमिया N. U.].

Though N. U. adds after these words, स्पष्टार्थम, I do not believe that they originally belonged to the Sútra. For their substance has already been given I. xi, 30, 15, and they break the connexion of the preceding and following Sútras, which according to their construction belong closely together.

Neither of the other MSS nor the Hir. S. show the slightest trace of a lacuna.

2. 22. 32. 8-29.

देवताभिधानं चाप्रयतः ॥ ४ ॥ परुषं चीभयोदिवतानाँ राज्ञ ।। ८ ॥ ब्राह्मणस्य गोरिति पदोपस्पर्शनं वर्जयेत् ॥ ६ ॥ हस्तेन चाकारणात् ॥ ७॥ गोर्दक्षिणानां कुमार्याद्य परीवादान्वर्जयेत् ॥ ८ ॥ स्तृहन्तीं च गां नाचक्षीत ॥ ९ ॥ सँमुष्टां च वरसेनानिमित्ते ॥ १० ॥ नाधेनुमधेनुरिति ब्रूयात् ॥ ११॥ धेनुभव्येत्येव ब्रूयात् ॥ १२ ॥ न भद्रं भद्रमिति ब्र्यात् ॥ १३ ॥ पुण्यं प्रशास्तमित्येव ब्रूयात् ॥ १४॥ वसतन्तीं च नोपरि गच्छेत् ॥ १८ ॥ न्ने<u>ङ्</u>चावन्तेरण च नातीयात् ॥ १६ ॥ नासी मे सपत्न इति ब्रूयात्। यद्यसी मे सपत्न इति ब्रूयाद्विष-तं भ्रातृव्यं जनयेत् ॥ १७ ॥ नेन्द्रधनुरिति परस्मै प्रब्रूयात् ॥ १८॥ न पततः संचक्षीत ॥ १९॥

I. xi, 31, 9. स्पृहंती P. sec. m.

I. xi, 31, 13. P. U. joins this and the following Sútra.

I. xi, 31, 15. वस्ततन्त्रीं Md.; Md. and N. U. and P. U., after giving the Com. add यद्युपरि गच्छेदिश्रयमाणो भवति [अश्रीमान्भवति P. U.].

I. xi, 31, 16. प्रेड्काव° N. U. यद्यतोयादनायुष्यो भवति Md.; P.U.; N.U.

I. xi, 31, 18. मणिधनुरित्येव ब्रूयात् is added in Md., and N. U. Com. has इन्द्रधनुराकाद्यो पश्यन्परस्मे तेन शब्देन न ब्रूयात् । मणिधनुरित्येव ब्रूयात् । यदावश्यं वक्तव्यं मणिधनुरित्येव ब्रूयात् । गौतमीये च तथा दर्शनात् ॥ But P. U. Com. has
. . . न प्रब्रूयात् । यदावश्यं वक्तव्यं तर्हि मणिधनुरिति ब्रूयात् । गौतमीये दर्शनात् ॥ -

I. xi, 31, 19. पतिनः Md.; पततः twice P. sec. m.

2. 22. 32. 201 32. 2.

उद्यन्तमस्तयनतं चादित्यं दर्शने वर्जयेत् ॥ २०॥ दिवादित्यः सच्वानि गोपायित नक्तं चन्द्रमाः। तस्मादमावास्यायां निशायां स्वाधीय आत्मनो गुप्तिमिच्छेयायत्यब्रह्मचर्य काले-चर्या च॥ २१॥

सह खेताँ रात्रिं सूर्याचन्द्रमसी वसतः ॥ २२ ॥
न कुमृत्या त्रामं प्रविशेत् । यदि प्रविशेत्रमी रुद्राय वास्तोष्पतय
इत्येतामृचं जपेदन्यां वा रौद्रीम् ॥ २३ ॥
नाब्राह्मणायोच्छिष्टं प्रयच्छेत् । यदि प्रयच्छेद्दन्तान्स्कुप्वा तस्मित्रवधाय प्रयच्छेत् ॥ २४ ॥
कोधादी अ भूतदाहीयान्दोषान्वर्जयेत् ॥ २५ ॥ ॥ ३२ ॥

9. 99. 32.

प्रवचनयुक्तो वर्षाश्चरदं मैथुनं वर्जयेत् ॥ १ ॥
मिथुनीभूय च न तया सह सर्वां रात्रिं शयीत ॥ २ ॥
शयानश्चाध्यापनं वर्जयेत् ॥ ३ ॥
न च तस्यां शय्यायामध्यापयेद्यस्यां शयीत ॥ ४ ॥
अनाविःस्रगनुरुपणः स्यात् ॥ ६ ॥
सदा निशायां दारं प्रयत्नं कुर्वात ॥ ६ ॥
सशिरा वमज्जनमप्सु वर्जयेत् ॥ ७ ॥
अस्तमिते च स्नानम् ॥ ८ ॥

I. xi, 31, 20. परिवर्जयेत P. U.

I. xi, 31, 21. साधोयः Md. The Com. mentions a reading आधीयमानः ॥ ब्रह्मचर्यास्यो P. sec. m.

I. xi, 31, 24. कुद्या N. U.; स्कुष्टा P. U.; P. pr. m.

I. xi, 32, 1. वर्षाः द्वारदं N. U.

I. xi, 32, 5. N. U. leaves out both Visargas; Md., P., P. U. leave out the first, and N. the second.—MSS अनुलेपन: But Haradatta according to N. U.; णत्वं पूर्वतन् । Compare I. iii, 11, 13.

2.22. 37. 9-73.

पालाश्चमासनं पाढुके दन्तप्रसालनमिति च वर्जयेत् ॥ ६ ॥ स्तुर्ति च गुरोः समक्षं यथा सुस्नात इति ॥ १० ॥ आ निशाया जागरणम् ॥ ११ ॥ अनध्यायो निशायामन्यत्र धर्मीपदेशाच्छिष्येभ्यः ॥ १२ ॥ मनसा वा स्वयम् ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमर्धरात्रादध्ययनम् ॥ १४ ॥ नापररात्रमुख्यायानध्याय इति सांविशेत् १६ ॥ काममपाश्चायीत ॥ १६ ॥ मनसा वाधीयीत ॥ १९ ॥ सुद्रान्सुद्राचरिताँ द्या देशात्र सेवेत ॥ १८ ॥ सभाः समाजाँ य ॥ १६ ॥ समाजं चेदच्छे अद्क्षिणीकृत्यापयात् ॥ २० ॥ नगरप्रवेशनानि च वर्जयेत् ॥ २१ ॥ प्रम्नं च न विब्र्यात् ॥ २८ ॥ अथाभ्युदाहरन्ति ॥ २३ ॥

I. xi, 32, 10. P. U. leaves out यथा सुस्नात इति in the Text, but has it in the Com. सुस्नातमिति. Md., N. U.

I. xi, 32, 14. अध्यापनम् Md.; P. sec. m.; N. अनध्यायम् N. U. Text. But see the Com.

I. xi, 32, 15. संवेदायेत् Md.

I. xi, 32, 16. . काममुपदायीत Md. अपदायीत N. U.; P. sec. m. काम[हे वासुदेव] मपदादायीत N.; अपदादायीत P. pr. m. कामपाश्रयः द्यायीत P. U. pr. m. अपादायः द्यायीत P. U. sec. m. But see the Com., which points either to अपादादायीत or to अपादादायीत. I prefer the former, which must be explained as a Prakritic form with द्याद्या for श्र; see the Introduction.

I. xi, 32, 21. \exists om. Md.; N. U.

I. xi, 32, 22—25. Md. om. these Sútras, probably, because both S. 21 and 25 end with विजयत.

2. 22. 32. 28-29.

मूलं तृलं वृहित दुर्विवक्तः प्रजां पश्नायतनं हिनस्ति धर्मप्रहादन कुमालनाय रुदन्ह मृत्युर्व्युवाच प्रश्नमिति ॥ २४॥ गार्दभं यानमारोहणे विषमारोहणावरोहणानि च वर्जयेत् ॥ २५॥ बाहुभ्यां च नदीतरणम् ॥ २६॥ नावं च साँशायिकीम् ॥ २७॥ नावं च साँशायिकीम् ॥ २७॥ तृणच्छेदनले। ४वन्यदिनाष्ठीवनानि चाकारणात् ॥ २८॥ यद्यान्यत्परिचक्षते यद्यान्यत्परिचक्षते ॥ २६॥ ३८॥ ॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे प्रथमे प्रश्न एकादशः पटलः समाप्तः॥

॥ इति प्रथमः प्रयः समाप्तः॥

I. xi, 32, 24. धर्मप्रमादन P.U.; धर्मप्रव्हादन N.U.; P.; N. But see the Com.

I. xi, 32, 25. व्वरोहणानिति च P. विषमावरोहावरोह° P. U.

I. xi, 32, 26. नदोतरं Md.; N. U.

^{1.} xi, 32, 27. नार्ग N. This reading is mentioned by Haradatta, see the Com. After this Sútra Md. adds: अशुद्धारे यस्येन क्रिमिस्त्यद्यतेथापरं बासः सुवर्णे च दत्वा पञ्चगञ्येन स्नात्वा च पीत्वा च कृच्छ्ण द्वाध्यत इति । N. U. also has मसद्वारे तु तस्येन क्रिमिस्त्यद्येत वरं वासः सुवर्णे दत्वा कृच्छ्ण द्याध्यत इति, which seems to be a corruption of Md.'s reading. The Com. does not mention the Sútra, and it is probably an interpolation, and a clumsy one, as it has nothing to do with the matters treated of before or afterwards.

2. 9. 9.

पाणित्रहणाद्धि गृहमेधिनोर्त्रतम् ॥ १ कालयोभीजनम् ॥ 2 ॥ अनृप्तिश्चानस्य ॥ ३॥ पर्वसु चोभयोरुपवासः ॥ ४॥ औपवस्तमेव कालान्तरे भोजनम्।। ७॥ तृप्तिश्चात्रस्य ॥ ६ ॥ यचैनयोः प्रियं स्यान्तदेतस्मित्रहनि भुञ्जीयाताम् ॥ ७॥ अध्य श्रयीयाताम् ॥ ८ ॥ मैथुनवर्जनं च ॥ ९ ॥ श्वोभूते खालीपाकः ॥ १०॥ तस्योपचारः पार्वणेन व्याख्यातः ॥ ११ ॥ नित्यं लोक उपदिशनित ॥ १८ ॥ यत्र क चान्निमुपसमाधास्यन्स्याचत्र प्राचीरुदीचीश्च तिस्रस्तिस्रो लेखा लिखिवाद्भिरवोक्ष्याभिमुपसमिन्ध्यात् ॥ १३॥ उल्सिच्येतदुदकमुत्तरेण पूर्वण वान्यदुपदध्यात् ॥ १४ ॥ नित्यमुद्धानान्यद्भिरिक्तानि स्युर्गृहमिधनोर्वतम् ॥ १८ ॥ अहन्यसंवेशनम् ॥ १६ ॥ ऋती च संनिपाती दारेणानु व्रतम् ॥ १७ ॥ अन्तरालेपि दार एव ॥ १८ ॥

II. i, 1, 1—8. These Sútras up to . . . याताम are left out by Md.

II. i, 1, 13. ततः प्राचोः Md.

II. i, 1, 14. P. U. leaves out the Com. on this Sútra.

II. i, 1, 17. Md. gives the following: ऋती च संनिपाते चतुर्थीप्रभृत्या षोडशीमुत्तरामुत्तरां युग्मान्वैभोतकान्प्रजानिश्रेयसमृतुग्मनिम्यपीदशन्त दारेणानु वतम् | The
passage in the middle belongs to A'pastamba, but does not form part of
the Dharmasútra, as may be seen from the Com.

2. 2. 2. 2912. 4.

ब्राह्मणवचनाच संवेशनम् ॥ १९ ॥ स्त्रीवाससैव संनिपातः स्यात् ॥ ८० ॥ यावत्संनिपातं चैव सहश्रय्या ॥ ८१ ॥ ततो नाना ॥ ८८ ॥ उदकोपस्पर्शनम् ॥ ८३॥ १ ॥

2.9.2.

अपि वा लेपान्प्रक्षाल्याचम्य प्रोक्षणमङ्गानाम् ॥ १ ॥
सर्ववर्णानाँ स्वधर्मानुष्ठाने परमपरिमितँ सुखम् ॥ २ ॥
ततः परिवृत्तौ कर्मफलशेषेण जातिँ रूपं वर्णं बलं मेधां प्रज्ञां
द्रव्याणि धर्मानुष्ठानमिति प्रतिपद्यते । तच्चकवदुभयोर्लोकयोः सुख एव वर्तते ॥ ३ ॥

यथौषिवनस्पतीनां वीजस्य क्षेत्रकर्मविशेषे फलपरिवृद्धि-रेवम् ॥ ४॥

एतेन दोषफलपरिवृद्धिरुक्ता ॥ ७ ॥

रतेनोभिश्वरतो ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यो वा परस्मिँ झोकेपरिमिते निलये वृत्ते जायते चाण्डालो ब्राम्हणः पौल्कसो राजन्यो वैणो वैश्यः ॥ ६ ॥

एतेनान्ये दोषफलैः कर्मभिः परिध्वंसा दोषफलासु योनिषु जायन्ते वर्णपरिध्वंसायाम् ॥ ७॥

यथा चाण्डालोपस्पर्शने संभाषायां दर्शने च दोषस्तत्र प्राय-श्चित्तम् ॥ ८॥

II. i, 2, 2. अपरिमितसुखम् P. परमम P. U.

II. i, 2, 3. वतः परिवृत्ती ततः Md.

II. i, 2, 4. विशेष: Md.

II. i, 2, 6. विणो om. Md. निर्ये N.

II. i, 2, 7. अन्यो N. परिध्वस्तो Md. परिध्वस्ता: P. U. Text; परिध्वंसा . . वर्णः om. N.

२. १. २. ९|३. १८.

अवगाहनमपामुपस्पर्शने संभाषायां ब्राह्मणसंभाषा दर्शने ज्यो-तिषां दर्शनम् ॥ ९ ॥ २ ॥

।। इत्यापस्तम्बोयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने प्रथमः पटलः समाप्तः।।

आर्याः प्रयता वैश्वदेवेन्नसँस्कर्तारः स्यः ॥ १ ॥ भाषां कासं क्षवथुमित्यभिमुखोन्नं वर्जयेत् ॥ २ ॥ केशानङ्गं वासस्यालभ्याप उपस्पृशेत् ॥ ३ ॥

आर्याधिष्ठिता वा श्रुद्धाः संस्कर्तारः स्युः॥ ४॥

तेषाँ स एवाचमनकल्पः ॥ ५ ॥

अधिकमहरहः के शरमश्रुलोमनखवापनम् ॥ ६॥ उदकोपस्पर्शनं च सह वाससा ॥ ७ ॥

अपि वाष्टमोष्वेव पर्वसु वा वपेरन् । ८॥

परोक्षमन्नं संस्कृतमग्नावधिश्रित्याद्भिः प्रोक्षेत्। तद्देवपवित्रमित्या-

चक्षते ॥ ९ ॥

सिंद्रेने तिष्ठन्भूतमिति स्वामिने प्रब्रूयात् ॥ १० ॥ तत्सुभूतं विराडनं तन्मा क्षायीति प्रतिवचनः ॥ ११ ॥ गृहमधिनोर्यद्रज्ञनीयस्य होमा बलयश्च स्वर्गपुष्टिसंयुक्ताः ॥ १८॥ तेषां मन्त्राणामुपयोगे द्वाद्याहमधः शय्या ब्रह्मचर्यं क्षारलव

णवर्जनं च ॥ १३ ॥

उत्तमस्यैकरात्रमुपवासः ॥ १४ ॥

II. ii, 3, 4. सस्कर्तारस्यः N.

II. ii, 3, 5. ेनः संकल्पः N. U. Text and Com.

II. ii, 3, 6. लोम om. P. U.

II. ii, 3, 9. संस्कृतमझं Md. तदेव N. U.

II. ii, 3, 10. Md. has lost fol. 18, which contained this and the following Sútras down to II. ii, 5, 6.

II. ii, 3, 11. प्रतिवचनं P. U.; N. U.; but see the Com.

II. ii, 3, 12. गृहमेधिना यद P.; N. U.; N. So also the Hiranyakes ins. Still I consider the dual to be the correct reading, because for all the rites, performed by a Grihastha, the wife is also wanted, and because A'pastamba uses the dual also above, II. i, 1, 1; and II. i, 1, 14.

2. 2. 3. 24/8. 20.

बलीनां तस्यतस्य देशे संस्कारो हस्तेन परिमृज्यावोक्ष्य न्युप्य पद्यात्परिषेचनम् ॥ १८ ॥ औपासने पचने वा षद्भिराद्येः प्रतिमन्त्रं हस्तेन जुहुयात् ॥ १८॥ उभयतः परिषेचनं यथा पुरस्तात् ॥ १७ ॥ एवं बलीनां देशेदेशे समवेतानां सक्तसक्दन्ते परिषेचनम् ॥ १८ ॥ सित सूपसंसृष्टेन कार्याः ॥ १९ ॥ अपरेणाप्तिं सप्तमाष्टमाभ्यामुदगपवर्गम् ॥ २० ॥ उद्धानसंनिधी नवमेन ॥ २१ ॥ मध्येगारस्य दशमैकादशाभ्यां प्रागपवर्गम् ॥ २८ ॥ उत्तरपूर्वदेशेगारस्योत्तरेश्चतुर्भः ॥ २३ ॥ ३ ॥

2, 2, 8,

शय्यादेशे कामलिङ्ग्नेन ॥ १ ॥
देहल्यामन्तरिक्षलिङ्ग्नेन ॥ २ ॥
उत्तरेणापिधान्याम् ॥ ३ ॥
उत्तरेर्ष्रह्मसदने ॥ ४ ॥
दिक्षणतः पितृलिङ्ग्नेन प्राचीनावीत्यवाचीनपाणिः कुर्यात् ॥ ७॥
रीद्र उत्तरो यथा देवताभ्यः ॥ ६ ॥
तयोनीना परिषेचनं धर्मभेदात् ॥ ७ ॥
नक्तमेवोत्तमेन वैहायसम् ॥ ८ ॥
य एतानव्ययो यथोपदेशं कुरुते नित्यः स्वर्गः पुष्टिश्च ॥ ९ ॥
अयं च देयम् ॥ १० ॥

II. ii, 4, 2. P. U. joins Sútras 1 and 2.

II. ii, 4, 9. नित्यस्वर्गः P. नित्यसर्गः N.U.

2. 2. 8. 22-20.

अतिथीनेवाग्रे भोजयेत् ॥ ११ ॥ बालान्वृद्धान्रोगसंबन्धान्स्त्रीश्चान्तर्वनीः ॥ १८ ॥ काले खामिनावन्नार्थिनं न प्रत्याचक्षीयाताम् ॥ १३ ॥ अभावे भूमिरुदकं तृणानि कल्याणी वागिति । एतानि वै सतोगारे न क्षीयन्ते कदाचनेति ॥ १४॥

एवंवृत्तावनन्तलोकी भवतः ॥ १८ ॥ ब्राह्मणायानधीयानायासनमुदकमन्नमिति देयम् । न प्रखुत्तिष्ठेत् ॥ १६ ॥

अभिवादनायैवोत्तिष्ठेदभिवाद्यश्चेत् ॥ १७ ॥ राजन्यवैश्यौ च ॥ १८ ॥ श्रूद्रमभ्यागतं कर्मणि नियुञ्ज्यात् । अथारमे दद्यात् ॥ १९ ॥ दासा वा राजकुलादाह्त्यातिथिवच्छूद्रं पूज्येयुः ॥ २० ॥ नित्यमुत्तरं वासः कार्यम् ॥ २१ ॥ अपि वा सूत्रमेवोपवीतार्थे ॥ २२ ॥ यत्र भुज्यते तत्समूह्य निर्हत्यावोह्य तं देशममत्रेभ्यो लेपानसंकृष्याद्रिः संसृज्योत्तरतः श्रूचौ देशे हृद्राय निनयेत्। एवं वास्तु

ब्राह्मण आचार्यः स्मर्यते तु ॥ २४ ॥ आपिद ब्राह्मणेन राजन्ये वैश्ये वाध्ययनम् ॥ २५ ॥ अनुगमनं च पश्चात् ॥ २६ ॥ तत ऊर्ध्वं ब्राह्मण एवाग्ने गती स्यात् ॥ २७ ॥ ४ ॥

शिवं भवति ॥ 23 ॥

II. ii, 4, 12. संबत्धान् P.; P. U.; N. U.

II. ii, 4, 17. अभिवादनायो ° P. U. Text.

II. ii, 4, 18. N. U. joins Sútras 18 and 19.

II. ii, 4, 19. अप्यागतं N. U.

II. ii, 4, 23. लिपान्तसं N. लेपान्सं P. लेपान्सं N. U.

II. ii, 4, 24. आचार्यस्मर्यते P.

II. ii, 4, 25. चाध्ययनं P. U.

II. ii, 4, 27. अत: N. U.

2. 2. 4. 2-20.

2. 2. 2.

सर्वविद्यानामप्युपानिषदामुपाकृत्यानध्ययनं तदहः ॥ १ ॥ अधीत्य चाविप्रक्रमणं सद्यः ॥ २ ॥

यदि वरेत गुरोः समीक्षाया स्वाध्यायमधीत्य कामं गच्छेत्। एवमुभयोः शिवं भवति ॥ ३॥

समावृत्तं चेदाचार्याभ्यागच्छेत्तमभिमुखोभ्यागम्य तस्योपसंगृह्य न बीभत्समान उदकमुपस्पृश्चेत्पुरस्कृत्योपस्थाप्य यथोपदेशं पूजयेत् ॥ ४॥

आसने शयने भक्ष्ये भोज्ये वासिस वा संनिहिते निहीनतर-वृत्तिः स्यात् ॥ ५ ॥

तिष्ठन्सव्येन पाणिनानुगृह्याचार्यमाचामयेत् ॥ ६॥ अन्यं वा समुदेतम् ॥ ७॥

स्छानासनचङ्कमणस्मितेष्वनुचिकीर्षन् ॥ ८॥

संनिहिते मूत्रपुरीषवातकर्मोचैर्भाषाहासष्टीवनदन्तस्कवननिःश्रृ-ङ्गणभुक्षेपणतालननिष्ठगनीति ॥ ९॥

दारे प्रजायां चोपस्पर्शनभाषा विस्नम्भपूर्वाः परिवर्जयेत् ॥ १०॥

II. ii, 5, 2. वा P. U.; N. U. Haradatta states, that the usual reading is भिवप्रक्रिमणम् । प्रायेण मकारात्पूर्विमकारमधीयते । तत्राप्येष एवार्थः । इकारस्तु च्छान्द-सीपपाठो वा ॥

II. ii, 5, 4. तदातमाभ P. U. Text.

II. ii. 5, 5. भोड्ये om. P. U.

II. ii, 5, 6. आवसयेत् P. U.; both Text and Com.; P.; N.

II. ii, 5, 8. स्थितेष्व P. sec. m.; N.

II. ii, 5, 9. मूत्रपरीषयोः Md. निशृंखण P.; P. U.; Md. भूक्षेपण P.; P. U. sec. m.; भूक्षेपण N. भूतिक्षेपण Md. But the Com. भूक्षेपण भूति क्षेः। छान्दसो व्हस्तः।। ताडनं Md.; N.

II. ii, 5, 10. संभाषा P. U.

2. 2. 4. 22 3. 6.2.

वाक्येन वाक्यस्य प्रतिघातमाचार्यस्य वर्जयेत् ॥ ११ ॥ श्रेयसां च ॥ १८ ॥ सर्वभूतपरिवादाक्रोशाँश्च ॥ १३ ॥ विद्यया च विद्यानाम् ॥ १४ ॥ यया विद्यया न विरोचेत पुनराचार्यमुपेत्य नियमेन साध्येत् ॥ १८ ॥ उपाकरणाद्योसर्जनादध्यापियतुर्नियमः । लोमसँहरणं माँसँ श्रादं मेथुनिमति च वर्जयेत् ॥ १६ ॥ ऋवे वा जायाम् ॥ १७ ॥ यथागमँ शिष्येभ्यो विद्यासंप्रदाने नियमेषु च युक्तःस्यात् । एवं वर्तमानः पूर्वापरान्संबन्धानात्मानं च क्षेमे युनक्ति ॥ १८ ॥ मनसा वाचा प्राणेन चक्षुषा श्रोत्रेण विक्शिश्रोदरारम्भणाना-श्रावान्परिवृञ्जानोमृतवाय कल्पते ॥ १९ ॥ ६ ॥

।। इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने द्वितीयः पटलः समाप्तः।।

जात्याचारसँशये धर्मार्थमागतमिमुपसमाधाय जातिमाचारं च पृच्छेत् ॥ १॥

II. ii, 5, 11. प्रतोपातं P. U.; Md. P. U. joins Sútras 11 and 12.

II, ii, 5, 13. परीवादा° P. U.; Md.

II. ii, 5, 16. संहारणं N. U.; P. sec. m. संब्हरणं P. U. Text and Com.

II. ii, 5, 17. जायामुपेयात् P.; P. U. ऋत्वे, see the Com.

II. ii, 5, 18. आगमनं Md.; पूर्वापरान्त्सं P.; N.; N. U.

II. ii, 5, 19. प्राणेन Md.; P. sec. m.; N. U. आस्नावान् P. sec. m.; N.; N. U.; N. U. Com. आस्नावानो

II. iii, 6, 1. N. U. and P. divide this Sútra into two, beginning the second with जानिस.

२. ३. ६. २-१8.

साधुतां चेष्यतिजानीते प्रिरुपद्रष्टा वायुरुपश्रोतादियोनुख्याता साधुतां प्रतिजानीते साध्वस्मा अस्तु वितथ एष एनस इत्युक्ता शास्तुं प्रतिपद्येत ॥ २ ॥ अग्निरिव ज्वलन्नतिथिरभ्यागच्छिति ॥ ३ ॥ धर्मण वेदानामेकैकां शाखामधीत्य श्रोत्रियो भवति ॥ ४ ॥ स्वधर्मसंयुक्तं कुटुम्बिनमभ्यागच्छिति धर्मपुरस्कारो नान्यप्रयोज्ञानः सोतिथिर्भविति ॥ ६ ॥ तस्य पजायां शान्तिः स्वर्गद्य ॥ ६ ॥

तस्य पूजायाँ शान्तिः स्वर्गद्य ॥ ६ ॥
तमभिमुखोभ्यागम्य यथावयः समेत्य तस्यासनमाहारयेत्॥ ७॥
शिक्तिविषये नाबहुपादमासनं भवतीत्येके ॥ ८ ॥
तस्य पादौ प्रक्षालयेत् । शूद्रमिथुनावित्येके ॥ ६ ॥
अन्यतरोभिषेचने स्यात् ॥ १० ॥
तस्योदकमाहारयेन्मृनमयेनेत्येके ॥ ११ ॥
नोदकमाहारयेदसमावृत्ते ॥ १८ ॥
अध्ययनसांवृत्तिश्चात्राधिका ॥ १३ ॥
सान्वियवा तर्पयेद्रसभिद्येरद्भिरवराध्येनेति ॥ १४ ॥

II. iii, 6, 2. साधुतां प्रतिजानते Md.; N. U. °तां चेत्प्रतिजानीते P. U. विदय: Md.; N. U. प्रशानुम् P. sec. m.

II. iii, 6, 3. अग्निं परिस्थलन् Md. But see the Com.

II. iii, 6, 5. स्वधर्मपुक्त Md.; N. U. Text and Com.; N.

II. iii, 6, 7. आहर्येत् P. pr. m.; P. U.; P. and N. U. divide this Sútra, beginning the second with तस्य.

II. iii, 6, 11. आहर्येत् P. pr. m. आहरेत् P. U.

II. iii, 6, 12. भाहरयेत् P. pr. m.; P. U. °समावृत्तो Md.; P. ॰समावृतः P. U. °समावृत्तेः N. U. But see the Com.

II. iii, 6, 13. अध्ययनान्संवृत्तिः N. U. अध्ययनासाविधिः [वृत्तिः sec. m.] ... अध्ययनासाविधिः [वृत्तिः sec. m.] ... अध्ययनासावृत्तिः P. sec. m. The reading अध्ययनासावृत्तिः is noticed by Haradatta; see the Com.

२. ३. ६. १५ ७. ६.

आवसथं दद्यादुपरिशय्यामुपस्तरणमुपधानं सावस्तरणमभ्यञ्जनं चेति ॥ १५ ॥

अन्नसंस्कर्तारमाहूय व्रीहीन्यवान्वा तदर्थान्निर्वपेत् ॥ १६॥ उद्दूतान्यन्नान्यवेक्षेतेदं भूया ३ इदा ३ मिति ॥ १७॥ भूय उद्देखेव ब्रूयात् ॥ १८॥

दिषन्दिषतो वा नान्नमञ्जीयाद्देषिण वा मीमाँसमानस्य मीमाँसि-तस्य वा ॥ १९ ॥

पाप्मानं हि स तस्य भक्षयतीति विज्ञायते ॥ २० ॥ ६ ॥ २, ३, ७.

स एष प्राजापत्यः कुटुम्बिनो यज्ञो नित्यप्रततः ॥ १ ॥ योतिथीनामिः स आहवनीयो यः कुटुम्बे स गाईपत्यो यस्मि-न्पच्यते सोन्वाहार्यपचनः ॥ २ ॥

ऊर्जं पुष्टि प्रजां पश्चिमिति गृहाणामस्राति यः पूर्वेतिथे-रस्राति ॥ ३॥

पयउपसेचनमन्नमिष्टोमसंमितं सर्पिषोक्थ्यसंमितं मधुनाति-रात्रसंमितं मासेन द्वादशाहसंमितमुदकेन प्रजावृद्दिरायुषश्च ॥ ४॥

प्रिया अप्रियाश्चातिथयः स्वर्गं लोकं गमयन्तीति विज्ञायते ।। ६ ॥

स यद्यातर्मध्यंदिने सायमिति ददाति सवनान्येव तानि भवन्ति ॥ ६॥

II. iii, 6, 15. उपरिद्यायायाः Md. उपरिद्यायाद् N. अभ्यञ्जने च P.

II. iii, 6, 17. इदामिति Md.; अवेक्षते P. U.

II. iii, 6, 19. P. U. joins this Sútra with the following.

II. iii, 7, 4. अज़ om. Md.

II. iii, 7, 5. অমিদিযাম P.U. Text and Com. But the মি is probably a faulty repetition of the মি.

यदनूत्तिष्ठत्युदवस्यत्येव तत् ॥ ७॥ यत्मान्त्वयति सा दक्षिणा प्रश्नँसा ॥ ८॥ यत्मँसाधयति ते विष्णुक्रमाः ॥ ६॥ यदुपावर्तते सोवभृथः ॥ १०॥ इति ब्राह्मणम् ॥ ११॥

राजानं चेदतिथिरभ्यागच्छेच्छ्रेयसीमस्मै पूजामात्मनः कारयेत्।। १८ ॥

अहितामि चेदितिथिरभ्यागच्छेत्स्वयमेनमभ्युदेत्य ब्रूयात् । व्रात्य कावात्सीरिति । व्रात्य उदकमिति । व्रात्य तर्पयाँ स्विति।। १३॥ पुराभिहोत्रस्य होमादुपाँशु जपेत् । व्रात्य यथा ते मनस्तथास्विति-व्रात्य यथा ते वशस्तथास्विति । व्रात्य यथा ते प्रियं तथास्वि-ति । व्रात्य यथा ते निकामस्तथास्विति ॥ १४॥

यस्योद्गेष्वहुतेष्वभिष्वतिथिरभ्यागच्छेत्स्वयमेनमभ्युदेख ब्रूयात् । व्रात्य अतिसृज होष्यामि । इत्यतिसृष्टेन होतव्यम् । अनिति-सृष्टश्चेज्जूह्यादोषं ब्राह्मणमाह् ॥ १८ ॥

एकरात्रं चेदितथीन्वासयेत्पार्थिवाँ छोकानाभेजयति दितीययान्त-रिक्ष्याँ स्तृतीयया दिव्याँ ऋतुर्थ्या परावतो छोकानपरिभिता-भिरपरिभिताँ छोकानभिजयतीति विज्ञायते ॥ १६ ॥

असमुदेतश्चेद्रतिथिर्ब्रुवाण आगच्छेदासनमुदकमत्रं श्रोत्रियाय ददामीत्येव दद्यात् । एवमस्य समृदं भवति ॥ १७॥ ७॥

।।इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने तृतीयः पटलः समाप्तः॥

II. iii, 7, 7. अनुतिष्ठति P. U. अनुतिष्ठति P. sec. m.; Md. The latter reading is the common one, according to Haradatta: प्रायेणीच्छब्दं ज्ञिष्टा न पठन्ति । केवलमनुज्ञब्दं पठन्ति ।।

II. iii, 7, 11. ब्राह्मणं च Md.

II. iii, 7, 13. वर्षयत्स्वित P. Regarding form see the Com.

II. iii, 7, 17. असमुदितः Md. अतिथिबुवाणः Md.; N. U.; अतिथि बुवाणः P. U. Text and Com.

2. 8. 6.

येन कृतावसथः स्यादितिथिनं तं प्रत्युत्तिष्ठेखत्यवरोहेद्दा पुरस्ताचे-

दिभवादितः ॥ १ ॥

शेषभोज्यतिथीनाँ स्यात् ॥ 2 ॥

न रसानगृहे भुञ्जीतानव शेषमतिथिभ्यः ॥ 3 ॥

नात्मार्थमभिरूपमन्नं पाचयेत् ॥ ४ ॥

गोमधुपर्काही वेदाध्यायः ॥ ५ ॥

आचार्य ऋविक्स्नातको राजा वा धर्मयुक्तः ॥ ६ ॥

आचार्यायविजे स्वशुराय राज्ञ इति परिसंवत्सरादुपतिष्ठद्भचे। गौर्मधुपर्कस्य ॥ ७॥

दिधि मधुसँसृष्टं मधुपर्कः पयो वा मधुसँसृष्टम् ॥ ८॥

अभाव उदकम् ॥ ९॥

षडङ्गो वेदः ॥ १० ॥

छन्दःकल्पो व्याकरणं ज्योतिषं निरुक्तं शीक्षा छन्दोविचिति-रिति ॥ ११ ॥

शब्दार्थारम्भणानां तु कर्मणां समाम्नायसमाप्ती वेदशब्दः। तत्र संख्या विप्रतिषिदा ॥ १८ ॥

अङ्गानां तु प्रधानैरव्यपदेश इति न्यायवित्समयः ॥ १३ ॥ अतिथि निराकृत्य यत्रगते भोजने स्मरेत्ततो विरम्योपोष्य ॥१४॥ ॥ ८॥

II. iv, 8, 1. ेआवसथस्यात् P.

II. iv, 8, 2. दोषेभोजी P.; P. U.

II. iv, 8, 7. °मध्यके इति P. U.

II. iv, 8, 11. शिक्षा P.; P. U.; but see the Com. ज्योतिषं P. U. Text and Com.; N.

II. iv, 8, 14. अतिथोन् Md.

⁹ A

2. 8. 9. 1-13.

2.8.€.

खोभूते यथामनसं तर्पयिवा संसाधयेत् ॥ १॥ यानवन्तमा यानात् ॥ २ ॥

यावन्नानुजानीयादितरः ॥ ३॥

अप्रतीभायाँ सीम्ना निवर्तेत ॥ ४॥

सर्वान्वैश्वदेवे भागिनः कुर्वीता श्वचण्डालेभ्यः ॥ ५ ॥

नानर्हद्रगे दद्यादित्येके ॥ ६ ॥

उपेतः स्त्रीणामनुपेतस्य चोच्छिष्टं वर्जयेत् ॥ ७ ॥

सर्वाण्युदकपूर्वाणि दानानि ॥ ८॥

यथाश्रुति विहारे ॥ ६ ॥

ये नित्यभाक्तिकारतेषामनुपरोधेन संविभागो विहितः॥ १०॥ काममात्मानं भार्यां पुत्रं वोपरुन्ध्यात्र वेव दासकर्मकरम्॥११॥ तथा चात्मनोनुपरोधं कुर्याद्यथा कर्मस्वसमर्थः स्यात्॥ १८॥ अभाष्यसम्बद्धाः ।

अथाप्युदाहरन्ति ।

अष्टी ग्रासा मुनेर्भक्याः षोडशारण्यवासिनः । द्वात्रिंशतं गृहस्छस्यापरिमितं ब्रह्मचारिणः ॥

आहितामिरनङ्काँश्च ब्रह्मचारी च ते त्रयः।

अञ्चन्त एव सिध्यन्ति नैषाँ सिद्धिरनञ्जतामिति ॥ १३ ॥ ९॥ ॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने चतुर्थः पटलः समाप्तः॥

II. iv, 9, 2. P. U. om. this Sútra and its Com.

II. iv, 9, 4. अप्रतिभायां P. U.; N. अप्रतिहायां N. U.; but see the Com-

II. iv, 9, . 5. विश्वदेवभागिनः Md. ; चांडालेभ्यः P. ; P. U. ; N. U.

II. iv, 9, 7. उपेतस्त्रीणां N.; च वर्जयेत N. U.

II. iv, 9, 10. नित्या भाक्तिकाः Md.; नित्या भक्तिकाः N.; N. U. Text.

II. iv, 9, 11. चोप P. U.; P. pr. m.

II. iv, 9, 12. कमेसु समर्थः Md.; N.; N. U.; P. sec. m.

II. iv, 9, 13. द्वातिशासु गृहस्थस्यामितं Md. After these two S'lokas N.U., Md. add a third: गृहस्थो ब्रह्मचारी वा यानश्रस्तपश्चरेत् । प्राणाग्निहोत्रलोपेनावकीणी भवेतु सः ।। It is not mentioned in the Com. and follows after the इति.

2. 2. 90.

भिक्षणे निमित्तमाचार्यो विवाहा यज्ञो मातापित्रोर्बुभूषाहतस्य नियमविकोपः ॥ १॥

तत्र गुणान्तमीक्ष्य यथाशक्ति देयम् ॥ २ ॥ इन्द्रियप्रीत्यर्थस्य तु भिक्षणमनिमित्तम् ।न तदाद्वियेत ॥ ३ ॥ स्वकर्म ब्राह्मणस्याध्ययनमध्यापनं यज्ञो याजनं दानं प्रतिप्रहणं

दायाद्यं ज्ञिलोञ्छः ॥ ४ ॥

अन्यचापरिगृहीतम् ॥ ५ ॥

एतान्येव क्षत्रियस्याध्यापनयाजनप्रतिग्रहणानीति परिहाप्य दण्डयुद्धाधिकानि ॥ ६ ॥

क्षत्रियवद्दैश्यस्य दण्डयुद्धवर्जं कृषिगीरक्ष्यबाणिज्याधिकम् ॥॥॥ नाननूचानमृत्विजं वृणीते न पणमानम् ॥ ८॥ अयाज्योनधीयानः ॥ ९॥

युद्धे तद्योगा यथोपायमुपदिश्चान्ति तथा प्रतिपत्तव्यम् ॥ १०॥ न्यस्तायुवप्रकीर्णकेशप्राञ्जलिपराङावृत्तानामार्या वधं परि-चक्षते ॥ ११॥

शास्त्रैरिधगतानामिन्द्रियदै।र्बल्याद्विप्रतिपन्नानां शास्ता निर्वेश-मुपदिशेद्यथाकर्म यथोक्तम् ॥ १८॥ तस्य चेच्छास्त्रमतिवर्तरन्राजानं गमयेत् ॥ १३॥

II. v, 10, 1. बुभूषा Md.; N.; P.; P. U.; but the Com. भर्तुमिच्छा पोषणेच्छा — यज्ञः om. N. U.; नियमलोपः N. U. विवाहो om. P. U.

II. v, 10, 4. प्रदानं P. U.

II. v, 10, 7. गोरक्ष P. U. Text; N.; Md.; but see the Com.

II. v, 10, 11. न्यस्तायुधः प्रकाणिकेशः प्राञ्जलिः N. U. Haradatta blames these readings: न्यस्तायुधः प्रकाणिकेश इति विसर्जनीयं केचित्पठन्ति । सीपपाठः । परा- छात्रच इति ङकार्इछान्दसः ॥

II. v, 10, 12. निर्देश N. U.; P. sec. m.; Md.

2. 4. 20. 28/22. 28.

राजा पुरोहितं धर्मार्थकु शलम् ॥ १४॥ स ब्राह्मणान्नियुज्ज्यात् ॥ १८॥ बलविशेषेण वधदास्यवर्जं नियमैरुपशोषयेत् ॥ १६॥ १०॥ २. ८. ११.

इतरेषां वर्णानामा प्राणविप्रयोगात्ममवेक्ष्य तेषां कर्माणि राजा दण्डं प्रणयेत् ॥ १॥

न च संदेहे दण्डं कुर्यात् ॥ २॥

सुविचितं विचित्या दैवप्रश्लेभ्यो राजा दण्डाय प्रतिपद्येत ॥॥॥

एवंवृत्तो राजोभी लोकावभिजयति ॥ ४॥

राज्ञः पन्था ब्राह्मणेनासमेत्य ॥ ५ ॥

समेत्य तु ब्राह्मणस्येव पन्थाः ॥ ६ ॥

यानस्य भाराभिनिहित्स्यातुरस्य स्त्रिया इति सर्वेदीतव्यः॥ ७॥

वर्णज्यायसां चेतरैर्वणैः॥ ८॥

अशिष्टपतितमचोन्मचानामात्मस्वस्त्ययनार्थेन संवैरेव दातव्यः

11 2 11

धर्मचर्यया जघन्यो वर्णः पूर्वंपूर्वं वर्णमापद्यते जातिपरिवृत्ती

अधर्मचर्यया पूर्वी वर्णी जवन्यंजवन्यं वर्णमापद्यते जाति-परिवृत्ती ॥ ११ ॥

धर्मप्रजासंपन्ने दारे नान्यां कुर्वात ॥ १२ ॥ अन्यतराभावे कार्या प्रागग्न्याधेयात् ॥ १३ ॥

आधाने हि सती कर्मभिः संबध्यते येषामेतदङ्गम् ॥ १४॥

II. v, 10, 14. ज्ञास्त्रकुञालं P. U. पुरोहितं om. P. pr. m.

II. v, 10, 16. अवद्योषयेत् P. U.

II. v, 11, 3. विचिन्त्या Md. दवे° Md.

II. v. 11, 11. अधर्मपर चर्यया Md.

II. v, 11, 13. °भावेषि N. U.

II. v, 11, 14. सिन P. U.; N.; but see the Com.

२. ५. ११. १५/१२. ६.

सगोत्राय दुहितरं न प्रयच्छेत् ॥ १८॥ मातुश्च योनिसंबन्धेभ्यः॥ १६॥ ब्राह्मे विवाहे बन्धुशीलश्रुतारोग्याणि बुध्दा प्रजां सहत्वकर्मभ्यः प्रतिपादयेच्छक्तिविषयेणालंकत्य ॥ १७॥

प्रतिपादयेच्छिक्तिविषयेणालंकृत्य ॥ १७ ॥ आर्षे दुहितृमते मिथुनी गावी देयी ॥ १८ ॥ दैवे यज्ञतन्त्र ऋविजे प्रतिपादयेत् ॥ १९ ॥ मिथः कामात्मांवर्तते स गान्धर्वः ॥ २० ॥ ११ ॥

2. 2. 92.

शक्तिविषयेण द्रव्याणि दत्त्वा वहेरन्स आसुरः ॥ १ ॥ दुहिनृमतः प्रोथियित्वा वहेरन्स राक्ष्मसः ॥ २ ॥ तेषां त्रय आद्याः प्रशस्ताः पूर्वःपूर्वः श्रेयान् ॥ ३ ॥ यथा युक्तो विवाहस्तथा युक्ता प्रजा भवति ॥ ४ ॥ पाणिसमूढं ब्राह्मणस्य नाप्रोक्षितमभितिष्ठेत् ॥ ६ ॥ अग्नि ब्राह्मणं चान्तरेण नातिकामेत् ॥ ६ ॥

II. v, 11, 17. पजासहरव Md.; P.; N.; N.U. Text. This reading is also noticed by the Com. शक्तिविषये हेम्बा Md.

II. v, 11, 19. Md. inserts after this Sútra: सहधर्म चरत इति प्राजापत्थे। But this is an interpolation, from As'valáyana, see II. v, 12, 3.

II. v, 11, 20. संवर्तेने P. U. Text; Md.; but Haradatta: समो दीर्घ:

II. v, 12, 1. ° विषये P. U.; Md.

II. v, 12, 2. Md. inserts after this Sútra: सुप्तानां प्रमत्तानां वा वहेर न्स पैशाचः | This is likewise an interpolation from As'valáyana.

II. v, 12, 4. युक्ताः प्रजा भवन्ति P. U. After this Sútra Md. and N. U. Text, add: नान्येन होत्व्यमन्यहोमे त तस्य संवन्धः | [होमेन त सं N. U.] अनुद्धा-हिता त या कन्यार्तवेन युड्यते सा वृषली | योन्यपूर्वामुद्धहते सा पुनर्भूरिति || These Sútras are not noticed in the Com., and probably interpolated, as otherwise Haradatta would have quoted the last to II. vi, 13, 1.

II. v, 12, 6. अतिकमेन P.; P. U.

ब्राह्मणाँश्च ॥ ७ ॥ अनुज्ञाप्य वातिक्रामेत् ॥ ८ ॥ आग्नेमपश्च न युगपद्धारयीत ॥ ९ ॥ नानाग्नीनां च संनिवापं वर्जयेत् ॥ १० ॥ प्रतिमुखमित्रमान्हियमाणं नाप्रतिष्ठितं भूमौ प्रदक्षिणीकुर्यात् ॥ ११ ॥

पृष्ठतश्चात्मनः पाणी न सँश्लेषयेत् ॥ १८ ॥ स्वपन्नभिनिमुक्तीनाश्चान्वाग्यती रात्रिमासीत । श्वीभूत उदक-मुपस्पृश्य वाचं विस्रजेत् ॥ १३ ॥

स्वपन्नभ्युदितोनाश्वान्वाग्यतोहस्तिष्ठेत् ॥ १४ ॥ आ तमितोः प्राणमायच्छेदित्येके ॥ १५ ॥

स्वप्नं वा पापकं दृष्ट्वा ।। १६ ।।

अर्थं वा सिषाधियषुः ॥ १७ ॥ नियमातिक्रमे वान्यास्मिन् ॥ १८ ॥

दोषफलसँशये न तकर्तव्यम्॥ १९॥

एवमध्यायानध्याये ॥ २० ॥

न सँशये प्रत्यक्षवद्भूयात् ॥ २१ ॥

अभिनिमुक्ताभ्यदितकुनिखश्यावदांग्रेदिधिषुदिधिषूपतिपर्याहि-तपरीष्ट्रपरिविक्तपरिविन्नपरिविविदानेषु चोक्तरोक्तरिसन्नम्

चिकरनिर्वेशो गरीयान्गरीयान् ॥ २२ ॥

II. v, 12, 7. N. U. joins Sútras 7 and 8.

II. v, 12, 8. अतिक्रमेत P.; P. U.

II. v, 12, 13. अभिनिमुक्तो. P. pr. m., and N. pr. m. अभिनिर्मुक्तो P. U. Text, N. U. P. U. joins Sútras 13 and 14.

II. v, 12, 17. सिसाध $^{\circ}$ P. U.; सिसाधिय $^{\circ}$ P. sec. m., सिसाधियषन् Md. सिषाधियषन् N.

II. v, 12, 22. अभिनिर्मुक्तः N. U.; P. U. कुनखी Md.; N. U.; P.; N., but no note in the Com. इयावदद Md.; P. sec. m.; N. U.; but see the Com. तकारलोपइछान्दसः । अग्रदिधिषु. Md.; N.; P. पर्याधानु पर्याहित P. U., see the Com. परियष्ट्रपरीष्ट P. U., but see the Com. निर्देश N. U.; Md. निर्देश P.

२. ५. १२. २३ | €· १३. ९.

तच लिङ्कं ज़रिवोद्धार्यमियंके ॥ 23 ॥ १2 ॥

।। इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे हितीये प्रश्ने पञ्चमः पटलः समाप्तः ॥ सवर्णापूर्वशास्त्रविहितायां यथर्तु गच्छतः पुत्रास्तेषां कर्मभिः

संबन्धः ॥ १ ॥

दायेन ॥ 2 ॥

अव्यतिक्रमञ्चोभयोः ॥ ३॥

पूर्ववत्यामसंस्कृतायां वर्णान्तरे च मैथुने दोषः ॥ ४ ॥

तत्रापि दोषवान्पुत्र एव ॥ ५ ॥

उत्पादियतः पुत्र इति हि ब्राह्मणम् ॥ ६॥

अथाप्युदाहरनित ।

इदानीमेवाहं जनकः स्त्रीणामीर्ध्यामि नो पुरा

यदा यमस्य सादने जनयितुः पुत्रमब्रुवन् ॥

रेतोधाः पुत्रं नयति परेत्य यमसादने ।

तस्माद्भार्यां रक्षान्ति बिभ्यन्तः पररेतसः ॥

अप्रमत्ता रक्षथ तन्तुमेतं मा वः क्षेत्रे परवीजानि वाप्सुः।

जनियतुः पुत्री भवति सांपराये मीवं वेत्ता कुरुते तन्तुमेत-

दृष्टो धर्मव्यतिक्रमः साहसं च पूर्वेषाम् ॥ ८॥ तेषां तेजोविशेषण प्रत्यवायो न विद्यते ॥ ९॥

II. v, 12, 23. एक om. Md.

II. vi, 13, 2. P. U. unites Sútras 2 and 3.

II. vi, 13, 4. मैथुने च Md.

II. vi, 13. 7. यदा om. P. U. Text. °तु पुत्रम° P.; पुत्रं जनयति P. U.; Md.; P. pr. m.; यमस्य सा° P. U.; भार्यो रिरक्षन्ति P. U. Text. भार्यो संरक्षेति. N. U. sec. m. रक्षयत P. U.; Text; मोधंते वेत्था P. U. Text. वेत्था. P. pr. m.; विभयन्त: see the Com.

II. vi, 13, 8. °कमसा°. P.

II. vi, 13, 9. तेषां तेषा N. तेषां om. Md. हृझ्यते P. U.

२. ६. १३. १०|१8. ८.

तदन्वीक्य प्रयुष्टजानः सीदत्यवरः ॥ १० ॥ दानं कयधर्मश्चापत्यस्य न विद्यते ॥ ११ ॥ विवाहे दुहितृमते दानं काम्यं धर्मार्थं श्रूयते तस्माहुहितृमते-धिरथं शतं देयं तन्मिथुया कुर्यादिति । तस्यां कयशब्दः संस्तुतिमात्रम् । धर्मादि संबन्धः ॥ १२ ॥ एकधनेन ज्येष्ठं तोषयित्वा ॥ १३ ॥ १३ ॥

2. 8. 98.

जीवन्पुत्रेभ्यो दायं विभजेत्समं क्लीबमुन्मत्तं पतितं च परिहाप्य ॥ १॥

पुत्राभावे यः प्रत्यासत्रः सपिण्डः ॥ २ ॥ तदभाव आचार्य आचार्याभावेन्तेवासी हत्वा तदर्थेषु धर्मकृत्ये-षु वोपयोजयेत् ॥ ३ ॥

दुहिता वा ॥ ४॥ सर्वाभावे राजा दायँ हरेत् ॥ ५॥ ज्येष्ठो दायाद इत्येके ॥ ६॥

देशविशेषे सुवर्णं कृष्णा गावः कृष्णं भीमं ज्येष्ठस्य ॥ ७ ॥ रथः पितुः परिभाण्डं च गृहे ॥ ८ ॥

H. vi, 13, 10. N.U. omits the Sútra, but has the avatarana. अनुतीक्ष्य Md.

II. vi, 13, 12. रथदातं P. U. Text. रथं दातं P. pr. m. अतिरथं N. U. Text; P. sec. m.; Md. अमीर्थसंबन्धः P.; P. U. Text.

II. vi, 13, 13. ड्येष्टं हि Md.

II. vi, 14, 2. पतितं om. N. U.; च om. P. U.

II. vi, 14, 3. P. U. leaves out the beginning of the Sútra up to नदधंष. चोपयोजयेन N. U. Text and Com.

II. vi, 14, 5. हरेत Md.

II. vi, 14, 6. दायहर P.; P. U.

II. vi, 14, 8. परीभाण्डं Md.

२ ६. १४. ९१५. २.

अलंकारो भार्याया ज्ञातिधनं चेत्येके ॥ ६ ॥ तच्छास्त्रैर्विप्रतिषिद्धम् ॥ १० ॥ मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजदित्यविशेषेण श्रूयते ॥ ११ ॥ अथापि तस्माज्ज्येष्ठं पुत्रं धनेन निरवसाययन्तीत्येकवच्छू-यते ॥ १८॥

अथापि नित्यानुवादमविधिमाहुर्न्यायविदो यथा तस्मादजावयः पश्चनाँ सहचरन्तीति । तस्मात्स्नातकस्य मुर्खं रेभायतीव । तस्माद्वस्तश्च स्त्रोत्रियश्च स्त्रीकामतमाविति ॥ १३॥

सर्वे हि धर्मयुक्ता भागिनः ॥ १४ ॥

यस्वधर्मण द्रव्याणि प्रतिपादयति ज्येष्ठोपि तमभागं कुर्वीत ॥ १८ ॥

जायापत्योर्न विभागो विद्यते । पाणिग्रहणादि सहत्वं कर्मसु

तथा पुण्यफलेषु द्रव्यपरिम्रहेषु च ॥ १७ ॥ न हि भर्तुर्विप्रवासे स्त्रिया नैमित्तिके दाने स्तेयमुपदिश्चन्ति ॥ १८ ॥ १४ ॥

2. 8. 98.

एतेन देशकुरुधर्मा व्याख्याताः ॥१॥ मातुस्र योनिसंबन्धेभ्यः पितुस्रा सप्तमायुरुषात् ॥ २॥

II. vi, 14, 12. तथापि Md.

II. vi, 14, 13. रेफायतीव Md.; N.

II. vi, 14, 15. द्रव्याणि om. P. U.; P. sec. m.

II. vi, 14, 16. P. U. divides this Sútra into two, beginning the second with पाणि. आगो P. U.

II. vi, 14, 17. पुण्यिकयास N. U.

II. vi, 14, 18. स्त्रिया: om. Md.; P. sec. m. स्त्रियास्तेयं P. U. नैमित्तिकदाने Md. स्त्रियम्त्यु N. U.

II. vi, 15, 2. P. U. joins Sútras 2-5.

¹⁰ A

यावता वा संबन्धो ज्ञायते ॥ ३ ॥
तेषां प्रेतेषूदकोपस्पर्जनम् ॥ ४ ॥
गर्भान्परिहाप्यापरिसंवत्सरान् ॥ ७ ॥
मातापितरावेव तेषु ॥ ६ ॥
हर्तारस्य ॥ ७ ॥
भार्यायां परमगुरुसँस्छायां चाकालमभोजनम् ॥ ८ ॥
आतुरव्यञ्जनानि कुर्वीरन् ॥ ६ ॥
केशान्प्रकीर्य पाँसूनोप्यैकवाससो दक्षिणामुखाः सङ्कृदुपमज्योन्
चीर्योपविश्वन्ति । एवं त्रिः । तद्यत्ययमुदकमुस्सिच्याप्रतीक्षा
प्राममेत्य यस्त्रिय आहुस्तकुर्वन्ति ॥ १० ॥
इतरेषु चैतदेवैक उपदिशन्ति ॥ ११ ॥

II. vi, 15, 3. विज्ञायते Md.

II. vi, 15, 5. N. U. om. the Text of this S.

II. vi, 15, 6. P. U. joins Sútras 6 and 7.

II. vi, 15, 8. भावीयाः P.; 'स्थायां खा' N.

II. vi, 15, 10. P. U. begins a new Sútra with एवं and one with तत्प्रत्ययम् । उत्तीर्थ om. P. U. Text.—उत्तीर्थ वासः पोउपित्वा तिलिमिश्रमुद-कर्मात्सच्य N. U.; प्रत्यहं Md. After उत्सिच्य Md. interpolates the following S'lokas: विवाह चैव निर्वृत्ते चतुर्थहिन रात्रिषु । संध्योद्भवेस्तथा मन्त्रेरिध्यमांसत्व चैः सह।। एकत्वं सहते भर्तुः पिण्डे गोत्रे च सूतके । तस्मादुदकपिण्डे च भर्तुगोत्रिण दीयतामिति ॥

II. vi, 15, 11—12. Between these two Sútras N. U., P. U. insert the following Sútras: ब्राह्मणथा [ब्राह्मणाथ N. U]. एतिस्मन्कालेमात्या: केश्चमश्लूणि बापयन्ति । समावृत्ताः न वापयरन् । न विहारिण इत्येके । अनश्चनानध्ययनाधःशयनोदको-, पस्पूर्शनान्याकालमनूचानेषु द्वग्रंहे ज्यहं षडहं द्वादशाहं वा गुरूष्वनश्चनवर्ज संवत्सरं मातिरि पितर्याचार्य इत्येके ॥. P. pr. m. has the first three S.

The first three Sútras are commented upon, the last not. But N. U. has after it व्याख्या तृष्टितं. The Hiranyakes'i-Sútra has the same words, and Mahádeva gives exactly the same explanation. The last Sútra is likewise not explained and the MSS of the Hir. U. have also the mark of a lacuna. The only difference is, that the word ब्राह्मणान, instead of ब्राह्मणान,

२. ६. १५. १२-१७.

शुचीन्मन्त्रवतः सर्वकृत्येषु भोजयेत् ॥ १२ ॥
देशतः कालतः शौचतः सम्यक्प्रतिगृहीतृत इति दानानि प्रतिपाद्यति ॥ १३ ॥
यस्याप्ती न क्रियते यस्य चाप्रं न दीयते न तद्रोक्तव्यम् ॥१४॥
न झारलवणहोमो विद्यते ॥ १६ ॥
तथावरात्रसँसृष्टस्य च ॥ १६ ॥
अहविष्यस्य होम उदीचीनमुष्णं भस्मापोद्य तस्मिञ्जुहुयाच्रदुतमह्तं चाप्रौ भवति ॥ १७ ॥

stands after एके, at the end of Sútra 5, and forms part of II. vi, 15, 12. This is, of course, the correct position. I am inclined to assume that the above-mentioned Sútras given by P. pr. m.; P. U.; N. U. are taken from the Hir. S. For, firstly, in other passages also P. U., and N. U. have been corrected from a MSS. of the Hir. S., and of its Bháshya, e.g. see crit. notes to II. vii, 16, 4; vii, 16, 12. Secondly, the word विद्यार्थ which the Com. explains by बाला:, is against A'pastamba's use. In the other passages where it or its simplex occurs, it means 'engaged in a sacrifice,' and विद्यार: 'sacrifice.' Further the Sútra न समावृत्ता वापये-रन् is directly opposed to I. iii, 10, 7, and one would expect, that Haradatta would say something about the discrepancy.

The interpolation must have been a double one. It would seem that first ब्राह्मणान् was placed before द्याचीन् (अ=डड), and that afterwards a second corrector inserted the four Sútras between the two words. If this supposition is correct, it would follow that P.; P.U.; N.U. are derived from one codex archetypus.

II. vi, 15, 13. श्रीचतथ Md.

II. vi, 15, 14. यस्यामं N.U.; P. pr. m.; P.U. leaves out the Com. on this Sútra, and combines it with the next two. अम्री दीयते P.U.

II. vi, 15, 16. तथापराञ्च P. U.; N. U.

II. vi, 15, 17. अहिन्यस्य om. Md. P. U. makes two Sútras, ending the first with तक् (तक्कतम्).

2. 4. 24. 2/10. 24. 4.

न स्त्री जुहुयात् ॥ १८ ॥
नानुपेतः ॥ १९ ॥
आन्नप्राश्चनाद्गर्भा नाप्रयता भवन्ति ॥ २० ॥
आ परिसंवत्सरादित्येके ॥ २१ ॥
यावता वा दिशो न प्रजानीयुः ॥ २२ ॥
ओपनयनादित्यपरम् ॥ २३ ॥
अत्र ह्यधिकारः शास्त्रीर्भवति ॥ २४ ॥
सा निष्ठा ॥ २६ ॥ १६ ॥
स्मृतिश्च ॥ २६ ॥ १६ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने षष्टः पटलः समाप्तः॥

सह देवमनुष्या अस्मिँ होके पुरा बभूवुः। अथ देवाः कर्मभिर्दिवं जग्मुरहीयन्त मनुष्याः। तेषां ये तथा कर्माण्यारभन्ते सह देवैर्ब्रह्मणा चामुष्मिँ होके भवन्ति। अथैतन्मनुः श्राद्शब्दं कर्म प्रोवाच॥ १॥

प्रजानिःश्रेयसा च ॥ २ ॥ तत्र पितरो देवता ब्राह्मणास्त्वाहवनीयार्थे ॥ ३ ॥ मासिमासि कार्यमपरपक्षस्य ॥ ४ ॥ अपराह्मः श्रेयान् ॥ ६ ॥

II. vi, 15, 22. जानींयुः P. U.

II. vii, 16, 2. प्रजानिश्रेयसयार्थे P.U.; प्रजानिश्रेयसाय च. P. च om. N.U. The latter reading is adopted by Haradatta, but wrongly, since that of our Text contains an old Vedic form, see the Com.

II. vii. 16, 3. ब्राह्मणस्त्वा Md.; N.; P. pr. m.

II. vii, 16, 4. मासि P. pr. m. मासि श्राद्धमपरपञ्चरयोत्तरेहिन P. U. This is a corruption of the Hir. S.'s reading. P. U. gives also Mahádeva's Cominstead of Haradatta's.

II. vii, 16, 5. This Sútra is left out in P.U. अपराहुश्रेयान P.

तथापरपक्षस्य जघन्यान्यहानि ।। ६ ।। सर्वेष्वेवापरपक्षस्याहस्सु कियमाणे पितृन्प्रीणाति । कर्तुस्तू कालाभिनियमात्फलविशेषः ॥ ७॥ प्रथमेहिन कियमाणे स्त्रीप्रायमपत्ये जायते ॥ ८॥ हितीयस्तेनाः ॥ ९ ॥ तृतीये ब्रह्मवर्चिसनः ॥ १० ॥ चतुर्थे क्षुद्रपशुमान् ॥ ११ ॥ पञ्चमे पुमांसः । बहुपत्यो न चानपत्यः प्रमीयते ॥ १८॥ षष्ठेभ्वशीलोक्षशीलश्च ॥ १३॥ सप्तमे कर्षे रादिः ॥ १४ ॥ अष्टमे पुष्टिः ॥ १८ ॥ नवम एकखुराः ॥ १६ ॥ दशमे व्यवहारे रादिः ॥ १७ ॥ एकादशे कृष्णायसं त्रपुसीसम् ॥ १८ ॥ द्वादशे पशुमान् ॥ १९॥ त्रयोदशे ब्हुपुत्रो बहुमित्रो दर्शनीयापत्यः। युवमारिणस्तु भवन्ति ॥ २० ॥ चतुर्दश आयुधे रादिः ॥ २१ ॥

II. vii, 16, 6. aqq om. P. U.; P. pr. m.

II. vii, 16, 8. अपस्यं P.; N. U. Text.

II. vii, 16, 10. ब्रह्मवर्चस्वनः P. U.

II. vii, 16, 12. बहुपस्यो भन्यापत्यः P. U. Text, N. U. Text, P. pr. m.— The second word is the reading of the Hiranyakes'ins, and not explained by Haradatta.

II. vii, 16, 14. कर्पादिः P.; P. U.

II. vii. 16, 18. °सीसंवा P. U.

II. vii, 16, 20. सदर्श N.U. Haradatta notes a reading अयुनमारिण:.

२. ७. १६. २२ १७. ७.

पडचदशे पुष्टिः ॥ २२ ॥
तत्र द्रव्याणि तिलमाषा वीहियवा आपो मूलफलानि ॥ २३ ॥
स्नेहवति खेवाने तीव्रतरा पितृणां प्रीतिद्रोषीयाँसं च कालम्
॥ २४ ॥

तथा धर्माहतेन द्रव्येण तीर्थे प्रतिपन्नेन ॥ २५ ॥ संवत्सरं गव्येन प्रीतिः ॥ २६ ॥ भूयाँसमतो माहिषेण ॥ २७ ॥ एतेन ग्राम्यारण्यानां पन्नूनां माँसं मेध्यं व्याख्यातम् ॥ २८ ॥ ॥ १६ ॥

2. 9. 99.

खड्डीपस्तरणे खड्डमाँसेनात्यन्तं कालम् ॥ १ ॥
तथा शतबलेर्मस्यस्य माँसेन ॥ २ ॥
वार्ष्ठाणसस्य च ॥ ३ ॥
प्रयतः प्रसन्नमनाः सृष्टो भोजयेद्वाह्मणान्ब्रह्मविदो योनिगोत्रमनत्रान्तेवास्यसंबन्धान् ॥ ४ ॥
गुणहान्यां तु परेषाँ समुदेतः सोदयौषि भोजयितव्यः ॥ ६ ॥
एतेनान्तेवासिनो व्याख्याताः ॥ ६ ॥
अथाप्युदाहरन्ति ॥ ७ ॥

II. vii. 16, 23. ब्रीहियवा om. P. U. P. and N. U. add च.

II. vii, 16, 27. भ्यांसं च कालमतः N.

II. vii, 17, 1. आनन्त्यकालं N; आनन्त्यं कालं P. U. Text; Md.; P. The latter reading is mentioned by Haradatta: आनन्त्यमिति पाठे स्वार्थे ष्यञ् ॥.

II. vii. 17, 2. च मत्स्यस्य Md.

II. vii, 17, 3. वार्भाणस्य P. pr. m.; N.

II. vii, 17, 4. °स्तृष्टो P.; P. U.; but see the Com.—संबद्धान् P.

II. vii, 17, 5. गुणहानी P.U; समुदित: N.U.; N.

2. 9. 29. 6-20.

संभोजनी नाम पिशाचिभिक्षा नैषा पितृन्गच्छति नोत देवान्। इहैव सा चरति क्षीणपुण्या शालान्तरे गौरिव नष्टवत्सा ॥ ८॥ इहव संभुञ्जती दक्षिणा कुलाकुलं विनश्यतीति ॥ ६॥ तुल्यगुणेषु वयोवृद्धः श्रेयान्द्रव्यक् श्रश्चेप्सन् ॥ १० ॥ पूर्वेद्युनिवेदनम् ॥ ११ ॥ अपरेद्यार्द्धतीयम् ॥ १२ ॥ तृतीयमामन्त्रणम् ॥ १३ ॥ त्रिःप्रायमेके श्रादम्पदिशन्ति ॥ १४ ॥ यथा प्रथममेवं दितीयं तृतीयं च ॥ १८ ॥ सर्वेषु वृत्तेषु सर्वतः समवदाय शेषस्य यासावराध्यं प्राक्षीया-द्यथोक्तम् ॥ १६॥ उदीच्यवृत्तिस्वासनगतानां हस्तेषूद्पात्रानयनम् ॥ १७॥ उध्दियतामग्नी च क्रियतामित्यामन्त्रयते ॥ १८ ॥ काममुध्द्रियतां काममझौ च कियतामित्यतिसृष्ट उद्दरेज्जुहु-याच ॥ १९॥ श्वभिरपपात्रेश्च श्राइस्य दर्जनं परिचक्षते ॥ २० ॥

II. vii, 17, 8. नी च Md. संभोजिनी P. U.; but see the Com.

II. vii, 17, 9. संभुज्जित P. sec. m.; संभोजिनी P. U. Text pr. m.; संभु-ज्जनी P. U. Com. भिक्षा P. U. Text.

II. vii, 17, 10. °वृद्धश्रेयान् P.

II. vii, 17, 11. निमन्तणं Md. P. U. combines Sútras 11, 12, and 13.

II. vii, 17, 15. यथा प्रथमेहिन P.U. Text.

II. vii, 17, 16. ग्रासवराध्ये Md.; P. U; N.

II. vii, 17, 17. N. U. adds तिलप्रकरणं च; which words have been borrowed from the Hir. S.

II. vii, 17, 18. इत्यामन्त्रयते om. N.

२. ७. १ ७. २१ ८. १८. ३.

स्वितः शिपिविष्टः परतल्पगाम्यायुधीयपुत्रः श्रूद्रोत्पन्नो ब्राह्मण्यामित्येते स्राह्मे भुञ्जानाः पिङ्कदूषणा भवन्ति ॥ २१ ॥
त्रिमधुस्त्रिसपर्णस्त्रिणाचिकेतस्रतुर्मेधः पञ्चामिन्येष्ठसामगो वेदाध्याय्यनूचानपुत्रः स्रोत्रिय इत्येते स्राह्मे भुञ्जानाः पिङ्किपावना भवन्ति ॥ २२ ॥
न च नक्तं स्राह्मं कुर्वीत ॥ २३ ॥
आरब्धे चाभोजनमा समापनात् ॥ २४ ॥
अन्यत्र राह्मदर्शनात् ॥ २५ ॥ १७ ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने सप्तमः पटलः समाप्तः॥

विलयनं मथितं पिण्याकं मधु माँसं च वर्जयेत् ॥ १ ॥ कृष्णधान्यं शूद्रात्रं ये चान्येनाश्यसंमताः ॥ २ ॥ अहविष्यमनृतं कोधं येन च कोधयेत् । स्मृतिमिच्छन्यशो मेथां स्वर्गं पुष्टिं द्वादंशैतानि वर्जयेत् ॥ ३ ॥

II. vii, 17, 21. श्वित्रो N.; P. U. Com.; श्वित्र: om. N. U.—P. U. adds after श्वित्र: कुष्ठी सर्वविक्रयी वृषलीपती राजभृत: |. N. U. adds after आयुधीयपुत्र: कुष्ठी वृषलीपति: सर्वविक्रयी राजभृत्योप्रज्ञात: | The readings of N. U. and P. U. are owing to corrections according to the Hir. S.

II. vii, 17, 22. वेदाध्याप्य° N.; P. pr. m.; P. U. Text and Com. adds after श्रोत्रियः ब्रह्मदेयानुसंतानो. P. the same, pr. m.; sec. m. ँसंतान.—The commentator mentions the readings वेदाध्यापीति° and पञ्चामी ख्येष्टसामिकः and श्रोत्रियपुत्र: |

II. vii, 17, 24. After 24 Md. adds अपरिमितं सर्पि: ।

II. vii, 17, 25. The Sútra, according to Haradatta, is not received by the Northerners.

¹I. viii, 18, 2. °धान्यं च P. U.

II. viii, 18, 3. मेधास्व Md. पृष्टिं च Md.; P. U. begins a new S. after क्रोधयेत, agreeing therein with Hir. Ujjv.

2. 2. 26. 8-20.

अधोनाभ्युवरिजान्वाच्छाद्य त्रिषवणमुदकमुपस्पृश्वनात्रिपक्क-वृत्तिरच्छायोपगः स्छानासनिकः संवस्तरमेतद्वतं चरेत् । एत-दृष्टाच्वारिंशसंमितमित्याचक्षते ॥ ४॥

नित्यश्रादम् ॥ ६ ॥
बिह्म्मीमाच्छुचयः शुचौ देशे सँस्कुर्वन्ति ॥ ६ ॥
तत्र नवानि द्रव्याणि ॥ ७ ॥
यैरत्रं सँस्कियते येषु च भुज्यते ॥ ८ ॥
तानि च भुक्तवद्वयो दद्यात् ॥ ६ ॥
समुदेताँ इया भोजयेत् ॥ १० ॥
न चात्रुणायोच्छिष्टं प्रयच्छेत् ॥ ११ ॥
एवं संवत्सरम् ॥ १८ ॥
तेषामुक्तमं लोहेनाजेन कार्यम् ॥ १४ ॥
मानं च कारयेयातिच्छन्नम् ॥ १४ ॥
तस्योक्तरार्धे ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ १८ ॥
उभयान्यस्यति ब्राह्मणाँ भुज्जानान्माने च पितृनित्युपदि-

शन्ति ॥ १६॥ कृताकृतमत ऊर्ध्वम् ॥ १७॥

II. viii, 18. 4. °=छायोपकः P. sec. m. °=छायोपगत N. U. °पगस्थ 'N.; P. U.; Md. °स्पर्शन P. U.

II. viii, 18, 6. कुर्वन्ति P.

II. viii, 18, 8. 🔻 om. P. U.

II. viii, 18, 10. समृदितांश्व P. U.

II. viii, 18, 13. लौहैनाजेन वा N. U.

II. viii, 18, 15. N. leaves out the words after उत्तरार्धे.

II. viii, 18, 16. मानेन. N.; उभयोश P. U. Text. उभयाश P. U. Com. इति om. Md.

2. 6. 26. 26/29. 22.

श्राद्धेन हि तृप्तिं वेदयन्ते पितरः ॥ १८ ॥ तिष्येण पुष्टिकामः ॥ १९ ॥ १८ ॥ २. ८. १९.

गौरसर्षपाणां चूर्णानि कारियला तैः पाणिपादं प्रक्षाल्य मुखं कर्णी प्राश्य च यद्दातो नातिवाति तदासनोजिनं बस्तस्य प्रथमः कल्पो वाग्यतो दक्षिणामुखो भुञ्जीत ॥ १॥

अनायुष्यं खेवंमुखस्य भोजनं मातुरित्युपदिश्चन्ति ॥ २ ॥

औदुम्बरश्चमसः॥ 3॥

सुवर्णनाभः ॥ ४ ॥

प्रशस्तः ॥ ५ ॥

न चान्येनापि भोक्तव्यः ॥ ६॥

यावड्रास° संनयन् ॥ ७॥

अस्कन्दयन् ॥ ८॥

नापजिहीत ।। ९ ॥

अपजिहीत वा ॥ १० ॥

कृत्स्नं ग्रासं ग्रसीत सहाङ्गष्टम् ॥ ११ ॥

^{11.} viii, 18, 18. वृप्तिं हि N.; N.U. agreeing with the Hir. U. वेदयते N.U.

II. viii, 19, 1. वस्तक्ष N.U.; वस्तस्य च Md. प्रास्य Md.; P. In the Com. the reading प्राइय is explained, and P.U. notices also reading प्रास्येदिति (read प्रास्येति).

II. viii, 19. 2. एवम्खस्य P.; N.; अना्युष्यं हि N. agreeing with the Hir. S.

II. viii, 19, 3. P.U. joins this S. with the next two.

II. viii, 19, 5. प्रशास्त : Md.

II. viii, 19, 7. P. U. joins Sútras 7—11, but repeats nearly all the Sútras separately. The separation, as given by us according to P. and N. U. seems necessary on account of Sútras 9 and 10, which form a parenthesis.

II. viii, 19, 9 and 10. अपजहीन Md.; and N. the second time.

२. ८. १९. १२१२०. २.

न च मुखशब्दं कुर्यात् ॥ १२ ॥
पाणि च नावधुनुयात् ॥ १३ ॥
आचम्योध्वी पाणी धारयेदा प्रोदकीभावात् ॥ १४ ॥
ततोप्तिमुपस्पृशेत् ॥ १८ ॥
दिवा च न भुञ्जीतान्यन्मूलफलेभ्यः ॥ १६ ॥
स्छालीपाकानुद्देश्यात्रानि च वर्जयेत् ॥ १७ ॥
सोत्तराच्छादनश्चेव यज्ञोपवीती भुञ्जीत ॥ १८ ॥
नैय्यमिकश्रादं स्नेहवेदेव दद्यात् ॥ १९ ॥
सर्पिमंसिमिति प्रथमः कल्पः ॥ २० ॥
अभावे तैलं शाकमिति ॥ २१ ॥
मधासु चाधिकं श्रादकल्पेन सर्पिर्ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ २८ ॥
॥ १९ ॥

2. 6. 20.

मातिस्रादे तिलानां द्रोणंद्रोणं येनोपायेन शक्नुयात्तेनोपयो-जयेत् ॥ १ ॥ समुदेताँस्य भोजयेत्र चातद्रणायोच्छिष्टं दद्युः ॥ २ ॥

II. viii, 19, 12. \(\begin{align*}
\begin{align*}
\delta\text{ omitted}; P.; P. U.
\end{align*}

II. viii, 19, 13. पाणि P.; भून्यात् N.; N. U.; Md. पाणी Md.

II. viii, 19, 14. भाचम्य चीध्वा N.; N. U.; Md. sec. m.

II. viii, 19, 16. अन्यमूल N.; N. U.

II. viii, 19, 17. जिंद्दशानि Md.; जेद्दश्यानि N.; N. U. according to Hir. S. All three MSS. om. अज्ञानि.

II. viii, 19, 18. स्वोत्तरा° P. sec. m.

II. viii, 19, 19. नैय्यमिकं च N. U.; नैय्यमिकं तु P. U. text; Md.

II. viii, 20, 1. द्रोण once only N. U.; मासिश्राद्धे तिलाना repeated after उपायेन N.U. P. begins a new Sútra after उपायेन, and N.U. has a break, but the Com. for the whole follows in one piece. तेनोपायेनो N.; P. pr. m.; P. U.

II. viii, 20, 2. समृदिताँश N. pr. m.

२. ८. २०. ३─१६.

उदगयन आपूर्यमाणपक्षस्यैकरात्रमवरार्ध्यमुपोष्य तिष्येण पुष्टिकामः स्छालीपाकं अपियवा महाराजिम द्वा तेन सर्पिष्मता
ब्राह्मणं भोजियवापुष्ट्यर्थेन सिद्धि वाचयीत ॥ ३ ॥
एवमहरहरा परस्मानिष्यात् ॥ ४ ॥
ही हितीये ॥ ६ ॥
श्वां संवत्सरमभ्युच्येन ॥ ७ ॥
महान्तं पोषं पुष्यित ॥ ८ ॥
आदित एवोपवासः ॥ ६ ॥
आन्तेजसां भोजनं वर्जयेत् ॥ १० ॥
भस्मतुषाधिष्ठानं पदा पादस्य प्रक्षालनमधिष्ठानं च वर्जयेत् ॥ ११ ॥

प्रेड्डोलनं च पादयोर्जानुनि चात्याधानं जङ्घायाः ॥ १२ ॥ नखेश्च नखवादने स्फोटनानि चाँकारणात् ॥ १३ ॥ यद्यान्यत्परिचक्षते ॥ १४ ॥ योक्ता च धर्मयुक्तेषु द्रव्यपरित्रहेषु च ॥ १८ ॥ प्रतिपादयिता च तीर्थं ॥ १६ ॥

II. viii, 20, 3. ब्राग्हणान् N. U.; वाचयेत् N. U. text; उपवासमुवोध्य P. sec. m. कामस्था° P.; N.

II. viii, 20, 8. पुष्पंति N.

II. viii, 20, 11. दुषाधिष्ठानं वर्जयेदित्येके | पदा पदस्य two Sútras P. U. Text.— तुषाधिष्ठानं वर्जयेदि P.; one Sútra.— तुषाधिष्ठानं च वर्जयेदियेवं पदा N. U. one Sútra.

II. viii, 20, 12. प्रेबीलं Md. P. U. makes two S., beginning the 2nd with जान्ति. भभ्याधानं P.; P. U. जंदायां Md.

II. viii, 20, 13. 'वादमस्फोटनानि Md.; P. sec. m.; N. U. This reading is noticed in Com. समासपाठ एष एवार्थः। (P. U). P. U. divides the Sútra.

II. viii, 20, 16. = left out N. U.

२. ८. २०. १७/९. २१. ९.

यन्ता चातीर्थे यतो न भयं स्यात् ॥ १७ ॥ संग्रहीता च मनुष्यान् ॥ १८ ॥ भोक्ता च धर्माविप्रतिषिद्धान्भोगान् ॥ १९ ॥ एवमुभौ लोकावभिजयति ॥ २० ॥ २० ॥

॥ इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्नेष्टमः पटलः समाप्तः॥

चत्वार आश्रमा गार्हस्थ्यमाचार्यकुलं मौनं वानप्रस्थ्यमिति॥१॥
तेषु सर्वेषु यथोपदेशमव्यम्रो वर्तमानः क्षेमं गच्छति ॥ २ ॥
सर्वेषामुपनयनप्रभृति समान आचार्यकुले वासः ॥ ३ ॥
सर्वेषामनूलगौ विद्यायाः ॥ ४ ॥
बुद्धा कर्माणि यत्कामयेत तदारभेत ॥ ६ ॥
यथा विद्यार्थस्य नियम एतेनैवान्तमनूपसीदत आचार्यकुले
शरीरन्यासो ब्रह्मचारिणः ॥ ६ ॥

अथ परित्राजः ॥ ७ ॥ अत एव ब्रह्मचर्यवान्प्रव्रजति ॥ ८ ॥

II. viii, 20, 18. मनुष्याणां N.

II. ix, 21, 1. वानप्रस्थं N.; Md.

II. ix, 21, 3. समानमाचार्य Md.

II. ix, 21, 4. अनृत्सर्गे P.; P. U. text; N. U. Text; N. U. places this Sútra after the following, wherein the MS. agrees with Hir. S. अनृत्सर्ग- इडान्दसी दोर्थ: || [P. U.].

II. ix, 21, 5. कामयेत् Md.

II. ix, 21, 6. अनुपसीदताचार्य Md. अनुपसीदताचार्य P. U. Text; अनुप्र्-ज्जानस्य N. U., taken from Hir. S. N. leaves out ब्रह्मचारिण:

II. ix, 21, 7. Left out by N.

II. ix, 21, 8. N. leaves out अन एव; बज़ित P.; P. U.; अत्र बज़ित Md.

2. 9. 92. 9-92.

तस्योपदिशन्ति ॥ ९ ॥

अनिमरनिकेतः स्यादशर्माशरणो मुनिः।

खाध्याय एवोत्मृज्यमानी वाचं प्रामे प्राणवृत्ति प्रतिलभ्यानि-

होनमुत्रऋरेत्।। १०

तस्य मुक्तमाच्छादनं विहितम् ॥ ११ ॥

सर्वतः परिमोक्षमेके ॥ १८ ॥

सत्यानृते सुखदुःखे वेदानिमं लोकममुं च परित्यज्यात्मानम-

न्विच्छेत् ॥ १३॥

बुद्धे क्षेमप्रापणम् ॥ १४ ॥

तच्छास्त्रैविप्रतिषिद्म ॥ १८ ॥

बुद्धे चेव्होमप्रापणमिहैव न दुःखमुपलभेत ॥ १६ ॥

एतेन परं व्याख्यातम् ॥ १७ ॥

अथ वानप्रस्छः ॥ १८ ॥

अत एव ब्रह्मचर्यवान्प्रव्रजित ॥ १९ ॥

तस्योपदिश्वन्ति ॥ २० ॥

एकांग्निरनिकेतः स्यादश्वमीश्वरणी मुनिः।

स्वाध्याय एवोत्सृज्यमानो वाचम् ॥ २१ ॥ ॥ २१ ॥

II. ix, 21, 10. अनिकेत N.; Md. has first five words twice; उत्सृजमानी MSS; but see S. 21 and passim. उपलभ्य P.U.

II. ix, 21, 12. सर्वतो मोक्षम P. U.; भोक्षमित Md. मोर्क्षामत्येके P. sec. m. according to the Hir. S.

II. ix, 21, 13. प्रियाप्रिये after दुःखे. P.; N.; N.U.; P.U., but unexplained in the Com.

II. ix, 21, 16. P. originally उपलभ्येत, corrected into उपलक्ष्येत, and again into भ्येत.

II. ix, 21. 19. P.U. joins this S. and 20.

II. ix, 21, 21. अनिकेतस्याट् Md.; P.; उत्सृज° N.; N.U.

२. ९. २२ १- १8.

2. 2. 22.

तस्यारण्यमाच्छादनं विहितम् ॥ १ ॥

ततो मूलैः फलैः पणैंस्तृणैरिति वर्तयँश्चरेत् ॥ 2 ॥

अन्ततः प्रवृत्तानि ॥ ३ ॥

ततोषो वायुमाकाशमित्यभिनिश्रयेत् ॥ ४ ॥

तेषामुत्तरउत्तरः संयोगः फलतो विशिष्टः ॥ ५ ॥

अथ वानप्रस्छस्यैवानुपूर्व्यमेक उपादिशन्ति ॥ ६॥

विद्यां समाप्य दारं कृत्वामीनाधाय कर्माण्यारभंते सोमावरा-

ध्यानि यानि श्रूयन्ते ॥ ७॥

गृहान्कृत्वा सदारः सप्रजः सहामिभिर्बहिर्गामाइसेत् ॥ ८॥

एको वा ॥ ९ ॥

शिलोञ्छेन वर्तयेत् ॥ १० ॥

न चात ऊर्ध्वं प्रतिगृहीयात् ॥ ११

अभिषिक्तश्च जुहुयात् ॥ १८ ॥ शनैरपोभ्यवेयादनभिघ्नन्नभिमुखमादित्यमुदकमुपस्पृशेत् ॥१३॥ इति सर्वत्रोदकस्पर्शनविधिः॥ १४॥

II. ix, 22, 2. P. U. omits फोल: and इति.—Md. and N. om. फोल:—P. pr. m. om. वर्ण:—The reading in the Text has been selected according to the analogy of other passages.

II. ix, 22, 4. वायुराका P.U. श्यभोनिश्चयेत N.

II. ix, 22, 7. दारं च Md.— भारभंते Md.— भारभंत P.U. according to the Hir. S.

II. ix, 22, 8. सप्रजा: Md.

II. ix, 22, 13. अभिम्न Md.; N. U. but Com. न ताडयेत् — अभिमृखनादि P. sec. m; भूख आ P. U.

II. ix, 22, 14. उदकोषस्पर्जान N.; Md. agreeing with the Hir. S.

२. ९. २२. १५।२३. इ.

तस्य द्वंद्रं द्रव्याणामेक उपिद्शन्ति पाकार्थं भोजनार्थं वासि-परशुदात्रकाजानाम् ॥ १८ ॥ दंद्वानामेकैकमादायेतराणि दन्त्वारण्यमवितष्ठेत ॥ १६ ॥ तस्यारण्येनैवात ऊर्ध्वं होमो वृत्तिः प्रतीक्षाच्छादनं च ॥१९॥ येषु कर्ममु पुराडाशास्त्ररवस्तेषु कार्याः १८ ॥ सर्वं चोपाँशु सह स्वाध्यायेन ॥ १९ ॥ नारण्यमभ्यास्त्रावयेत् ॥ २० ॥ अद्ग्यर्थं श्वरणम् ॥ २१ ॥ आकाशे स्वयम् ॥ २२ ॥ अनुपस्तीर्णे श्वयासने ॥ २३ ॥ नवे सस्ये प्राप्ते पुराणमनुजानीयात् ॥ २४ ॥ २२ ॥

2. e. 3.

भूयाँसं वा नियममिच्छन्नन्वहमेव पानेण सायं प्रातरर्थमाहरेत्

ततो मूलैः फलैः पर्णैरतृणैरिति वर्तयंश्चरेदन्ततः प्रवृत्तानि ततोषो वायुमाकाश्चित्यभिनिश्चयेत्।तेषामुत्तरउत्तरः संयोगः

फलतो विशिष्टः ॥ २ ॥

अथ पुराणे श्लोकावुदाहरन्ति ॥ ३॥

with the Hir. U.; विहित N. U.

II. ix, 22, 15. Between 14 and 15 P. U. and N. U. give another Sútra taken from the Hir. S. क्षारलवणमधुमांसानि वर्जयेत् ॥ गतमेतत् ॥—द्वंद्व P. pr. m. द्वंद्वपात्राणा.° N. U.— एकैकपाकार्थे Md.; N. U.;— वाज्ञो P. U.; वाचि Md.; दातृ P. sec. m.

II. ix, 22, 16. भवतिष्ठेत N.U. and om. द्वंद्वानाम् इतराणि दत्त्वा; भवतिष्ठते Md. II. ix, 22, 17. होमवृत्ति P.; होमावृत्ति N.U.; च विहितम् P.U.; P. agreeing

II. ix, 22, 18. ते कार्याः P.U.; N.U.; N.; P. sec. m.

II. ix, 23, 1. एवं N. U.

II. ix, 23, 2. पत्रे: for पर्णे: P. U. according to the Hir. S.

II. ix, 23, 3. P. U. and N. U. do not separate this Sútra from the following.

अष्टाशीतिसहस्राणि ये प्रजामीषिर ऋषयः।
दक्षिणेनार्यम्णः पन्थानं ते रमशानानि भेजिरे ॥ ४ ॥
अष्टाशीतिसहस्राणि ये प्रजां नेषिर ऋषयः।
उत्तरेणार्यम्णः पन्थानं तेमृतवं हि कल्पते ॥ ६ ॥
इत्यूर्ध्वरेतसां प्रशंसा। अथापि संकल्पसिद्यो भवन्ति ॥ ६ ॥
यथा वर्षं प्रजादानं दूरे दर्शनं मनोजवता यच्चान्यदेवंयुक्तम्
॥ ७ ॥
तस्माच्छ्रिततः प्रत्यक्षफलत्वाच विशिष्टानास्त्रमानेतानेके ब्रुवते

तस्माच्छ्रुतितः प्रत्यक्षफलवाच विशिष्टानास्प्रमानेतानेके ब्रुवते ॥ ८ ॥

त्रैविद्यवृद्धानां तु वेदाः प्रमाणमिति निष्ठा । तत्र यानि श्रूयन्ते त्रीह्यवपश्चाज्यपय क्रपालपत्नीसंबन्धान्युचैनींचैः कार्य-मिति तीर्वरुद्ध आचारोप्रमाणमिति मन्यन्ते ॥ ६ ॥ यत्तु रमञ्चानमुच्यते नानाकर्मणामेषोन्ते पुरुषसँस्कारो विधी-यते ॥ १० ॥

ततः परमनन्त्यं फलँ स्वर्ग्यश्च इं श्रूयते ॥ ११ ॥ २३ ॥

II. ix, 23, 4. ईषिर्षयः N. U.; P. U.; N.; दक्षिना N.

II. ix, 23, 5. नेष्रिपंयः N.U.; P.U.; N. Regarding कल्पने see the Com.

II. ix, 23, 8. एतान् om. P. U.; फलवत्वा P. pr. m.; P. U.

II. ix, 23, 9. निष्ठास्तत्र Md.; विरुद्ध आचारो वेदाः प्रमाणम् Md. आचारः प्रमाणम् N. U. text.—आचाराप्रमा^o N.; आचारो न P. sec. m. according to the Hir. S.

II. ix, 23, 10. इमज्ञानं श्रूयते P. U.

II. ix, 23, 11. स्वर्ग P.U. Text; P.; N.; Md. but see the Com. 12 A

2.9. 28. 2-20.

2. 2. 28.

अथाप्यस्य प्रजातिममृतमाम्नाय आह । प्रजामनु प्रजायसे तदु ते मर्त्यामृतमिति ॥ १ ॥

अथापि स एवायं विरूढः पृथक्प्रत्यक्षेणोपलभ्यते दृश्यते चापि सारूप्यम् । देहत्वमेवान्यत् ॥ २ ॥

ते शिष्टेषु कर्मसु वर्तमानाः पूर्वेषाँ सांपरायेण कीर्तिं स्वर्गं च वर्धयन्ति ॥ ३॥

एवमवरोवरः परेषाम् ॥ ४ ॥

आ भूतसंप्रवाने स्वर्गजीविनः ॥ ७॥

पुनः स्वर्गे वीजार्था भवन्तीति भविष्यत्पुराणे ॥ ६ ॥

अथापि प्रजापतेर्वचनम् ॥ ७॥

त्रयीं विद्यां ब्रह्मचर्यं प्रजातिं श्रदां तपो यज्ञमनुप्रदानम् ।

य एतानि कुर्वते तैरित्सह स्मो रजो भूवा ध्वंसतेन्यस्रशंस-

तत्र ये पापकृतस्त एव ध्वँसन्ति ॥ ९ ॥

यथा पर्णं वनस्पतेः ॥ १० ॥

II. ix, 24, 1. P. U. begins a new Sútra with प्रजामन्-

II. ix, 24, 2. चातिसारूप्यं . . . अन्यतु N. U.

II. ix, 24, 3. Sútra itself om. N. U.; सुनर्ग N.; तेषु कर्मस Md.; P. U. joins this and the next three Sútras.

II. ix, 24, 4. अपरोपर: P. pr. m.; अनरोपर: Md.

II. ix, 24, 5. स्वर्गीजतः P. U.; N. U. P. according to the Hir. S.

II. ix, 24, 7. P. U. joins this and the following Sútra.

II. ix, 24, 8. त्रयोविद्यां P. U.; N.; त्रयोवि N. U.

II. ix, 24, 9. पापकृतः स्ते॰ P.

II. ix, 24, 10. Md., N. add न परान्हिंसन्त; N. U. Text न परान्हिन्दित; the former two agreeing with the Hir. S.

२. ९. २४. ११ १०. २५. ५.

नास्यास्मिँ छोके कर्मभिः संबन्धो विद्यते तथा परस्मिन्कर्मफलैः ॥ ११॥

तदेतेन वेदितव्यम् ॥ १८॥ प्रजापतेर्ऋषीणामिति सर्गीयम् ॥ १३॥

तत्र ये पुण्यकृतस्तेषां प्रकृतयः परा ज्वलन्य उपलभ्यन्ते ॥ १४॥

स्यानु कर्मावयवेन तपसा वा कश्चित्सश्चरीरोन्तवन्तं लोकं जयित संकल्पसिदिश्च स्यान्न तु तज्ज्येष्ठगमात्रमाणाम् ॥१८॥ ॥ २४॥

।। इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने नवमः पटलः समाप्तः ॥

व्याख्याताः सर्ववर्णानां साधारणवैशेषिका धर्माः। राज्ञस्तु विशे-षाद्वस्यामः ॥ १ ॥ दक्षिणाद्वारं वेश्म पुरं च मापयेत् ॥ १ ॥ अन्तरस्यां पुरि वेश्म ॥ ३ ॥ तस्य पुरस्तादावसथस्तदामन्त्रणमित्याचक्षते ॥ ४ ॥ दक्षिणेन पुरं सभा दक्षिणोदग्द्वारा यथोभयं संदृश्येत बहिरन्तरं चेति ॥ ६ ॥

II. ix, 24, 11. पर्स्मिन्लोके P. U.

II. ix, 24, 12. N. U. and P. join S. 12, 13, and 14, up to पुण्यकृत: We according to P.U.

II. ix, 24, 15. ज्ञारीरेण रातवंतं जयेदिभस्वर्गे लेकं जयतीति ब्येष्टम् N. U. जयतीति P. U.; तद् om. P. pr. m., P. U.

II. x, 25, 1. धर्मी om. P. साधारणा N. U.

II. x, 25, 4. P.U. begins a new Sútra with नदा े.

II. x, 25, 5. संदृ इयते P. sec. m.

2. 20. 24. 4-24.

सर्वेष्वेवाजला अग्नयः स्युः ॥ ६ ॥ अग्निपूजा च नित्या यथा गृहमेधे ॥ ७ ॥ आवसथे स्रोत्रियावराध्यानितथीन्वासयेत् ॥ ८॥ तेषां यथागुणमावसथाः शय्यात्रपानं च विदेयम् ॥ ९ ॥ गुरूनमात्याँ चातिजीवेत् ॥ १०॥ न चास्य विषये तुधा रोगेण हिमातपाभ्यां वावसीदेदभावाहुदि-पूर्वं वा कश्चित् ॥ ११ ॥ सभाया मध्येधिदेवनमुद्रत्यावोध्याक्षान्निवपेद्युग्मान्वैभीतकान्य-

थार्थान् ॥ १२ ॥

आर्याः श्चयः सत्यशीला दीवितारः स्युः ॥ १३॥ आयुधम्रहणं नृत्तगीतवादित्राणीति राजाधीनेभ्योन्यत्र न विद्ये-रन्॥ १४॥

क्षेमकृद्राजा यस्य विषये श्रामेरण्ये वा तस्करभयं न विद्यते 192 11 2211

I. x, 25, 7. गृहमेधि N.

I. x, 25, 8. After S. 8 P. U.; N. U.; and P. pr. m. have another Sútra तेषां पूजा श्रेयस्यान्मनः कुर्यात् (कार्यावा N. U.) which seems to have been Compare also II. iii, 7, 12. taken from the Hir. S.

II. x, 25, 9. तेभ्यो N. U., from the Hir. S. ज्ञास्या अन्न P.; N.; N. U. देय N. U.; N.; P. U. Text.

II. x, 25, 11. P. U. begins a new Sútra with अभाषाद.

II. x, 25, 12. सभायां P.; N.; P. U.— ड द्वत्य P. U.; N. U.— निर्वित् N. U.

II. x, 25, 13. देवितार: P. U.

II. x, 25, 14. नृत्य P.; N. U.; P. U. आयुधग्रहण Md.

2. 90. 28.

भृत्यानामनुपरोधेन क्षेत्रं वित्तं च ददद्वाह्मणेभ्यो यथाईमनन्तां-झोकानभिजयति ॥ १॥

ब्राह्मणस्वान्यपिजगीषमाणो राजा यो हन्यते तमाहुराव्मयूपो यज्ञोनन्तदक्षिण इति ॥ २ ॥

एतेनान्ये शूरा व्याख्याताः प्रयोजने युध्यमानास्तनुत्यजः॥ ३॥ यामेषु नगरेषु चार्याञ्छुचीन्सत्यशीलान्यजागुप्तये विद्ध्यात्।४॥ तेषां पुरुषास्तथागुणा एव स्युः॥ ६॥

सर्वतो योजनं नगरं तस्करेभ्यो रक्ष्यम् ॥ ६॥

कोशो ब्रामेभ्यः ॥ ७ ॥

तत्र यन्मुष्यते तैस्तखितदाप्यम् ॥ ८॥

धार्म्यं शुल्कमवहारयेत् ॥ ६ ॥

अकरः श्रोत्रियः ॥ १० ॥

सर्ववर्णानां च स्त्रियः ॥ ११ ॥

कुमाराश्च प्राग्व्यञ्जनेभ्यः ॥ १२ ॥

ये च विद्यार्था वसन्ति ॥ १३ ॥

तपस्विनश्च ये धर्मपराः ॥ १४ ॥

II. x, 26, 1. अनुरोधेन N. U.; ददान् N. U. दद्यान् P.sec. m. यथार्थ Md.

II. x, 26, 2. उपजिगोषमाण: N.; P. sec. m. अपिजहीषमाण: N. U. P. U. according to the Hir. S.

II. x, 26, 3. नियमा Md., mistake caused by I. i, 4, 7. ज्ञुदा P. pr. m.

II. x, 26, 4. आर्योदीन् N.U. धर्मार्थकुदालान्प्रजा added by P.; P.U.; N.U. according to the Hir. S.

II. x, 26, 6. रक्षन् Md.; N. U.

II. x, 26, 8. यम् P. U. मुच्यते P. sec. m. प्रतिदातन्यं Md.

II. x, 26, 9. अपहार्येत् P. sec. m.

II. x, 26, 13. वसन्तीति Md.

२. १०. २६. १५/२७. ६.

शूद्रश्च पादावनेक्ता ॥ १६ ॥ अन्धमूकबिषररोगाविष्टाश्च ॥ १६ ॥ ये व्यर्था द्रव्यपरिम्रहेः ॥ १७ ॥ अबुद्धिपूर्वमलंकृतो युवा परदारमनुप्रविश्वन्कुमारीं वा वाचा बाध्यः ॥ १८ ॥

बुहिपूर्वं तु दुष्टभावो दण्ड्यः ॥ १९ ॥
संनिपाते वृत्ते शिश्रच्छेदनं सवृषणस्य ॥ २० ॥
कुमार्यां तु स्वान्यादाय नाइयः ॥ २१ ॥
अथ भृत्ये राज्ञा ॥ २२ ॥
रह्ये चात ऊर्ध्वं मेथुनात् ॥ २३ ॥
निर्वेशाभ्युपाये तु स्वामिभ्योवसृजेत् ॥ २४ ॥ २६ ॥

2. 90. 29.

चरिते यथापुरं धर्मादि संबन्धः ॥ १ ॥ सगोत्रस्छानीयां न परेभ्यः समाचक्षीत ॥ २ ॥ कुलाय हि स्त्री प्रदीयत इत्युपदिश्चन्ति ॥ ३ ॥ तदिन्द्रियदीर्बल्याद्विप्रतिपन्नम् ॥ ४ ॥ अविशिष्टं हि परत्वं पाणेः ॥ ६ ॥

II. x, 26, 15. जूद्राश्च Md. जूद्रस्य P. sec. m.

II. x, 26, 16. मूढ P. sec. m.; N. विधिर मूक P. U.

II. x, 26, 17. वृथा P. U. instead of व्यर्था; and explained by व्यर्था निष्प्रयो-जनाः. But N. U. व्यर्था निष्प्रयोजनाः only.

II. x, 26, 18. ्पूर्वकं P. U. कुमारी वा N. U.; N.; पतिंवरा Md., apparently from the Com. वास्य: P. U.

II. x, 26, 22. राज्ञा भृत्ये N. U.; P. U.; P. pr. m.

II. x, 26, 24. अभ्युपगमे N. U.; भ्यस्तेवमृजेत् P. U.

II. x, 27, 3. P. adds sec. m. सगोत्रायेव तु समाचक्षीत देवराय तदभावे सांपण्डेभ्यः | apparently from the Com.

II. x, 27, 5. अविशाष्ट्रम Md.; N.U.; the Com. marks it as a faulty reading; हि om. N.

२. १०. २७. ६-१८.

तट्यतिकमे खलु पुनरुभयोर्नरकः ॥ ६ ।
नियमारम्भणो हि वर्षीयानभ्युदय एवमारम्भणादपत्यात् ॥ ७ ॥
नाक्ष्य आर्यः शूद्रायाम् ॥ ८ ॥
वध्यः शूद्र आर्यायाम् ॥ ९ ॥
दारं चास्य कर्शयेत् ॥ १० ॥
सवर्णायामन्यपूर्वायाँ सकृत्संनिपाते पादः पततीत्युपदिशन्ति। १ ॥
एवमभ्यासे पादःपादः ॥ १२ ॥
चतुर्थे सर्वम् ॥ १३ ॥
जिव्हाच्छेदनं शूद्रस्यार्थं धार्मिकमाकोशतः ॥ १४ ॥
वाचि पथि शय्यायामासन इति समीभवतो दण्डताडनम् ॥ १ ॥
पुरुषवधे स्तेये भूम्यादान इति स्वान्यादाय वध्यः ॥ १६ ॥
चक्षुनिरोधस्त्वेतेषु ब्राह्मणस्य ॥ १७ ॥
नियमातिकमणमन्यं वा रहिस बन्धयेदा समापनेः ॥ १८ ॥

II. x, 27, 6. खलु om. N. U.

II. x, 27, 7. अपात्यान् Md.; N. U.; mentioned in the Com.; आपत्यान् N.

II. x, 27, 8. आचार्यः Md.

II. x, 27, 10. कर्षयेत् N..U.; P. U.; P. pr. m.

II. x, 27, 11. N. U. has after पति ।; जपिदश्चनतीत्यपिदश्चित्त॥ जपादशन्ति प्रायिश्चमेव कर्तव्यं पुनरुक्तेश्चादरः सूचितः ॥;—P. begins a fresh S. after पति ॥ N. om. इत्यपिदशन्ति ॥

II. x, 27, 15. आसने शयने विक P. U.; पदे Md.; चेति N. U.; P. pr. m.

II. x, 27, 16. परदारानुमवेश इति N.; also N. U. in the Com. taken from the Hir. S.

II. x, 27, 17. चक्षुनिरोध N.; Md.; P. U. sec. m.; N. U.; Haradatta: चक्षुनिरोध इति रेफलोपइछान्दस: [P. U.]. [इति कचित्पाठे N. U.].

II. x, 27, 18. अतिक मिणम् N.; N. U. and in P. U. Com.; बोधयेत् N.; समाप्तेः P.; P. U. — P. U. makes a new S. of आ समाप्तेः ।

२. १०. २७. १९ ११. २८. १०.

असमापत्ती नाइयः ॥ १९ ॥ आचार्य ऋविक्स्नातको राजेति त्राणं स्युरन्यत्र वध्यात् ॥ २० ॥ २७ ॥

श्वापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्ने दशमः पटलः समाप्तः ॥२. ११. २८.

क्षेत्रं परिगृह्योत्थानाभावात्कलाभावे यः समृदः स भावि तदप-हार्यः ॥ १ ॥

अविश्वनः कीनाशस्य कर्मन्यासे दण्डताडनम् ॥ २ ॥ तथा पशुपस्य ॥ ३ ॥

अवरोधनं चास्य पश्चनाम् ॥ ४॥ हिवा व्रजमादिनः कर्शयेत्पश्चनातिपातयेत् ॥ ६॥ अवरुध्य पश्चनारणे नाशने वा स्वामिभ्योवसृजेत् ॥ ६॥ प्रमादादरण्ये पश्चनुत्सृष्टान्दृष्ट्वा ग्राममानीय स्वामिभ्योवसृजेत्॥ ७॥

पुनः प्रमादे सकृदवरुध्य ॥ ८ ॥ तत ऊर्ध्वं न सूर्क्षेत् ॥ ९ ॥ परपरिग्रहमविद्वानाददान एधोदके मूले पुष्पे फले गन्धे त्रासे शाक इति वाचा बाध्यः ॥ १० ॥

II. x, 27, 19. असमाप्ति P.; P. U.; N. U. om. this S., but has the Com.

II. xi, 28, 4. अपरोधनं N.; Md.

II. xi, 28, 5. कर्रायेन्नातीव ताउयेत् । Md.; प्रानातिवापयेत् N. U. Text and Com. accordingly. आज्ञानः N.

II. xi, 28, 6. विसृजेन Md.

II. xi, 28, 7. मृष्टान् Md. विसृ जेन् Md.

II. xi, 28, 9. ततः परम् Md.

II. xi, 28, 10. गुन्धे om. N.

२. ११. २८. ११ १२९. १२.

विदुषो वाससः परिमोषणम् ॥ ११ ॥

अदण्ड्यः कामकृते तथा प्राणसँशये भोजनमाददानः ॥१८॥ प्राप्तनिमित्ते दण्डाकर्मणि राजानमेनः स्पृशति ॥ १३॥ ८८॥

2.99.22.

प्रयोजयिता मन्ता कर्तेति स्वर्गनरकफलेषु कर्मसु भागिनः।। १॥

यो भूय आरभते तस्मिन्फलविशेषः ॥ २ ॥ कुटुम्बिनौ धनस्येशाते ॥ ३ ॥ तयोरनुमतेन्येपि तद्दितेषु वर्तेरन् ॥ ४ ॥ विवादे विद्याभिजनसंपन्ना वृद्धा मेधाविनो धर्मष्वविनिपातिनः ॥ ६ ॥

संदेहे लिङ्गतो दैवेनेति विचित्य ॥ ६ ॥ पुण्याहे प्रातरप्ताविदेपामन्ते राजवत्युभयतः समाख्याप्य सर्वा-

नुमते मुख्यः सत्यं प्रश्नं ब्रूयात् ॥ ७ ॥ अनृते राजा दण्डं प्रणयेत् ॥ ८ ॥ नरकश्चात्राधिकः सांपराये ॥ ९ ॥ सत्ये स्वर्गः सर्वभूतप्रशंसा च ॥ १० ॥

सा निष्ठा याविद्या स्त्रीषु शूद्रेषु च ॥ ११ ॥ आथर्वणस्य वेदस्य शेष इत्युपदिशन्ति ॥ १८ ॥

II. xi, 28, 11. परी मोषणम् Md.; "मोक्षणम् P. U.; P. pr. m.

II. xi, 29, 1. अनुमन्ता N. U.; from the Commentary; च कमस Md.

II. xi, 29, 4. च inserted after हित्तु. P. sec. m.

II. xi, 29, 6. विचिन्त्य N. U.-P. U. adds ते च निर्णयन्तः ॥

II. xi, 29, . 7. समस्याप्यः P. sec. m., Md. समाख्याय N. U.

२ ११. २९. १३-१4.

कृच्छा धर्मसमाप्तिः समाम्नातेन । लक्षणकर्मणानु समाप्यते ॥ १३॥

तत्र लक्षणम् । सर्वजनपंदेष्वेकान्तसमाहितमार्याणां वृत्तं सम्यग्विनीतानां वृद्धानामात्मवतामलोलुपानामदाम्भिकानां वृत्तसादृश्यं भजेत । एवमुभौ लोकावभिजयित ॥ १४॥ स्त्रीभ्यः सर्ववर्णभ्यश्च धर्मशेषान्प्रतीयादित्येक इत्येके॥ १८॥ ॥ २९॥

इत्यापस्तम्बीयधर्मसूत्रे द्वितीये प्रश्न एकाद्याः पटलः समाप्तः॥

॥ इति हितीयः प्रश्नः समाप्तः॥ ॥ समाप्तं चेदमापस्तम्बीयधर्मसूत्रम्॥

II. xi, 29, 13. समाम्नानेन N. U.; N.; P. sec. m. कर्मणा तु N. U.; N.; P. U.; but the Com. कर्मणात्त्वित द्वितकार्पाठइछान्दसः । आदिति वा निपातस्य प्रश्लेषः ।

II. xi, 29, 14. वृत्तं स्वधमनिरतानां P.U.; N. U.; P. pr. m. according to the Hir. S.

INDEX OF THE SUTRAS.

अ

धकरः श्रोत्रियः २.१०.२६.१० भकृतपातराज्ञ ३.११.२३ अक्रोतपण्यैः ७.२०.१६ अक्रोधनः १. ३. २३ भक्रोधोहषी ८. २३. ६ भगन्धसेवी १.२.२५; अग्निं वा प्रविद्योत् १. २५. ६. अग्निं नामयतः ५.१५.१८ भाग्निपूजाच २.१०.२५.७ अग्निमपश्च न २. ५. १२. ९ अग्निमपो ब्राह्मणं ११.३०. २२ अग्निमादित्यमगे ११. ३०. २० अग्निमिद्धा १. ४. १६ अग्नि ब्राह्मणं २. ५. १२. ई. अग्निरिव ब्वलन् २. ३. ६.३ अग्निहोत्रमतिथयः ४.१४.१ अग्नोषामायसँस्छायां ६.१८.२४ अग्न्यर्थं २. ९. २२. २१ अग्रंच २.२.४.१० अग्लाँस्नुः १.३.२२ अङ्गानां तु २. ४. ८. १३ अड्डानिन १.२.२८. अजनवादशीलः १. ३. १३ अजिनं ते १.३.१० भत एव २. ९. २१. ८; २. ९. २१. १९; अतिकान्ते १.१.२३ अतिथिं २. ४. ८. १४ भतियोनेव २. २. ४. ११ भतिन्यपहारः १०, २८. ४

भनृप्तिश्व २. १. १. ३
अतोन्यानि ७. २१. १९
अत्र द्याधिकारः २. ६. १५. २४
अथ काम्यानि १. १. १९
अथ गृहमेधी १. २. ७
अथ पतनीयानि ७. २१. ७
अथ परिनाजः २. ९. २१. ७
अथ पुराणे ६. १९. १३;
२. ९. २३. ३

अथ ब्रह्मचर्य १. २. १८ अथ ब्राह्मणाक्ताः ४.१२.१४ भथ भूतदाहीयान् ८. २३. ध अथ मृत्ये २.१०. २६. २२ अथ भूणहा १००२८.२१ अथ यः पूर्वी १. ८. २८ अथ यदि वाती ४.१२.५ भथ यस्य पिता पितामह[°] १.१.२. अथ यस्य पितामहादिना १.२. अथ वानप्रस्छः '२. ९. २१. १८ थथ वानप्रस्छस्यैव २. ९. २२. ६ अथ संप्रयोगः १०. २८. १३ थथ स्नातक वतानि ११. ६०. ६ भथातः सामयाचारिकान् १.१.१ भशाध्याप्यः १.१.२६;१.२.४; भथाप उपस्पृद्येत् ५.१६.८ अथापरं ९. २७. ९ अथापि तस्मान् २. ६ १ १ ८ १२ अथापि न १००२९०१० अथापि नित्यानुवाद २. ६. १४. १३ भथापि प्रजापते २ . ९. २४. ७

भथापि ब्राह्मणं ३.१०.८ अथापि वाजसनैिय° ८. १२. ३ अथापि स एवायं २. ९. २४. २ भथाप्यस्य प्रजाति २. ९. २८. १ अथापुदाहरन्ति ६.११.१६; ९.२५.९; ११.३०,२३; ११.३२.२३; २.४.९.१३; २. ६. १३. ७; २. ७. १७. ७; भथाभिशस्ताः १०.२९.८ अथाशुचिकराणि ७. २१. १२ भथाहरह° १. ४. २३ अथोपनयनं तत[°] १.१. ३१ अथोपनयनम् १.१.२४ अथो यत्किं च २.५.८ भयौषिं ३.११. ५ भदण्ड्यः २.११.२८.१२ अदिवास्वापो १.२.२४; अधर्मचर्यया २.५.११.११ अधर्माणां तु ७. २१. ११ भधमहितान् १०.२८.११. अधश्च द्रायीयातां २.१.१.८ अधासनज्ञायी १.२.२१; अधिकमहरहः २.२.३.६ अधीत्य चाविप्रक्रमण २. २. ५. २ अधीयानेषु ३.१०.१६ अधोनाभ्युपरिजान्वा[°] २.८.१८. ४ अधोनिवीतः २. ६. १९ अध्ययनसांवृत्तिः २. ३. ६. १३ अध्ययनार्थेन यं ८.१४.३ भध्यात्मिकान् ८. २२. १ भध्यायानध्यायँ ४.१२.७ अध्वापन्नस्तु २. ६. ११ धनग्निरनिकेतः २.९.२१.१० अनध्यायो ११. ३२. १२ अन्नक्तं ३.११.३५

भनपश्चितोन्यत्र २. ६. १७ अनहिंद्वर्ग ५.१७.२ अनष्टं वैद्यम् ४.१४. २८ अनस्यः १.३.२४; अनसूर्युष्प्रलम्भः ७. २०. ५ अनाक्रोइय ९. २६. ६ अनाप्रोते मृन्मये ५.१%.९ अनामयं ८. १८. २७ अनायुष्यं त्वेदंमुखस्य २.८.१९.२ भनार्यवेपेशुन° ९. २६. ७ अनार्यां श्रायने ९. २७. १० अनाविःस्रग्नु ११. ३२. ५ अनासन्नो २. ६. २१ अनिवृत्ती १. ४. २६ अनुगमनं च २.२.४. ५६ अनुज्ञातः २. ६. २ अनुज्ञातेनु[°] ९ २५. ५ अनुज्ञाप्य वा २.५.१२.८ अनुपस्तीर्णे २. ९. २२. २३ अनुपस्छकृतः २. ६. १८ अनुभाविनांच ३.१०.६ अन्वाति वाते २. ६. १५ अनूत्थाय २. ई. ७ अनुद्वासि ११. ३०. १२ अनृते राजा २. ११. २९. ८ अनुत्तदर्शी १. ३. ११ अन्तः शवम् ३. ९. १४ अन्त: शवे च ५. १६. २० अन्ततः प्रवृत्तानि २. ९. २२. ३ अन्तरस्यां पुरि २.१०.२५.३ अन्तरालेपि २.१.१.१८ अन्तर्धिने वा १. ३. ४१ अन्तक्षाण्डालम् ३ ९ १ ५ अन्तेवास्यन्तेवासी २.८.२७;

भन्धमुकविधर° २.१०.२६.१६ धन्नसँस्कर्तारं २. ३. ६. १६ भन्नेन चानस्य ७. २०. १५ अन्यं वा समुदेतम् २.२.५.७ अन्यचापरिगृहीतम् २.५.१०.५ अन्यतराभावे २.५.११.१३ अन्यतरोभिषेचने २. ३. ६. १० भन्यत्र राहुदर्शनात् २. ७. १७. २५ अन्यत्रोपसंग्रहणान् २. ७. २७ अन्यद्वामेध्यम् ५. १६. २४ अन्बारु इ. १८. १६ अपजिहीत २.८.१९.१० अपरपक्षस्य २. ७. १६. ५ अपराधेष २.८.२९ अपराह्नः श्रेयान् २. ७. १६. ५ अपरेणां इं २.२ ३.२० अपरे तुर्द्धितीयम् २. ७. १७. १२ अपि वा लेपान् २.१.२.१ अपि वा लोमानि ९.२५.१२ अपि वा व्याहतिभिः १.२.३ अपि वाष्टमी ज्वेव २.२.३.८ अपि वा सूत्र २. २. ३. २२ अपि सत्स ३.९.१९ अप्रतिकृष्टं च ११.३०.१३ अप्रतिवातम् २. ई. २३ अप्रतिष्टब्धः २. ६. १६ भप्रतीभायाँ २. ४. ९. ४ अप्रयतश्च न ४. १४. २० अप्रयतेन तु ५. १६. २२ भप्रयतेन नाभिवाद्यम् ४. १४. १८ भप्रयतोपहतमञ्चं ५. १६. २१ अप्सु चावगादः ३. ११. १७ अप्सुवा प्रवेदायेन् १. ३. ३९ अनुद्धिपूर्वमलंकृती २.१०.२६.१८

अभक्ष्यक्षेटी ५.१७.३८ भभाव उदकम् २. ४. ८.९ अभावे तेलँ २.८.१९.२१ अभावे भूमिरुदकं २. २. ४. १४ अभित्रास उपवास[°] 2.6.30 अभिनिम्नुक्ताभ्युदित[°] २. ५. १२. २२ अभिनिद्देतानां तु ३. ९. १६ भभभाषितस्त्वासीनः २. ६. ६ अभिमुखोनभिमुखं २.६.२० अभिवादनीयेव २.२.४.१७ अभिषिक्तश्च २. ९. २२. १२ भभिचारानुव्याहारी १०. २९. १५ अभोड्यं भृत्का ९. २७. ३ अभ्यं चापतीं ३.११.३१ अमेध्येरवमृष्टम् ५.१६.२५ अयाड्योनधीयानः २.५.१०.९ अरण्ये कुटिं ९. २४. ११ अर्थे वा २. ५. १२. १७ अर्धपञ्चमा° ३. ९. ३ अर्धेन १.२.१४ अलंकारी भार्यायाः २.६.१४.९ अलब्धोपवासः ९.२४.१७ अवगाहनमर्ग २. १. २. ९ अवरूध्य पञ्चन् २. ११. २८. ६ अवरोधनं चास्य २. ११. २८. ध अविज्ञानः २. ११. २८. २ अविचिकित्सा ४. १३. १० अविधिना च प्रवर्जितः ६. १८. ३१ अविशिष्ट हि २. १०. २७. ५ अविहितमन्वाका ३.११. २० अविहित श्रेतेषाम ७. २०. १८ अविहिता ब्राह्मणस्य ७. २०. १० अव्यतिक्रम २. ६. १३. ३ भशको भूमी १.३.३८ भज्ञिष्टपतितमत्ती २. ५. ११. ९

भज्ञाद्राणामदुष्ट[°] १. १. ५ भज्ञमानं लोष[°] ११. ३०. २१ भश्राद्धेन तु ३. १०. २८ भष्टमे पुष्टिः २. ७. १६. १५ भष्टाचलारिँजाद्व[°] १. २. १२ भष्टाज्ञीतिसहस्राणि ये प्रजामोषि[°]

2. 9. 23. 8

भसमापत्ती २.१०.२७.१९
भसमुदेतश्चेत् २.३.७.१७
भस्कन्दयन् २.८.१९.८
भस्तमिते च बहिः ११.३१.३
भस्तमिते च स्नानं ११.३२.८
भहन्यसंवैद्यानं २.१.१६
भहरहमर्तबिङ ४.१२.१६

अहोरात्रावमावास्यासु ३.९.२८

भा

आकाशे स्वयम् २. ९. २२. २२ भाचम्योध्वीं २. ८. १९. १८ भा च विपाकात् ३. १०. २७ भाचामेद्वा २. ६. ३६ भाचार्ये ऋतिक् २. ८. ८. ६ २. १०. २७. २०

भाचार्यप्राचाय° २.८.१९
भाचार्याधीनः १.२.१९
भाचार्यार्यार्वजे २.८.८.७
भाचार्ये त्रीनहो° ३.१०.१०;
भाचार्ये प्यनाचार्यः २.८.२८;
भाजिपये ९.२८.२१
भाजिपये ९.२८.१५
भाजुरव्यञ्जनानि २.६.१५.९
भाजुरव्यञ्जनानि २.८.१०

भारमञ्जेवाहमलब्धा ८. २२. ६ भात्मनपद्यनसर्वभूतानि ८. २३. १ आत्मप्रशंसां २. ७. २४ आत्मलाभान्न परं ८. २२. २ आत्रेयीं च स्त्रियम् ९, २४. ९ आथर्वणस्य २. ११. २९. १२ आदित एवीपवासः २. ८. २०. ९ आधाने हिं सती २. ५. ११. १८ आनदुहेन वा ३. ९. ५ आ निशाया ११. ३२. १० आन्नप्राज्ञनाद्रभों २. ई. १५. २० भापिद ब्राह्मणेन २.२. ४. २५ आर्पाद व्यवहरेत ७. २०. ११ आपद्यर्थे ज्ञापयेन् २. ८. १६ था परिसंवत्सरादित्येके २. ६. १५.२१ आप्रीतं चेदिंभ ५.१७.१०; आ भूतसंप्रवात्ते २. ९. २४. ५ आमं वा ६.१८ ३ आयुधग्रहणं २. १०. २५. १८ आरब्धे चाभोजनमा° २. ७. १७. २४ भारादावसथात् ११. ३१. २ भारोग्यँशूद्रम् ४. १४. २९ आद्रें वा ५. १६. १५ आर्यसमये ८. १२. ८ आर्याः प्रयताः २.२.३.१ आर्याः शुचयः २.१०.२५.१३ आर्याधिष्ठिता वा २. २. ३. ४ आर्याय वा १. ३. ४० आर्षे दुहितृमते २. ५. ११. १८ आवसथं दद्यान् २. ३. ६. १५ आवसथे श्रोत्रियावरा° २. १०. २५.८ आविक सार्ववर्णिकम् १ ३. ७ आवीसूत्रं १. २. ३६; भाश्रमेधिकं वा ९ २४. २२

भा षोउद्याद्बाह्मणस्य १.१.२१ भासने द्यायने २.२.५.५ भासोनस्त्रिराचामेन् ५.१६.२ भासोने च न २.६.२७ भाहवनोयार्थे १.३.४४ भाहितामिनं २.ई.७.१३ भाहृताध्यायी च २.५.२७

3

इतरेषां वर्णानामा २. ५. ११ १ इतरेषु २. ६. १५. ११ इति ब्राह्मणम् २. ३. ७. ११ इति सर्वत्रोदक २. ९. २२. १४ इत्यत्रोन्यानि २. ५. १० इत्यश्चितर १०. २९. १८ इत्यश्चिरतमा २. ९. २३. ६ इन्द्रियप्रोत्यर्थस्य २. ५. १०. ३ इषुमात्रादित्येके ५. १५. १९ इष्टियज्ञकतून्वा ९. २७. २ इस्वे भुञ्जोत २. ७. १७. ९

3

उच्चेस्तरां २.८.८

उच्छिष्टाञ्चन २.५.५

उत्तरपूर्वदेशे २.२.३.१८

उत्तरपूर्वदेशे २.२.३.१८

उत्तरेणिपिधान्याम् २.२.८.३

उत्तरेर्ष्वद्वसदने २.२ ८.८

उत्तर्ष्वद्वसदने २.५.१

उत्पादियतुः पुत्रः २.६.१३.६

उदाचारेषु २.८.३ **उदिते** त्वादित्ये २. ५. १९ उदी च्यवृत्ति २. ७. १७. १७ उद्धतान्यन्नानि २.३.६.१७ उद्धियतामग्नीच २. ७. १७. १८ उद्यतामाहतां ६ १९. १४ उदान्तमस्तंयन्तं ११. ३१. २० जपनयनं विद्यार्थस्य १.१.८ उपव्युषं ३. ९: २२ उपसंग्राद्यः २. ५. २१ उपाकरणसमापन ३. ११. ७ उपाकरणाद्योत्सर्ज[°] २. २. ५. १६ उपानहीं २. ७. ५ उपासने गुरूणां ५.१५.१ उपतः स्त्रीणां २. ध. ९. ७ डपेतस्याचार्यकुले १. २. ११ उभयतः परिषेचनं २. २. ३. १७ डभयत उपसंग्रहण ३. १०. १५ उभयान्पर्यति २. ८. १८. १६ उभाभ्यामेवोभा° २. ५. २३ उष्ट्रीक्षीरमृगो ५. १७. २३

T

जजं पृष्टिं २. २. ७. ३ जर्ध्वमधरात्रादध्य[°] ११. ३२. १४ जर्ध्वमधरात्रादित्येके ३. ९. २४

乘

क्ती च २.१.१.१७ क्रिक्कुड्युर[°] ४.१४.११ क्रिके वा २.२.५.१७ क्रषमधात्राधिकः ९.२४.४

ú

एकखुरोष्ट्र° ५.१७ २९ एकधनेन २.६·१३.१३ एकरात्रं २.३·७.१६

एकांग्निरनिकेतः २. ९. २१. २१ एकादशे २. ७. १६. १८ एकाध्यायी २. ६. २४ एकेन द्वाभ्यां ३. ११. २९ एको वा २. ९. २२. ९ एतदेवा° १०. २८. १४ एतमेवाभ्यसेत् ९. २७ ८ एतान्यिप नानन्तेवास्या ६.१८.२ एतान्यपि पतनीयानि ७. २१. १८ एतान्येव क्षात्रयस्य २.५.१०.६ एतेन ग्राम्यारण्यानां २. ७. १६. २८ एतेन देश्कलधर्मा २. ६. १५. १ एतेन दोषफल° २. १. २. ५ एतेन परं २. ९. २१. १७ एतेन ह्यहं योगेन ध. १३. १९ एतेनान्तेगसिनः २. ७. १७. ६ एतेनान्ये दोषफलैः २.१.२.७ एतेनान्ये नियमा १. १. ७. एतेनान्ये जूरा २ १०. २६. ३ एतेनैव विधिना[°] १०. २८. १८ एवँ संवत्सरं २. ८. १८. १२;

२. ८. २०. ७
एवं सत्यार्यसमयेन ४. १२. ६
एवंवृत्तावनन्तलोकी २. २. ४. १५
एवंवृत्ता २. ५. ११. ४
एवमध्याया° २. ५. १२. २०
एवमध्याया° २. ५. १२. २०
एवमध्यासे २. १०. २७. १२
एवमध्यासे २. १०. २७. १२
एवमध्यासे २. १०. २७. ४
एवमहरहरा २. ८. २०. ४
एवमुभी ७. २०. ९;

ओ

२. ८. २०. २० एवं बलीनां २. २. ३. १८

ओंबारः ४. १३. ६

भोपनयात् २. ६. १५. २३ ओषधिवनस्पतीनां २. ७. ४

भौ

औदुम्बरश्चमसः २.८.१९.३ बीपवस्तमेव २.१.१.५ भीपासने २.२.३.१६

क

क आइयाजः ६. १९. २ कम्बलश १. ३. ८ करञ्जपलाणुः ५.१७.२६ कतपत्यमनायुष्यं च २.५.३; काण्डसमापने ३.११.२ काण्डोपाकरणे ३. ११. १ काममन्यभ्यां ९. २६. १३ काममपाश्रायोत ११. ३२. १६ काममात्मानं २. ४. ९. ११ काममृद्धियता २. ७. १७. १९ कालयोर्भों २.१.१.२ काले स्वामिना २. २. ४. १३ काषायं १. २. ४१; किं करवाणि २. ६. ३७. कीटो वामेध्य ५. १६. २६ बुक्टो ५.१७.३२ कुटुम्बिनी २.११.२९.३ कुत्सयित्वा ५.१७. ४ कुमाराश्व २. १०. २६- १२ कुमार्यो तु २. १०. २६. २१ कुलाय हि २. १०. २७. ३ कुञालमवर° ८. १८. २६ कृच्छ्द्वादशरात्रं ९. २७. ६ कृच्छ्रसंवत्सरं ९.२५.८ कृच्छा धर्म[°] २. ११. २९. १३ कृतभूमी तु ५.१७.८ कृताकृतम[°] 2. 6. 26. 20

कृतानं प्येषितं ५.१७.१७ कृताच २. ७. २३ वृत्वाविद्यां २. ७. १९ कुरनं प्रासं २. ८. १९. ११ कुरुणं च स्वाभाविकं ११.३०.११ कृष्णं चेदनुष॰ १. ३. ४ कृष्णधान्य २.८.१८.२ केशानकं २. २. ३. ३ केशान्प्रकीय २. ६. १५. १० कोभिशस्ताय ९. २४. १५ बयाक ५.१७. २८ क्रव्यादः ५. १७. ३० क्राञ्चकोञ्च ५. १७. ३६ कोधादी श्र ३१. ३१. २५ कोधो हर्षे। ८. २३. ५ क्रोञ्चो खामेभ्यः २.१०.२६.७ क्रोब: ६. १८. २७ क्षत्रियँ हत्वा ९. २४. १ क्षत्रियवद्वे इयस्य २. ५. १०. ७ क्षुद्रान्क्षुद्र[°] ११. ३२. १८ क्षत्रं परिगृद्ध २. ११. २८. १ क्षेमकृद्राजा २. १०. २५. १५ ख

खट्टाझं दण्डाघं १०.२९.१ खट्टायां ५.१५.२१ खड्डीपस्तरणे २.७.१७.१ खण्डेन १.२४.१४

ग

गच्छन्तम[°] २. ६. ८ गर्दभेनावकीर्णी ९. २६. ८ गर्भ च ९. २४. ८ गर्भान्परिहाध्य २. ६. १५. ५ गर्वा चावरोधे ३. ९. २५

गार्दभं यानं १९. ३२. २५ गाश्च रक्षेत् ९. २४. १८ गुणहान्यां तु २. ७. १७. ५ गुर्दे हत्वा ९. २४. २४ गुरुतलपगामी तु १०. २८. १५ गुरुतत्वपगामी सनुषणं ९. २५. १ गृह्यसादनीयानि २.५.९ गुरुसंनिधी ₹. १०. १४ गुरुसमवाये २. ७. १४. गुरूनमात्याँश २.१०.२५.१० गुरोह्रदाचारे° १.३.१५ मुर्वीसिखं ७. २१. ९ ग्रहमेधिनार्यद[°] २. २. ३. १२ गृहान्क्रता २. ९. २२. ८ गोत्रेण २.६.३० गोमधुपर्काई २. ध. ८. ५ गोर्दिक्षणानां ११. ३१. ८ गौरसर्वपाणां २. ८.१९. १ ग्रामारण्ययोश्च ३.११.९ ग्रामेणाध्यवसिते ३. ९. ७ ग्रामेषु नगरेषु च २.१०.२६. ध च

चक्षुनिरोध २.१०.२७.१७
चतुर्थ क्षुद्र २.७.१६.११
चतुर्थ क्षुद्र २.७.१६.११
चतुर्वश्च भायुषे २.७.१६.२१
चत्वार भाश्रमा २.९.२१.१
चत्वारो वर्णा १.१.३
चितिनिर्वेशस्य ६.१८.१२
चातृमीसीष ३.१०.१
चातृमीसीष ३.१०.१
चितिग्सकस्य ६.१९.१५
चेष्टति २.६.२८

छ । छन्दः कल्पो २. ४. ८. ११ छदियित्वा ३.१०.२० छायाया ११.३०.१६

ज

जिट्लः १.२.३१ जायाचारसंद्राये २.३.६.१ जायापायांने २.६.१८.१६ जिव्हाच्छेदनं २.१०.२७.१८ जोवन्पुत्रेभ्यो २.६.१८.१ जायमाने त तस्मिन्नेव २.९.८ जायमाने वयोविद्रोष ८.१८.१८ ब्या राजन्यस्य १.२.३८ ब्येष्ठो दायादः २.६.१८.६ ब्विलता ९.२५.२

त

तं योनुतिष्ठेन् ८.२२.८ तच्च लिङ्कं २.५.१२.२३ तच्छास्त्रेविं ४.१३.२०

२.६.१८.१०; २.९.२९.१५
तच्छेष्ठं १.१.१६
तत उद्धं न २.११.२८.९
तत उद्धं प्रकृतिवन् १.२.१०
तत उद्धं प्रकृतिवन् १.२.१०
तत उद्धं प्रकृतिवन् १.२.१०
ततः परमं २.९.२३.११
ततः परिवृत्ती २.१.२.३
ततः संवत्सरं १.१.२५
ततो सिद्धः १०.२८.१२
ततो नाना २.१.१.२२
ततो पो २.९.२२.৪
ततो मूलैः २.९.२२.१

ततो यो १.२.९ तत्र गुणान्स[°] २.५.१०.२ तत्र द्रव्याण २.७.१६.२३

तत्र नवानि २. ८. १८. ७ तत्र पितरो २. ७. १६. ३ तत्र यन्मु २. १०. २६. ८ तत्र ये पापकृतः २. ९. २४. ९ तत्र ये पुण्यकृतः २. ९. २४. १४ तत्र लक्षणं २. ११. २९. १८ तत्र श्रूयते ८. १२. २ तत्रात्मलाभीयाञ्ज्लोकान् ८. २२. ३ तत्रापि २. ६. १३. ५ तःसप्तरात्रेणा° ९. २७. ४ तत्समाहत्यो १. ३. ३१ तत्सुभूतं २. २. ३. ११ तथा कीलालीष[°] ५. १७. २५ तथा क्षार[°] १. २. २३ तथा गुरुकर्मसु २. ५. २५ तथा चात्मना [°] २. ४. ९. १२ तथा त्रणकाष्ठेषु ५.१५.१८ तथा धर्माहतेन २. ७. १६. २५ तथानु त्थितायाँ ५. १६. १९ तथान्यस्याँ ३. ९. १२ तथापपात्रः ७. २१. ६ तथापरपक्षस्य २. ७. १६. ६ तथा पशुपस्य २. ११. २८. ३ तथा पुण्यक्रियासु १०. २९. ५ तथा पण्यफलेष २. ६. १८. १७ तथा प्रदरीदके ५.१५ ५ तथा प्रयताय ८. १८. १९ तथा प्रासादे ५.१७.७ तथा ब्ह्पादे २.८.९ तथा रसानाम° ५.१७.१५ तथावराच्चसँ २. ६. १५. १६ तथा वक्षमारूढः ३.११.१६ तथा वर्तेन ११. ३०.२ तथा द्यातबलेः २. ७. १७. २ तथा ष्ठीवन[°] ११. ३०. १९

तथा संबन्धेषु ३.१०.३
तथा समाविष्टे २.७.२८
तथेलकं ५.१७.२२
तथीषिष ३.११.५
तदितिकमे २.५.२
तदन्वर्तमानो ४.१२.१३
तदन्वीक्ष्य २.६.१३.१०
तदमाव २.६.१४.३
तदहरा ३.९.१८
तदिन्द्रिय २.१०.२७.४
तदिन्द्रिय २.१०.२७.४

२. ९. २४. १२ तद्द्रव्याणां २. ८. ६ तद्यथाम्रे ७. २०. ३ त हर्रातिक मे २. १०. २७. ६ तपः स्वाध्याय ४. १२. १ तपस्विनश्च २. १०. २६. १४ तप्ताभिश्वा ५.१५.६ तमभिमुखां° २. ३. ६. ७ तमसो वा १. १. १० तं भोजियत्वा १. ३. १५ तयोरनुमते २. ११. २९. ध तयोनीना २. २. ४. ७ तस्माच्छ्रतितः २.९.२३.८ तस्मादृषयो° २. ५. ४ तस्मिश्चेव १.१.१२ तस्मिन्गुरोर्बाचेः २.८.२४ तस्मिन्नाभिजनं १.१.११ तसमे १.१.१४ तस्य चेच्छास्त[े] २. ५. १०. १३ तस्य द्वन्द्वं २. ९. २२.१५ तस्य निर्वेद्यः ९. २४. १० तस्य पन्था ९. २४. १२ तस्य परस्तान् २. १०. २५. ४ तस्य पादो २. ३. ६. ९

तस्य पूजायाँ २. २. ६. ६
तस्य मृक्तमां २. ९. २१. ११
तस्य विधिः ३. ११. २२
तस्य शाखान्तरे ४. १२. ४
तस्य शूद्रः ९. २६. ९
तस्यापि ६. १८. १४
तस्याएण्यमां २. ९. २२. १
तस्यारण्येने २. ९. २२. १५
तस्योदकं २. १. १८. १५
तस्योपचारः २. १. ११
तस्योपचारः २. १. ११

२. ९. २१. २० तानि च २. ८. १८. ९ तावन्तं कालं ३. ११. १४ तासां निष्क्रमण[°] ९. २४. १९ तिलतण्डुला° ७. २०. १३ तिष्ठति च २. ६. २६ तिष्ठन्नाचामेत् ५.१६.१ तिष्ठनसव्येन २. २. ५. ६ तिष्येण २. ८. १८. १९ तुह्यगुणेषु २. ७. १७. १० नुष्णीं ४. १४. १२ नुणकाष्ठर[°] ७. २१. २ नृणच्छेदन[°] ११. ३२. २८ नृतीयमामन्त्रणम् २. ७. १७. १३ तृतीये २. ७. १६. १० नृतिश्वा° २. १. १. ६ तेन प्रदिष्टं १. ३. ३२ तेभ्यो यथागुणं २. १०. २५. १० ते शिष्ट्ष २. ९. २४. ३ तेषां स २. २. ३. ५ तेषां यथागुण २. १०. २५. ९ तेषां तेजोविद्योषेण २. ६. १३. ९ तेषां त्रय २. ५. १२. ३

तेषामभ्यागमनं १. १. २८; ₹. २. € तेषामिच्छता १.१.२९ तेषामुत्तमं लोहेन २. ८. १८. १३ तेषामुत्तरः २. ९. २२. ५. तेषां प्रषा २. १०. २६. ५ तेषा पुजा २. १०. २५. ९ सेषा पर्वः १.१. ध तेषां प्रकृतयः २. ९. २४. १३ तेषां प्रतेषु २. ६. १५. ध तेषां मन्त्रा २. २. ३. १३ तेषां महायज्ञाः ४. १२. १५ तेष चोदकोप° ३. १०. ५ तेष सर्वेष ११. ३०. ४; २. ९. २१. २ तैर्विप्रवासे १. ३. ३४ तैलसार्पेषो ५.१७.१६ तैथा ३. ९. २ त्रयाणां ६. १८. ९ त्रयों विद्या २. ९. २४. ८ त्रयोदशे २. ७. १६. २० त्रिः प्रायः २. ७. १७. १४ त्रिभिर्वा १. २. १५ त्रिमधुस्तिसु° २. ७. १७. २२ त्रिरोष्ठी ५. १६. ३ त्रीस्तृतीये २. ८. २०. ६

ट

दक्षिणं बाहुं २. ५. १६
दक्षिणतः २. २. ६. ५
दक्षिणाद्वारं २. १०. २५. २
दक्षिणेन पाणिना २. ५. २२;
५. १६. ७
दक्षिणेन पुरं २. १०. २५. ५

त्रीविद्यवृद्धानां २. ९. २३. ९

ज्यहम⁰ ९. २७. ७

दस्वा च २. ७. २२ दद्विर्पपस्य ५. १६. १७ दिश्वानी १०. २९. १३ दिध मधु २. ८. ८. ८ दशमे २. ७. १६. १७. दशवर्ष पारसंख्यं ३. १३. १३ दशवर्षश्च ब्राह्मणः २. १३. २५ दश शूद्रे ९. २४. ३ दव्हेपररात्रे ३. ९. २३ दानं क्रयधर्मश्च २. ६. १३. ११ दान्तः १. ३. १९ दायेन २. ६. १३. २ दारं चास्य २. १०. २७. १० दारव्यतिक्रमी १०. २८. १९ दारे प्रजायां २. २. ५. १० दासा वा २. २. ४. २० दास्या वा ५. १६. ३१ दिवा चन २. ८. १९. १६ दिवा च शिरसः ११. ३०. १४ दिवा चापिहिते ३. ११. १९ दिवादित्यः ११. ३१. २१. दीक्षिती ६. १८. २३ दुहिता वा २. ६. १४. ४ दुहितमतः २. ५. १२. २ दृढधातः १. ३. २१ दुइयते १. ४. ९ दृष्टो धर्म° २. ६. १३. ८ दृष्ट्वा ९. २४. १३ देवताभिधानं ११. ३१. ४ देवामेवाचार्य २. ६. १३ देवेभ्यः ४. १३. १ देशतः २. ६. १५. १३ देशविशेषे २. ६. १४. ७ देशास्वा° २. ६. ३२

देहत्याम[°] २. २. ४. २

देवे २. ५. ११. १९ दोषफल २. ५. १२. १९ दोषफल २. ५. १२. १९ दोषणां तु ८. २३. ३ द्व-द्वानाम २. ९. २२. १६ द्वादश्चा वर्षाण १. २४. २० द्वादश्चावरार्ध्यम् १. २. १६ द्वादश्चे २. ७. १६. १९ द्वितीयस्तेनाः २. ७. १६. ९ द्विरित्येके ५. १६. ६; ५. १६. ६ द्विषिन्द्व २. ३. ६. १९ द्वी द्वितीये २. ८. २०. ५

ध

धर्मकृत्येषु २. ७. १८
धर्मचर्यया २. ५. ११. १०
धर्मज्ञसमयः १. १. २
धर्मप्रजासंपन्ने २. ५. ११. १२
धर्मपिप्रतिपत्ता १. ८. १२
धर्मार्थ संनिपाते १. २८. २३
धर्मण २. ३. ६. ८
धार्म्य २. १०. २६. ९
धार्यनत्मन १. ३. १२
धर्मार्थने ११. ३१. १२
धर्मोश्चान्ति ५. १७. २८
धर्मननद्दीभ्रध्य ५. १७. ३०
धन्ननद्दीभ्रध्य ५. १७. ३०

न

न कुसृत्या ११. ३१. २३
नक्तं चापावृत्ते ३. ११. १८
नक्तं चारण्ये ३. ११. ३৪
नक्तमेवोत्तमेन २. २. ४. ८
न क्षारलवण २. ६. १५. १५
न खट्ट्याँ २. ६. ४
नखेश्व २. ८. २०. १३
न ग्रांतिर्विं ४. १३. १४

नगरप्रवेदा[े] ११. ३२. २१ नग्नो वा ५.१५.९ न च तस्याँ ११. ३२. ४ न चनक २. ७. १७. २३ न च मुखदाब्दं २.८.१९.१२ न च संदेहे २. ५. ११. २ न चान्येनापि २.८.१९.६ न चात ऊर्ध्व २. ९. २२. ११ न चातद्गणाय २.८. १८. ११ न चान्येनापि भोक्त[°] २. ८. १९. ६ न चास्माद्वी² १०. २८. ७ न चास्मिन्दोषं हे. १८. ४ न चास्मै १. ८. ५ न चास्य विषये २. १०. २५. १६ न चास्य सकाज्ञे २. ६. ५; २. ६.२९ न चेंदु° २. ६. १२ न चैनमध्ययन° २. ८. २६ न चैनमभिप्रसा° २. ६. ३ न चैनमुपधमेन् ५.१५.२० न चैनं प्रत्युत्ति २. ६. ३१ न चोच्छिष्टं १. ३. ३७ न तु धर्मसंनिपातः १०. २८. १० न धर्माधर्मी ७. २०. ६ न नावि ५. १७. ६ न पततः ११. ३१. १९ न पतितमा[°] १० २८. ६ न पतितै: ७. २१. ५ न प्रेक्षेत २. ७. ३ न बहिर्वेदे ध. १३. ११ न ब्रह्मचारिणो १. २. १७ न भद्रं ११. ३१. १३ न भृत्यानाम २. १० २६. १ नरकथा २. ११. २९. ९ न रसानगृहे २. ४. ८. ३ नवम एक° २. ७. १६. १६

न वर्षधारास्ता ५.१५. ४ नवे सस्य २.९. २२. २४ न इमशुभिद ५.१६.११ न संश्रय २.५.१२. २१ न समावृत्ता ३.१०.७ न समावृत्ते ४.१३.५ न सुभिक्षाः ६.१८.४ न सोपानद्वेष्टित २.६.१०;

न सोपानन्मूत्र ११. ३०. १८
न स्त्री २. ६. १५. १८
न स्त्री २. ६. १५. १८
न हि २. ६. १४. १८
न हृदयेन २. ७. १
नाकारणाद् २. ७. १०
नागुरुतन्य ७. २१. १०
नाग्नपुदकश्रीषण १. ४. २०

नाधेनुम° ११. ३१. ११
नाध्यापनम् १. २. ८
नानियोगपूर्व ६. १९. १२
नानन्चानमृ° २. ५. १०. ८
नानिभाषितो २. ८. १৪
नानहृद्ध्यो २. ८. १६
नानाग्नोनो २. ५. १२. १०
नानुदेश्यं १. २. २२
नानुपेतः २. ६. १५. १९
नानुपोतः २. ६. १५. १९
नानुपोतः २. ८. १९. ९
नापाजहोत २. ८. १९. ९
नापपायमि ५. १७. १৪
नापपपावतेते २. ७. २
नापररात्रमु° ११. ३२. १५

नाप्रोक्षितिमि ५.१५.१२
नाप्सु श्राघमानः १.२.३०
नाप्सु सतः ५.१५.१०
नाब्राह्मणायो ११.३१.२४
नाम्ना २.६.३३
नायुष्यं २.८.१९.२
नार्ष्यमभ्या २.९.२२.२०
नात्रं च ११.३२.२७
नाह्म आर्थः २.१०.२७.८
नासंभाष्य ४.१३.१
नासमयेन ४.१३.१
नास्तमिते १.४.३५.१७
नास्तमिते १.४.३५.१५
नास्यास्मि ९.२८.२५,१५

निगमेष्वध्ययनं ३. ९. ध नित्यं लोक[°] २. १. १. १२ नित्यप्रश्नस्य ३. ११. २१. नित्यमर्हन्त 8. १३. १३ नित्यमुत्तरं २. २. ४. २१ नित्यमुदधाना[°] २. १. १. १५ नित्यश्राद्धं २. ८. १८. ५ नित्या च पूजा ८. १८. १० निपुणाणोयान् ८. २३. २ नियमातिक्रमणं २. १०. २७. १८ नियमातिकमे २.५.१२.१८ नियमारम्भणो २. १०. २७. ७ नियमेष २.५.१ निलिखितं ५. १७. १२ निर्वेद्याभ्युपाये २.१०.२६.२४ निवर्तयेद्वा १. ४. २७ निवृत्तं २. ८. ३१ निवेशे वृत्ते ४. १३. १८ निवेशे हि वृत्ते ८. १३. २१ निष्फला ७. २०. २

नेन्द्रधनुशित ११. ३१. १८ नेमं ७. २०. १ नेयमिक° २. ८. १९. १९ नोचेद ७. २०. ४ नोदकमाहारयेत् २. ३. ६. १२ नोपजिवित्सत्तयं २. ७. ८ न्यस्ताय्धप्रकीर्ण २. ५. १०. ११

पञ्चदशे २. ७. १६. २२ पञ्चनखानां ५. १७. ३७ पञ्चमे २. ७. १६. १२ पतनीयवृत्तिस्तु १०. २९. १७ पतनीयाविति १०. २९. १६ पतिवयसः ८. १८. २१ पयउपसेचन २. ३. ७. ४ परपारिम्रहं २. ११. २८. १० परिकृष्टं ई. १८. १७ परिमृष्टं ५. १७. ११ परीक्षार्थीपि १०. २९. ६ पर्स ११. ३१. ५ परोक्षमझँ २. २. ३. ९ पर्याषितस्ताज्देलः ३.११. ४ पर्वणि वा ९. २६. १८ पर्वसु २.१.१. ध पशुं ६. १८. ७ पाणिंच २.८.१९.१३ पाणिग्रहणादाधि २.१.१.१ पाणिसंक्षुब्धेन १. ४. २१ पाणिसमढं २. ५. १२. ५ पाद्नम् १. २. १३ पाप्मानं २. ३. ६. २० पालाञामासनं ११. ३२. ९ पालाशो १. २. ३८ पितृ इयेष्ठस्य १. ४. ११

पुण्य इति कीत्सः ६.१९. ध पण्यं प्रज्ञास्तं ११. ३१. १८ पण्यस्याप्यनीप्सती ६.१९.१० पुण्यस्येष्सती ६. १९. ९ प्ण्याहे प्रातरको २. ११. २९. ७ पुत्रमिवे २. ८. २५ पुत्रान्संनिष्पाद्य १०. २९. ९ पुत्राभावेयः २. ६. १८. २ पुन: प्रमादे २. ११. २८. ८ पुनः स्वर्गे २. ९. २८. ६ पराग्निहोतस्य २. ३. ७. १८ पुरुषवधे २. १०. २७. १६ पुः प्राणिनः ८. २२. ४ पुजा वर्णस्याय° 8. १३. २ प्रतिगन्धः ३. १०. २२ प्रवियोर्वर्णयोः ९. २४. ६ प्ववत्यामसं २. ६. १३. ध पूर्वस्मिन पूर्वास्मन १.१.७ पर्वेण ग्रामा[°] ११. ३०. ७ पूर्वेद्यानिवेदनम् २. ७. १७. ११ पृष्ठतश्चात्मनः २. ५. १२. १२ पृष्ठारूढः ३. ९. २७ प्रक्या ६. १८. १० प्रक्षालयीत १. २. २९ प्रक्षात्य वां ५. १५. १७ प्रजानिःश्रेयसा २. ७. १६. २ प्रजापतेर्क २. ९. २४. १३ प्रतिपादियता च २. ८. २०. १६ पतिप्रषं १. २. १ प्रतिमुखमाप्ते २. ५ १२. ११ प्रतिषिद्धानां ७. २१. १४ प्रतिषेधेदि २. ८. २० प्रथमं ९. २५. ११ प्रथमेहान २. ७. १६. ८ प्रदेशि ३. १०. २४; ३. ११. ३६

प्रभूतिधोदके ५.१५.२२ प्रमादादरण्य २. ११. २८, ७ प्रमादादाचार्यस्य १. ध. २५ प्रयतः प्रसन्नमनाः २. ७. १७. ४ प्रयोगादन् ध. १२. ११ प्रयोजियता २. ११. २९. १ प्रवचन्युक्तो ११. ३२. १ प्रशस्तः २.८.१९.५ प्रश्नं च ११. ३२. २२ प्राक्त १. ४. १९ प्राङ्मुखोन्नानि ११.३१.१ प्राञ्जलिः २.५.१७ प्राप्तनिभित्ते २. ११. २८. १३ प्रिया २. ३. ७. ५ प्रोतिर्द्ध्°१. ४. १० प्रे<u>ड</u>ोलनं २.८.२०.१२ प्रेतसंक्रप्तं ३. १०. २६ प्रेषितस्तदेव २. ७. ६५ प्रोक्ष्य वासः ५. १५. १५ प्रोदक्योश्च ३.१०.२५ मोषिती भैक्षान् १. ३. ४२ मोध्य च २.५.१४; ४.१४.८; प्रवः ५.१७.३३ भ्रावनं २. ५. १८ ब्रेड्डावान्तरेण ११.३१.१६

फ

फ़ाणितपृथुक^० ५.१७.१९ **ब**

बलिकोषेण २.५.१०.१६ बलीनां २.२.३.१५ बस्ताजिनं १.३.६ बहिग्रीमान् २.८.१८.६ बाजान्वृद्धान् २.२.८.१२ बाह्म्यां ११.३२.२६ बुद्धपूर्वं २.१०.२६.१९ बुद्धे क्षेमप्रापणम् २. ९. २१. १८ बुद्धे चेत्क्षेमप्रापणं २. ९. २१. १६ बुद्धा २. ९. २१. ५ ब्रह्मणि ८. १३. १६ ब्रह्म वर्धत ४. १३. १७ ब्रह्मवृद्धिमिच्छन् १. ३. ९ ब्रह्माध्येष्यमाणा ३. ९. १३ ब्राह्मण आचार्यः २.२.४.२४ ब्राह्मणमातेश्व ९.२४.७ ब्राह्मणवचनाच २.१.१.१९ ब्राह्मणस्य ११. ३१. ६ ब्राह्मणस्वान्य २. १०. २६. २ ब्राह्मणांश्च २.५.१२.७ ब्राह्मणाया° २. २. ४. १६ ब्राह्मणाक्ता ४. १२. १० ब्राह्मे २.५.११.१७

भ

भक्तापचयेन ९.२५.७ भर्ता २. ७. १७ भवत्पूर्वया १. ३. २८ भवदन्त्यया १. ३. ३० भवन्मध्यया १. ३. २९ भस्मतुषा २.८.२०.११ भार्यायां २. ६. १५. ८ भाषां २.२.३.२ भिक्षणे २. ५. १०. १ मिषक् ६. १८. २१ भुतका चास्य २. ई. ३५ मुक्ता स्वयममतं १. ३. ३६ भुज्जानं ५. १६. ३. २ मुञ्जानेषु ५.१७.३ भूमिगतास्व° २. १५. २ भूय उद्धर २. इ. ६. १८ भूयाँसं वा २. ९. २३. १ भूयाँसमती २. ७. १६. २७ भृत्यानाम° २. १०. २६. १ में इं ३, ३, ४३ भोक्ता २. ८. २०. १९ भोक्ष्यमाणस्तु ५. १६. ९ भ्तानुषु ८. १८. ९ मेघासु २.८.१९.२२ मत्त उन्मत्ती ६. १९. १ मध्येगारस्य २. २. ३. २२ मध्वामं ६.१८.१ मनसा चान[°] २.५.२६; ३.११.२४ मनसा वाचा २.२.५.१९ मनसा वाधीयीत ११. ३२. १७ मनसा वा स्वयम् ११, ३२, १३ मनुः पुत्रेभ्यो २. ६. १४. ११ मनुष्यप्रकृतीनां ३,११,३ मनुष्याणां ७. २१. १६ मन्ष्यानरसान् ७ २० १२ मनुष्यर° ५. १७. ५ महान्तं २.८.२०.८ महापथे ३. ११. १० माञ्जिष्ट १. ३.१ मात्रमाचार्य° ४. १४. २४ मातरं पितरमाचारं २ ८ २३ मातरि ३.१०४; 8. 28. €

मतावितरावेव २ ६ १५ ६ माता पुत्रत्वस्य १० २८ ९ माता भर्तारं २ ७ १६ मातुश्वायोनि २ ५ ११ १६; २ ६ १५ २

मानं २.८.१८.१४ मान्यालिप्त[°] २.८.२ मासिमासि २.७.१६.४ मासिश्राद्धे २.८.२०.१ मिथः कामान् २. ५. ११. २० मिथुनीभूय ११. ३२. २ मिथ्याधीतं[°] ९. २६. १० मिथ्येतदिति १०. २८. १६;

१०. २९. १२
मुज्जबत्वजि° ७. २. १
मुहंश्चाचार्य° २. ८. २२
मुहंश्चाचार्य° २. ८. २२
मुहंश्चाचार्य° २. १९. ३२
मुद्धस्वस्तरे ५. १५. १३
मूतं कृत्वा ५. १५. २३
मूतं कृत्वा ५. १५. २३
मूलं तूलं ११. ३२. २८
मूषकलाङ्गं ५. १६. २७
मुद्धस्यमान्दुह° ५. १७. ३१
मेथुनं न १. २. २६
मेथुनवर्जनं २. १. १. ९
मोञ्जीमखला १. २. ३६
मोञ्जी वायोमिश्चा १. २. ३५

य

य आस्याद्विन्दवः ५.१६.१२
य इरिसेदिति ६.१९.३
य एतानव्यग्नो २.२.४.६
य: कश्चन ६.१९.५
य: कश्चन ६.१९.५
यं ना प्रयत ५.१५.३
यच्चान्ययपिचक्षते ५.१७.२७;
११.३२.२९;२.८.२०.१४
यच्चान्यदेवंयुक्तम् ४.१४.३
यच्चीन्योः २.१.५
यज्ञीपनीती २.६.१८
यतः कृतश्चा° ६.१९.१९
यक्ताण्डमुपा° ३.११.६

यतु २. ९. २३. १० यत इचामिं २.१.१.१३ यत्न तु ८. १२. १२ यत मुख्यते २. २. ४. २३ यत शद्र ५.१७.१ यत्नाप्रायिश्चनं ६. १८. ११ यत्सँसाधयति २. ३. ७. ९ यत्सान्त्वयाति २. ३. ७. ८ यथा कथा च २०. २८. १ यथा क्षारलवण १. ८. ६ यथागमं यज्ञे ५. १७. १३ यथागम ज्ञाज्येभ्यः २. २. ५. १८ यथा चाण्डाहोव° २.१.२.८ यथा दन्तप्रक्षालनो[°] २. ८. ५ यथा पर्ण २. ९. २४. १० यथा पादप्रक्षालनों ३. ११. १३ यथा प्रथममेवं २. ७. १७. १५ यथा प्रथमिति १.१.३० यथा ब्रह्मचारिणो २. ८. १ यथा युक्ती २. ५. १.२. ४ यथावका शं २. ६. २५ यथा वंषे २. ९. २३. ७ यथा विद्यार्थस्य २. ९. २१. ६ यथा व्रतेषु १.१.२२ यथाश्रात २. ४. ९. ९ यथा श्वेतकेतुः २. ५. ६ यथोक्तमन्य° ३. ११. ३८ यथीषधिवनस्पतीनां २. १. २. ४ यदनृत्तिष्ठ[°] २. ३. ७. ७ यदन्यानि १. ४. ३ यदि तरेत २. २. ५. ३ यदिदमिदिहेदि ह ८. २२. ५ यदि समयतापि २. ७. ७ यदि हि ई. १९. ई यदुच्छिष्टं १. ४. १

यदुपावर्तते २. ३. ७. १० यदुच्छायामसंवृत्ती ४. १४. ५ यदृच्छासंनिपात[े] १०. २८. ८ यदेकरातेण १. २७. ११ यन्ता चातीर्थे २. ८. २०. १७ यं त्वार्याः ७. २० ७. यया विद्यया २. २. ५. १५ यश्च सर्वान् ६.१८. ३३ यश्चाम्नीन° ई. १८. ३२ यस्त्वधर्मेण २. ६. १४. १५ यस्माद्धर्मानाचि° १.१.१३ यस्मिंशाने ५. १६. २३ यस्मिस्त २. ६. ३४ यस्यकुले ५. १६. १८ यस्याग्नी २. ६. १५. १४ यस्योद्धतेष्वं° २. ३. ७. १५ यां विद्यां २. ७. १२ यानन्यान्पइयतो २. ७. १३ यानमुक्तीध्वन्य २.८.१२ यानवन्तामा २. ४. ९. २ यानस्य २. ५. ११. ७ यावता वा दिश्लो २. ६. १५. २२ यावता वा संबन्धी २. ६. १५. ३ यावत्संनिपातं २. १. १. २१ यावदासीनी २. ६. २२ यावद्ग्रास" 2. 6. 29. 0 गावह्रमिर्व्यद[°] ३. ११. २८ यावन्नान्° २. ध. ९. ३ युद्धे तद्योगा २. ५. १०. १० ये च बिद्यार्थाः २. १०. २६. १३ ये च शस्त्रे ६. १८. १९ ये चाधिम ६. १८. २० येन कृतावसथः २. ४. ८. १ ये नित्यभाक्तिकाः २. ४. ९. ९०

ये भूमी ५.१६.१३
ये व्यर्थाः २.१०.२६.१७
येषु कर्मसु २.९.२२.१८
येऽवाभिश्चस्यं ९.२६.६
येरच्चं २.८.१८.८
योक्ताच २.८.२०.१५
योतिथीनामाग्नः २.३.७.२
यो भूय २.११.२९.२
यो हिंसाथं १०.२९.७
यो ह्यास्मानं १०.२८.१७

T

रक्षे चातः २.१०.२६.२३
रजस्वलो २.७.१९
रथः २.६.१८.८
रहः ज्ञीलः १.३.१८
राजन्यैकेयो २.२.८.१८
राजानं चदितिथः २.३.७.१२
राजा पुरोहितं २.५.१०.१८
राजा पुरोहितं २.५.१०.१८
राजा पैषकरः ६.१८.२८
रिक्तपाणिर्वयसः ५.१८.७
रेरिद्र उत्तरो २.२.८.६
रीरवं राजन्यस्य १.३.५

ल

लुप्यते २.८.२१ लोकेच ४.१३.८

व

वन्सतन्तीं च ११. ३१. १५
वध्यः क्राद्रः २. १०. २७. ९
वध्यानां च ३. ९. २६
वर्णड्यायसां २. ५. ११. ८
वसन्ते ब्राह्मण^० १. १. १८
वाक्येन वाक्यस्य २. २. ५. १९
वाचि पथि २. १०. २७. १५

वायसप्रचलाक[°] ९. २५. १३ वा्यधींषवान्भूमी ३. ११. ८ वार्धिकः ६. १८. २२ वाधीणसस्य च २. ७. १७. ३ वासः १. २. ३९ विकथा ८. १३. ७ विदुषों वाससः २. ११. २८. ११ विद्यया च २.२.५.१४ विद्यया स्नाति ११. ३०. १ विद्यां प्रत्यनध्यायः ४.१२.९ विद्यां समाप्य २. ९. २२. ७ विद्या व्रतेन ११. ३०. ३ विद्युति चाभ्यग्रा ३. ११. २५ विद्यस्तनायित्न ३. ११. २७ विप्रतिषेधे ११. ३०. ९ विप्रवासे १. २. ३२ विप्रोध्य च तदहरेव २.८.१८ वियोध्य च समध्ययनं ३. ११. ११ विलयनं माथितं २.८.१८.१ विवादे २. ११. २९. ५ विवाहे दुहिनमते २. ६. १३. १२ विषमगतायाग्रवे ४. १४. १५ विषमगते २. ७. २० वृत्तिं प्राप्य ७. २१. ध वृद्धतराणां ४. १३. ३ वृद्धतरे च २. ७. २९ वृद्धानां तु ४. १३. १५ वेरमाणो ३.१०.२ व्याख्याताः सर्ववर्णानाँ २. १०. २५.१ व्यपतोदव्यपजान २. ८. १५

श

शक्तं चात्म[°] २.१०.२२ शक्तिविषयेण २.५.१२.१ शक्तिविषये न मुहूनं ५.१५.८ शक्तिविषये नाबहु[°] २.३.६.८

द्यातं वैद्ये ९. २४. २ शनरपोभ्य° २. ९. २२. १३ शब्दार्थारम्भणा २. ध. ८. १२ शम्योषा १०. २८. इ श्चयानश्चाध्यापनं ११. ३२. ३ श्यादेशे २. २. ४. १ शय्यानपानं २. १०. २५. ११ श्चासने २.८.११ श्रीरमेव १.१.१७ शाखान्तरे च ३.१०.१८ ञाणी क्षीमा १. २. ४० शान्तः १. ३. १८ शास्तुश्वानागमा २. ७. २६ शास्त्रिरिधगतानां २. ५. १०. १२ शिखाजरो १. २. ३२ शिरस्तु ११. ३०. १५ शिलोड्डेन २. ९. २२. १० शुक्तं च ५.१७.१८ ब्रुक्तं चात्म[े] ३.१०.२३ द्युक्तं चापरयोगम् ५.१७.२० शुचीनमन्त्रवतः २. ६. १५. १२ शुद्धा भिक्षा ६. १९. ७ ञ्जाना वापपात्रेण ५. १६. २९ ञ्चानीपहतः ५.१५.१६ ञ्चानो मृनुष्यस्य ७. २१. १५ ज्ञुश्रूषा ज्ञाद्रस्य १.१.६ जूदगमनमार्य[े] ७. २१. १३ ब्रूद्रमभ्यागतं २, २, ४, १९ ब्रूद्रश्च पादावने २.१०, २६. १५ ज्ञूद्रस्य सप्तरात्रं ९. २६. ध शूद्रायां तु ३. ९. ११ ब्राद्रोच्छिष्टमप[°] ७. २१. १७ श्रेषभो ब्यातिथी नां २. ४. ८. २ इमज्ञानवच्छद्र° ३.९.९ इमज्ञाने सर्वतः ३.९.६

इयावान्तपर्यन्ता[°] ५. १६. १० श्राद्धभोजन ३. ११. २६ श्राद्धेन हि २. ८. १८. १८ श्रावण्यां पाँर्णमास्या[°] ३. ९. १; ९. २७. १ श्रुतर्षयस्तु २. ५. ५

श्रुतर्षयस्तु २. ५. ५
श्रुतिहि १. ८. ८
श्रेयसां च २. २. ५. १२
श्रेपित्रयसँस्छाया ३. १०. ११
श्रोत्रियसँस्छाया ३. १०. १३
श्रात्रियमगाम ३. १०. १३
श्रार्भनादा ३. १०. १७
श्राभिरपपानेश्व २. ७. १७. २०
श्रित्रः ज्ञिपिविष्टः २. ७. १७. २१
श्रोभूते यथामनसं २. ८. ९. १

षडड्डो २. ४. ८. १० ग षष्टेध्वज्ञीली २. ७. १६. १३

स

स एष प्राजापत्यः २. ३. ७. १
स एष ब्रह्मचारिणो १. ४. ४
संवत्सरं गव्येन २. ७. १६. २६
संवत्सरमाचार्य ९. २६. ११
संमूष्टां च १२. ३१. १०.
सकृदुपस्पृश्चेत् ५. १६. ५
स गुप्ता १. ४. २८
सगात्रस्थानीर्या २. १०. २७. २
सगोत्राय २. ५. ११. १५
संग्रहीता च २. ८. २०. २८
संग्रहीता च २. ८. २६. १९
सत्तेषु त ३. १०. ९
सत्यानेत २. ९. २१. १६

सदा निज्ञायां गुर्द २. ६. १ सदा निज्ञायां दारं ११. ३२. ६ सदा महान्तमपर° २. ५. १२ सदारण्यादेधा° १. ४. १४ सदैवाभिवादनम् २. ५. २० स-त्यपवादाः १०. २८. २ संदर्शने चा ३. ९. २७. संदेहे लिङ्कतः २. २२. २९. ६ संधावन्स्तीनते ३.९.२० संध्योः ३. ११. १५. संध्योश्च ११. ३०. ७ सांनपति २. १०. २६. २० संनिहिते २.२.५.९ सप्तिः पात्रमानीभिः १. २. २ सप्तमे कर्षे २. ७. १६. १४ सप्तमे ब्रह्मवर्चसं १.१.२० सब्रह्मचारिणी ३.१०.१२ स ब्राह्मणान् २. ५. १०. १५ सभाः समाजाँ १. ३. १२; ११. ३२. १९

सभानिकषे २.८.१३
सभाया मध्ये २.१०.२५.१२
समाजं चेद्रे ११.३२.२०
समादिष्टमध्यो ४.१३.१२
समाधिविशेषात् ११.३०.५
समानग्रामे च २.५.१३
समानग्रामे च २.५.१३
समावृत्तं चेदाचायों २.१.५.५
समावृत्तं चेदाचायों २.१.५.६
समावृत्तं मित्रे ४.१८.७
समावृत्तं मित्रे १.७.१८
सम्मुदेतां १.८.१८.१०;
२.८.२०.२
समेल्य १.५.१९.६

संभोजनी २. ७. १७. ७ स य एवं प्रणिहितात्मा १. ४. २९ स यत्प्रातमध्यंदिने २. इ. ७. ६ सर्पशीर्षी ५.१७.३९ सर्पिमासिमिति २. ८. १९. २० सर्पिनी प्राज्य ३.१०.२१ सर्वे लाभमाहरन् १. ३. २५ सर्वजनपदेष्वेकान्ते ७. २०. ८ सर्वे चोपांशु २.९.२२.१९ सर्वतः परिमोक्ष २. ९. २१. १२ सर्वतः प्रतिष्ठिते २.८.५० सर्वतोपेतं ६. १९. ८ सर्वतो योजनं २.१० २६. ६ सर्वत्र तु प्रत्युत्थाय ८. १४. १७ सर्वत्रानुमति° १०. २८. ५ सर्वदा जूद्रत[°] २. ७. २१ सर्वनाम्ना स्त्रियो ध. १४. २३ सर्वभूतपरिवादा° २.२.५.१३ सर्वभूतेष यो ८. २२. ७ संवे मधमं° ५. १७. २१. सर्ववर्णानाँ ६. १८. १३; 2. 2. 2. 3

सर्ववर्णानां च २.१०.२६.११
सर्वविद्यानां २.२.५.१
सर्वविद्यानां २.२.५.१
सर्वाव्युदकपूर्वाणि २.८.९.८
सर्वान्तेश्वदेवे २.८.९.५
सर्वान्तेश्वदेवे २.८.९.५
सर्वान्तेश्वदेवे २.८.९.५
सर्वान्तेश्वदेवे २.८.१८
सर्वान्तेश्वदेवे २.८.१८
सर्वान्तेश्वदेवे २.८.१८
सर्वान्त्रेश्वदेवे २.८.१८
सर्वेषां च ज्ञित्या ६.१८.१८
सर्वेषां च ज्ञित्या ६.१८.१८
सर्वेषां च ज्ञित्या ६.१८.१८
सर्वेषां च ज्ञान्दकर्मस २.१०.१९
सर्वेष व ज्ञान्दकर्मस २.१०.१९

सर्वेष्वेवाजसाः २.१०.२५.६
सर्वेष्वेवापरपक्षः २.७.१६.७
सर्वे हि धर्मयुक्ताः २.६.१८.१८
सलावृक्यामेक २.११.३३
सर्वणायामन्यपूर्वायां २.१०.२७.११
सर्वेणायामन्यपूर्वायां २.१०.२७.११
सह देवमनुष्या २.७.१६.१
सह देवमनुष्या २.७.१६.१
सह समन्सायं २.८.१७
सह संकल्पेन १०.२९.३
सह स्रोतां रात्रिः ११.३२.२२
स हि विद्यातस्तं १.१.१५
साधुतां चेत्प्रतिजानीते २.३.६.२
सा निष्ठा २.६.१५.२५;

2. 22. 29. 22

सान्स्वियत्वा तर्षयेत् २. ३. ६. १८ सायमेवाग्निपूजियेके १. ८. १७ सायं प्रातरूदः १. ८. १३ सार्वकालिकमाम्नातम् ३. ११. ३७ सार्वकालिकमाम्नातम् ३. ११. ३७ सा वृत्तः ९. २८. १६ सिचा वा ५. १६. २८ सिचा वोपहतं ५. १६. ३० सिद्धेन्ने २. २. ३. १० सरापोग्निस्पर्जाः ९. २५. ३ मूवणं दत्वा ६. १८. ६;

E. 26. 24

सुवर्णनाभः २. ८. १९. ४ सुविचितं २. ५. ११. ३ सूर्या चन्द्रमसोग्रंहणे ३. ११. ३० सैरी तामली १, २, ३७ सोत्तराच्छादने २. ८. १९. २८ स्तुतिं च गुरोः ११. ३२. १० स्तहन्तीं च गां ११. ३१. ९ स्तेन: प्रकीर्ण ९. २५. ४ स्तेनोभिश्चस्तो २, १, २, ६ स्तेयं कृत्वा ९. २५. १० 9. 22. C स्तेयमाभिशस्यं स्त्रियास्तु भतु[°] १०. २८. २० स्त्रीणां चेबम ९. २६. ५

स्त्रीणां प्रत्याचक्षा १. ३. २६ स्त्रोभियावदर्थ १. इ. १६ स्त्रोभ्यः सर्ववर्णभ्य° २. ११. २९. १५ स्त्रीवाससैव २.१.१.२० स्त्रीष चैतेषा ९. २४. ५ स्डानासन २. २. ५. ८ स्छालीपाकान्देश्या^० २.८.१९.१७ स्नातस्तु काले २.८.७ स्नेहवति २. ७. १६. २४ स्मृतिश्व २. ई. १५. २६ स्यानु कर्मावयवेन २. ९. २४. १५ स्वकर्म ब्राह्मणस्य २. ५. १०. ध स्वधमेसंयुक्तं २. ३. ६. ५ स्वपन्नभिनिमुक्तो २. ५. १२. १३ स्वपन्नभ्यदिते २. ५. १२. १४ स्वप्न वा पापकं २. ५. १२. १६ स्वप्ने च वर्जयेत् १. ४. २२ स्वप्नपर्यान्तं ३.९१ २१ स्वप्ने क्षवयी 4. 24. 28 स्वयमप्यवृत्ती ६.१८. ५ स्वर्गमायुश्चेप्सन् २. ५. १५ स्वां तु छायां ११. ३०. १७ स्वाध्यायष्ट्राधर्म २. ५. ११ स्वरिककमेसुच २.८.४; 3. 22. 22

हंसभासचक्रवाक ५.१७.३५ हर्तरक्ष २.६.१५.७ हिक्सिच्छिष्टमेव १.८.२ हस्तेन चाकारणान् ११.३१.७ हारिणमेणेयं वा १.३.३ हारिद्रं वैश्यस्य १.३.२ हिंसाथेंनासिना ५.१६.१६ हितकारी १.२.२० हिला ब्रजमादिनः २.११.२८.५ हुतायां वा वपायां ६.१८.२५ हुष्टो दपीत ८.१३.८ हमन्तिशिश्चरयो^० ९.२७.५

BOMBAY.

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

